

ప ణ్య క్రి లు

14476

* * *

అంకితము :

పుణ్యస్థలకు

* * *

పుణ్యస్థీలు

*
* *

[ఆదర్శాభిలాషిణి]

*
* *

ప్రకాశకులు :

జ్యోతిర్మయీ ప్రచురణాలయము
గుడివాడ

*
* *

హక్కులు]

1943

[రు. 2/-లు

‘ క్కు లు
ంథకరివి

ప్రథమ ముద్రణము

బె జ వా డ :

ఆంధ్రగ్రంథాలయ ముద్రాక్షరశాలయందు

అ. శంకటరత్నం, M. Sc. గారితో

ముద్రింపబడియె. 1943.

ప్రవేశిక:

పుణ్య చరితాత్మక స్త్రీ పురుషుల పాదచిహ్నములచే పవిత్రీభూతమైన భారతదేశేతిహాసము రత్నస్థగితము. ఆక సమునందు దేదీప్యమానకాంతిపుంజములతో విరాజిల్లు తారలు అంధకారమున పాంథులకు మార్గదర్శిక లైనటుల. ఈ పావన చరితల జీవగీతికలు ఎల్లకాలముల వారలకు అజ్ఞాన తిమిరమును బాపు దివ్యజ్యోతులవలె మెఱయుచున్నవి.

అట్టి పూజ్యజనావళినుండి సౌశీల్యముచే గాని, విజ్ఞానసంపత్తిచే గాని, శౌర్యసాహస కృత్యములచే గాని, దేశాభిమానపరతంత్రతచే గాని, నేవాతత్పరతచే గాని, మహాదార్యాది గుణవిశేషములచే గాని, తమ యుత్తమ జీవితములను, పుణ్యవంతములుగ జేసికొని యెల్లకాలము వారికి నాదర్శప్రాయులైన కొందఱు పుణ్యస్త్రీల చరిత్రలు, ఈ సంపుటియందు సుబోధకమగు నటుల సులభశైలిని వ్రాయబడినవి. ఇట్టి మహిళాలలామల సచ్ఛరిత్ర పరిచయముచేత పాఠకులు విజ్ఞానవల్లకను వృద్ధిచేసికొని, తమ ఆదర్శజీవిత కుసుమములచే భారతదేవీమూర్తిని అలంకరించెదరుగాక.

ఆదర్శాభిలాషిణి.

*
* *

గగనతల విభాసిత తారకల విధాన
వెలయుచుండ్రు పుణ్యస్త్రీలు విశ్వమందు

* *
*

శ్రీ రి క లు

ఒకటవ భాగము

	పుట
1. మొల్ల ...	1
2. మల్లమ దేవి ...	5
3. లోపాముద్ర ...	10
4. చంద్రవదనా దేవి ...	15
5. సక్కుబాయి ...	20
6. సంయుక్త ...	25
7. కుగ్గరు డాక్టరు ...	31
8. చాసమ్మ ...	36

రెండవ భాగము

1. తరిగొండ వెంగమాంబ ...	39
2. కుపారాబాయి ...	42
3. పన్నా ...	48
4. విశాల ...	54
5. పండిత రామాబాయి ...	61
6. చాండ్ బీబీ ...	69
7. సావిత్రి ...	75
8. మీరాబాయి ...	83

మూడవ భాగము

1.	దేవహూతి దేవి	...	89
2.	నాగాంబ	...	94
3.	చారుమతీ దేవి	...	97
4.	సుకన్య	...	101
5.	నంగనాచి	...	106
6.	సోదరిని వేదిత	...	112
7.	సతీ వాక్కుప్త	...	117
8.	ఉత్తర	...	122

శ్రీ పుణ్యస్థీలు

ఒకటవ భాగము

ఒకటవ కథ:

* *

మొల్ల.

1

పూర్వకాలమునఁ దెలుగు స్త్రీలలో గవిత్వము జెప్పెడివారరుదు. కాని, కవిత్వము జెప్పి గణుతి కెక్కిన యాంధ్ర వనితా రత్నములలో ఆత్మకూరి మొల్ల ప్రథమస్థానమును బడసి కీర్తి గడించెను.

మొల్ల కులాలకులసంభవురాలు. ఈమె తండ్రి కేశనశెట్టి. ఈతనికి కేశయ యను నామాంతరము కలదు. నెల్లూరు మండలములో నున్న గోపవరము ఈతని జన్మస్థానము. ఇతడు దైవభక్తి కలిగి కులధర్మములను విడువక, పెద్దలయెడ నిధేయుడై సంచరించెడివాడు.

మొల్ల లేకలేక కలిగిన యేకపుత్రికారత్నమగుటచే నీతడు తన కూతును మిగుల గారాబముతో పెంచుచుండెను. ఏది తలచినను, నేది చేసినను కేశయ తన కొమార్తె సౌఖ్యము నరసి శ్రద్ధ వహించెడివాడు.

మొల్ల జన్మించినది కుమ్మరికులమైనను, నామె పసితనము నుండియు దస తల్లిదండ్రులు చేయు కులవృత్తి పనులయం దెట్టి యభిలాషయును జూపలేదు. ఆమె తనతోడి బాలికలతో నెప్పుడును రామ విగ్రహమునుబెట్టి యాడుకొనెడిది. ఎప్పుడును రామకథ వినుటయం దామె కత్యంతాసక్తి. తన చిన్ని స్నేహితురాండ్రను, తల్లిదండ్రులను,

నింటికి వచ్చిన బంధుగులను నానందజనకమగు రామాయణగాథను జెప్పడని వేడికొనెడిది. పసితనమునందు విద్యాభ్యాసము గాక పూర్వముగూడ, నామె యొప్పుడును నేదో యొక పుస్తకమును జేతబట్టి చదువనేర్వక పోయినను, గ్రంథపత్రములను ద్రిప్పచుండెడిది. దాశరథి నామము మృకుస్వరముతో నుచ్చరించుచు పలువుర బాలబాలికలను జేర్చి రామ కథను జెప్పెడిది. స్నేహితురాండ్రను సమావేశపఱచి, తాను రాముడనియు, మఱియొకగు లక్ష్మణుడనియు, పలువురకుఁ బలు పాత్రల నిచ్చి, రామాయణ నాటక మభినయించెడిది.

ఇవన్నియు జూచి కేశన శైలి యమందానందమును బొందెడి వాడు. తన ముద్దుకొమరిత యొక్క మితలేని విద్యాభిలాషను గ్రహించెను. అందువలన కేశయ యామెకు సుముహూర్తమున నక్షరాభ్యాసమును జేయించి యొక వీధిబడికి బంపెను.

ఆ పాఠశాలయం దామె తన తోడివిద్యార్థినులకంటె మిన్నయై గురువు చెప్పినగంతయు గుఱూపాలముతో నేర్చికొని, యనేకములైన శ్రోత్ర శ్రోత్ర విషయములను దెలిసికొనెను. అంతికాలములో నే నామె గొప్ప పాండిత్యమును సంపాదించి యటుతగు వాత సంతనుండియే పెక్కు గ్రంథములను బఠించి, విశేష విద్యాపారంగతురాలయ్యెను.

2

తెలుగునకంటె సంస్కృతమున మొల్లకు నెక్కుడు ప్రీతి. ఈకాలమున క్షీణించిన సంస్కృతభాష యానాడు రాజభాషయై యపూర్వగౌరవప్రదముగ జూడబడుచుండెడిది. అట్టి సంస్కృతభాష యందు మొల్ల యనేక కావ్యములను బఠించి వాని మాధుర్యమును గోలి, యానందసాగరమున నోలలాడుచుండెడిది.

మొల్లయొక్క పఠన కావ్యములలో, నామె కెక్కుడు ప్రియ తమమైనది రామాయణము. ఋషిపుంగవు డగు వాల్మీకి యతి రమ్యముగ రచించిన రామాయణ మామెదృష్టిని సంపూర్ణముగ నాకర్షించెను. ఆ యుత్కృష్ట గ్రంథము నెట్లులెన దేశభాషనుండి యాంధ్రీకరించి యాంధ్రులకు గూడ నందలి మాధుర్యమును చవిజూపవలెనని యామె యభిలషించెను.

తన యభిమతము నెఱవేరువఱకును మొల్ల హృదయ మన్యాసక్తము కాలేదు. అప్పటి కామెకు సాహిత్య మెంతయున్నను గవితా సామర్థ్యమంతగా లేదు. అయినను నామెకు శ్రీరామునియందు భక్తి యపారము. అదియే యామె పవిత్రోద్దేశమును నిరంతరాయముగ నిర్వహింపగల్గెను. అందుచేతనే యామె,

“...ఇహపర సాధన మిష్పణ్య చరిత్ర” యను నమ్మికతో రామాయణ రచనకు గడంగుటకు బూర్వము,

“.....విఖ్యాత గోప

వరపు శ్రీకంఠ మల్లేశు పరముచేత

నెఱిగి గవిత్యంబుఁ జెప్పఁగా నేర్చుకొంటి”

యని వాక్రుచెను.

అట్టి దైవకృప యుండుటచేతనే స్నానముచేసి తలయూదు లోపల నొక కాండమును రచింపగల్గిన యాశుధారాశుద్ధిని బడసి, మొల్ల రామాయణమును హృదయరంజకముగ దెలిపించి యాంధ్ర భాషా మోషకు సమూల్యాభరణమును జేకూర్చు గల్గినది. ఈనాటికిని “మొల్ల రామాయణము” పలువురచే బ్రీతితో బఠింపబడు చుండుటయు, భక్తిశ్రద్ధతో నాకర్షింపబడు చుండుటయు, నెల్లరకు దెలిసిన విషయమే.

3

ఒక భాషలోని గ్రంథమును మఱియొక భాషలోనికి మార్చి వ్రాయుట మిగుల గష్టసాధ్యమైన పని. ఎంతయో సాహిత్య విజ్ఞాన సంపత్తియును, మేధాశక్తియును, సుభయభాషాప్రావీణ్యమును నున్న గాని, యట్టి పని నెఱవేఱదు. అట్టితఱి, మొల్ల తల్లిదండ్రులు విద్యా విషయమున సామాన్యులు. 'వీధిబడి' యందలి విద్య యంతగా జెప్పు కొనదగిన విషయముగాదు. అట్టి పరిస్థితుల నడుమ శ్రీమద్రామాయణమును సంస్కృతము నుండి తెనిగించి, యనన్యసాధారణ కార్యమును మొల్ల నెఱవేర్చెనన్నచో గడుంగడు శ్లాఘనీయము. కాన, నామె కావ్యరచనాచతురతయు, భాషాంతరీకరణనైపుణ్యమును, కేవలము నీశ్వరప్రసాదితములే యని చెప్పవలసి యున్నది.

నిజముగ దన పుణ్యమహిమచేతనే మొల్ల, రామాయణ గ్రంథమును దెలుగున నత్యంతరమ్యముగ రచించి, శాశ్వత కీర్తిని గడించి, పవిత్రగ్రంథకర్తయై, పుణ్యాంగనాప్రపంచమున ముఖ్యస్థానమును బడయ గల్గెను. మొల్లయొక్క యపార విద్యాభిలాషయు, నిరుపమాన భగవద్భక్తియు, స్త్రీలోకమున నత్యంతాదర్శ ప్రాయములై యున్నవి.

పూర్వజన్మ సుకృత పరిపాకమున గాని లభింపని కవితావిశేషము నంది, యసామాన్య మగు గ్రంథనిర్మాణ భాగ్యమును బడసి, యెన్నటికిని సౌరభమును గోల్పోని గ్రంథకుసుమముచే నహృదయు లకు నామోదము ఘటింపజాలిన మొల్ల జీవితము మిగుల ధన్యతమమైనది.

సత్కావ్యమణికిరణపుంజముచే భాషావధూటి నలంకరింప గలుగు గ్రంథకర్త యెంతయు పవిత్రాంగన.

రెండవ కథ:

***

మల్లమ దేవి.

1

బొబ్బిలి రాజ్యమునుగూర్చి విసనివా రాంధ్ర దేశమునం దొక్కరు గూడ నుండరు. రంగారాయని శౌర్యమును గూర్చియు, తాండ్ర పాపారాయని సాహసమును గూర్చియు, మల్లమదేవి త్యాగమును గూర్చియు గర్వింపని యాంధ్రులెవరు? నేటికిని, ఈ వీరనామములు సగౌరవముగ నాంధ్రులచే సంస్తుతీంప బడుచున్నవి.

ఇందు మల్లమదేవి త్యాగమూర్తి యని ప్రసిద్ధిగాంచినది. ఆ కాలమున శత్రుసైన్యము లనెడి మేఘములు బొబ్బిలి సంస్థానము నావరించినవి. ఎటుల యోచించినను బొబ్బిలివారికి పరాజయ మగు నట్లు గనుపించెను. అట్టిశఱి, శత్రువులచేత జిక్కుటకంటె, మానమును రక్షించుకొనుటకు నాత్మత్యాగమే శుభదాయక మని మల్లమాంబ గ్రహించెను. “వైరులు కోటలోనికి బ్రవేశించునరికి నొక్క మనుష్య విగ్రహముగూడ నుండరాదు. ఎటుజూచినను వినాశమే వారి నెదుర్కొనవలెను” అని యామె నిశ్చయించెను.

బొబ్బిలి మట్టడి తొలుత యెట్లు సంభవించెను? ఆ దినములలో ముజఫరుజంగు అను తురక రాజుండెను. అతనికి హైదరాబాదు రాజ్యమును బొందవలెనని కోరిక కలిగెను. అందుల కాతడు పరానువారిని సహాయము కోరెను. అట్లు చేసినచో, ఉత్తర సర్కారులను వారికి కానుకగా నిత్తునని వాగ్దానము జేసెను. సంతోషముతో పరానువారందులకు సరి యిరి. అనతికాలములోనే ముజఫరుయొక్క కోర్కె నెఱవేఱెను. ఇక నాతడు తన మాటను చెల్లింపవలసి యుండెను.

కాని యుత్తర సర్కారులను పరాను వారికి సమర్పించుటకు వచ్చటి ప్రధానరాజగు విజయరామరాజు సమ్మతించలేదు. “ఇట్లు చేసినచో, విదేశీయులగు నీ పరానులు సమయము దొరకినపుడు మన లనుగూడ నెత్తీయణతురు. కావున నిట్లు చేయుట క్షేమముకాదు” అని ముజఫరుజింగున కాయన కబురంపెను.

ఈ వార్తను ముజఫరు పరానువారికి దెలియజేసెను. విజయ రామరాజును జయించుట కష్టమని వారు గ్రహించిరి. అందుచేత వానిని సామోపాయమున దమ నైపునకు మరల్చుకొనుటకు బ్రయత్నించిరి. అందునిమిత్తమై, విజయరామరాజునకు పరానువారు రాజమహేంద్ర వరమును, శ్రీకాళోళమును, నేకొలది శిస్తునకో కాలునకిచ్చిరి. ఆనంద పరవశుడైన విజయరామరాజు, అప్పటినుండియు పరానువారి మిత్ర ముండలిలోని వాడయ్యెను. పరానువారి పన్నుగడ యాతనికి దెలియ లేదు.

విజయరామరాజయొక్క చర్య వినినతోడనే, బొబ్బిలి రాజు లాగ్రహపూరితులైరి. ఇంతదనుకను దమతోడి సమానుడుగ నున్న విజయరామరాజుపై ‘గూడుఘరాణి’ జేసి, పరానువారి యాప్తు డయ్యెనని వారికి గోపము. అటులచేయుట తక్కిన సంస్థానాధిపతులకు గూడ ననర్థదాయక మని వారి నమ్మకము. అందుచే వారు తమ యసమ్మతిని వెల్లడిచేసిరి. దానంజేసి బొబ్బిలివారిమీద విజయరామ రాజునకు మిక్కుటమగు పగ యేర్పడెను.

ఇదియును గాక, వారి వైరమునకు మఱొక కారణముగూడ నుండెను. విజయరామరాజొక సమయమున బొబ్బిలివారిని కోడి పందెముల కాహ్వానించి యుండెను. తోడి వెలమశూరుని యాహ్వా నము సంగీకరించి, తమ కోడిపుంజులతో బొబ్బిలి సంస్థానాధిపతులగు

వెంగళరావును, రంగారావును వచ్చిరి. ఇరువైపులవారి పుంజులకును పోరు జరిగెను. విధివశమున విజయరామరాజు పుంజు లోడిపోయెను. ఆతనికి నలుగురిలోన తలవంపు లయ్యెను. అప్పటినుండియు బొబ్బిలి వారన్నచో నాతనికి కన్నెట్టి పగబట్టిన త్రాచువలె విజయరామరాజు ప్రతీకారమునకు నమయ మెప్పుడా యని నిరీక్షించుచుండెను.

2

నందగృహము లిట్లుండగ, ఉత్తరసర్కారులవారు శిస్తులను క్రమముగ చెల్లించలేదను నెపమున, పరాసువీరు డగు బుస్సీదొర కొంత సైన్యముతో బయలుదేరెను. సైన్యసమేతముగ బుస్సీ రాజమహేంద్రవరము చేరి, యటనున్న కోటిలింగక్షేత్ర సామీప్యమున మకాముజేసి, యుత్తర సర్కారులలోని రాజులందఱకును కబురంపెను. అందఱును వచ్చిరి. విజయరామరాజు గూడ జేరెను. కాని బొబ్బిలి వారెవ్వరును రాలేరి. బొబ్బిలిసంస్థానమం దొక గొప్ప పెండ్లి జరుగుచున్నదను కారణమొకటియు, పరాసువారు విజయరామరాజున కాశ్రయమిచ్చిరను కారణమొకటియు, బొబ్బిలివారు రాకుండుటకు గారణము లయ్యెను.

ఏ కారణమెటులున్నను, వారి రాపోషికి బుస్సీకి పట్టరాని యాగ్రహము గల్గెను. తాను వేచియున్న సమయము వచ్చినదని గుర్తించి, విజయరామరాజు బుస్సీ యాగ్రహమును రగుల్కొల్పెను. తనయంతటివాడు కబురంపిన రాకపోవుటయా యని బుస్సీ కినుక వహించెను. “ఎన్ని కష్టములు పడియైనను బొబ్బిలి బెబ్బులిని జెఱ పెట్టవలెను” అని వారు దృఢముగ దీర్మానించుకొనిరి.

వైరి సైన్యముల తుపాకిగుండ్లతో, శతశలాకు కత్తి మొలపులతో, చెవుడుగొల్పు వీరాలాపములతో, బొబ్బిలికోట చుట్టునున్న విశాలప్రదేశమంతయు క్షణకాలములో రణరంగముగ మారిపోయెను. సంగతియంతయు సతినూత్కృతతో గ్రహించి బొబ్బిలి కోటనుండి కొదమసింగములవలె వెలమవీరులు కత్తిసాము చేయుచు బయల్పడలిరి. వీరులగు రంగారాయుడు, వెంగళరాయుడు, సర్పారాయుడు, పాపారాయుడు రణక్షేత్రమున చుమికిరి. యుద్ధము ప్రారంభమయ్యెను, అది మహాధయంకర దృశ్యము. ఎక్కడ జూచినను శవముల కుప్పలు, మొండితలలు, రక్త ప్రవాహములు. ఇంకను శౌర్యాగ్నిజ్వాలలెగసినవి. ఇంతలో నిదియంతయు జూడలేక పోయెనో యనునట్లు లోకబాంధవు డస్తమించెను. క్రమముగ యుద్ధవైఖరికూడ మారిపోయెను. ఏబదివేల శత్రువులతో నైదాటువేల వెలమవీరు లెంత కాలము పోరు నల్పగలరు? బొబ్బిలివీరులు కొంత సంశయము జెందరి. “గెల్చుట కష్టమే” యని రంగారాయుడు రాణి మందిరమునకు వార్త నంపెను.

3

మల్లమదేవి రంగారాయుని భార్య. ధైర్యసాహసముల కామెకు బెట్టినదిపేరు. భర్త పంపిన వార్తను వినినంతనే యామె ముఖమున చిలునవ్వు కనబడెను. వీరపురుషులందఱును రణమున ప్రాణత్యాగము జేయుచుండ, వీరవనిత లగు మేము మాత్ర మూరకుందుమా? మేముకూడ మా భర్తలతో బాటు వీరస్వర్గమును జూటకొనకుందుమా?” అని యామె యుచ్చైస్వరముతో ననెను. కోటలోని స్త్రీలందఱును దన కడకు రప్పించెను. వారెల్లరికిని ధైర్యము బురికొల్పెను.

భార్యలకు భర్తలే దైవము లగుటచే, సహగమనము స్త్రీలకు మిగుల శ్రేయస్కర మని బోధించెను. తానే ముందడుగువైచెను. కత్తితో బొడుచుకొని వీరమల్లమ ప్రాణములను గోల్పోయెను. రాణివాస మంతయు నామె త్రొక్కిన మార్గము ననుసరించెను. జయము గాంచిన శత్రువులు లోనికి వచ్చునరికి, కోటయం దొక్క స్త్రీ యైనను జీవము లతో మిగులలేదు.

నాటికథ నేటికిని చెప్పికొందురు. అలనాడు వీరవనితల యందు నద్వితీయయై, తన జీవితమును పుణ్యవంతముగ జేసికొని, మల్లమదేవి యెత్తిన యాత్మశౌరవ మను బావుటా, నేటివఱకును నాంధ్రశౌర్యదుర్గముపై విలాసముగ నెగురుచున్నది. ఈ పుణ్య స్త్రీయే వీరమల్లమదేవి యను పేరట దిగంతవిశ్రాంతకీర్తినిగాంచి, భారతవనితాలోకమునకు నాదర్శయై విలసిల్లు చున్నది.

శౌర్యవాహినియై వెలయు వీరవనితామతల్లి జీవితము పుణ్య మహిమవిలసితము.

1

లోపాముద్రాదేవి విదర్భదేశపు రాచబిడ్డ. సకలైశ్వర్యముల తోడను, సకల సద్గుణముల తోడను నలరు నాకస్య తన మంచి నడవడిచే తల్లిదండ్రులనేగాక చూచువారందఱను గూడ నానందపఱచుచుండెను. ఆ బాల మిక్కిలి యదృష్టవంతురాలనియు, లోక విఖ్యాత స్త్రీ యగుననియు నందఱును నాసించుచుండిరి.

ఇట్లుండ నొక దినమున నా రాజమందిరమునకు అగస్త్యమహర్షి వేంచేసెను. ఆయనను రాజాహ్వానించి యర్ఘ్యపాద్యార్ఘ్యనేకసత్కీర్తయలతో గౌరవించెను. “ఆర్యా! తమ రాకకు గౌరణమేమో తెల్పిన సత్వరము నెఱవేర్చెదను” అనియెను. అందులకు అగస్త్యుడు “రాజా! నేనొక కార్యమునుగూర్చి యిచ్చటికి వచ్చితిని. తప్పక నెఱవేర్చెద సన్నచో విన్నవించెదను” అని ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. “ఇంక నుపేక్షయా? తమబోటి ఋషిశ్రేష్ఠుల కోర్కెల నెఱవేర్చుట మా విధియై యున్నదికదా? తప్పక చేసెదను, సెలవిండు” అని రాజు ధైర్యముతో బలుక అగస్త్యుడు ఇట్లనెను. “రాజా! నే నవివాహితుడను. పుత్రులు లేనివాడ నగుటచే “అపుత్రస్య గతిర్నాస్తి” అను నార్యశాసనము ననుసరించి నా పితృదేవతలకు గతులు లేవు. కావున బెండ్లిచేసికొనవలెనని నా కిప్పుడు కుతూహలము కల్గినది. నీముద్దుబిడ్డ యగు లోపాముద్రను నాకిచ్చి పెండ్లిసేయుము.”

రాజు నిశ్చేష్టితుడయ్యెను. సుఖానందదోలికల నూగు తన బిడ్డ రా నిరుపేదయగువాని కిచ్చుటకంటె ఘోరమైనవని వేటొందులేదని సంకించెను. రాజు కోరిధారుణనేతుండై, యిట్టి యసహ్యమైన యసం

దర్భపు కోర్కెను వెల్లడించిన అగస్త్యుని దూషింపసాగెను. అప్పుడు మంత్రులు వచ్చి దూషణ వలదని వారించిరి. “రాజా! అగస్త్యుడన్నచో సామాన్యడు గాడు. ఇంద్రద్యుమ్నునివంటి భూపాలుని దనశాపప్రభావముచే నేనుగుగా జేసెను. పట్టుదలచే సముద్రపు నీటినంతయు మూడు గుటకలలో బీల్చివై చెను. మితిమీటి యాకసము నంటి పెరుగుచు, సూర్యచంద్రుల శ్రోవ నరికట్టగలిగిన వింధ్య పర్వతము గర్వమడంచెను. వానియందు విపరీతమగు తపఃప్రభావము గలను. అట్టివాడు నీకు జామాత యగుటయే శుభప్రదము. కావున నంశయింపకుము” అని వారు హితవాక్యములను జెప్పిరి.

ఆ సమయముననే, లోపాముద్ర రిమణీయ వస్త్రభూషణాలంకృతయై, తండ్రికడకు వచ్చి, యాతడు విచారమున నుండుటకు గారణమరసి, “తండ్రి! నీవు చింతించుటకుఁ బనిలేదు. అగస్త్యుని సంబంధముచే మన వంశము పునీతమగును. ఇది యంతయు దైవవిధానము. నేను అగస్త్యునే పరిణయమాడెదను. ఆతడు బీదవాడని యనుమానింపకుము. నేను కష్టపడుదు నేమో యని నంశయింపకుము. అగస్త్యుని తపోధనమే నా సంపత్తు. ఆతని ప్రభావమే నాకష్టములను బౌపును. ఆతడే నాదైవము; నా సర్వము నాతడే” అని నిశ్చయముతో బల్కెను.

2

రాజునకుగూడ నాలోచన మారెను. అతనికి వేఱుమార్గము గోచరింపలేదు. కొమార్తెకూడ తన సమ్మతిని దెల్పెను. ఇంకను దాని నిచ్చగింపనిచో అగస్త్యునికి నాగ్రహము గల్గి, వంశము నంతను శపింప వచ్చునను భీతికూడ గలిగెను. అందుచే రాజు గత్యంతరములేక లోపాముద్రను అగస్త్యుని భార్యగ జేసెను.

అగస్త్యుడు చాల దినము లత్తవారింటనే గడపెను. అచ్చట నాశకు విందులు గుడుచుచు, విలాసముతో గాలయాపనము గావించుచుండెను. లోపాముద్రయును పరిణయ మైన దాది భర్తనే దైవముగ నెంచి, నకలోపచారములను స్వయముగ జేయుచు, నెప్పుడును నాతని మాట జవదాటక, భక్తిశ్రద్ధలతో మెలగుచుండెను.

ఇట్లుండ, నొకనాటి యుదయమున అగస్త్యుడు భార్యను బిలిచి “నా కిప్పుడే యాకలి యగుచున్నది. నాకు వలయు నన్ని పాలు తెచ్చి పెట్టెదవా? అని యడిగెను. ఆ ప్రశ్న వైఖరిని గమనించి లోపాముద్ర వింతజెంది, “నాథా! మీ కొడుకు చేనే పనిని జేయనందున? నన్నింతగా నడుగవలయునా?” అని భర్తను ప్రేమరసపూరితములగు నేత్రములతో జూచుచు లోనికి జని, కనకకలశమునిండ క్షీరములను దెచ్చి యాతని కేచ్చెను.

అగస్త్యుడా పాలను సత్యాసక్తితో ద్రాగెను. త్రాగినవెంటనే యా స్వర్ణకలశము పాలతో నిండియుండెను. ఆశుడు నుజుల ద్రాగెను. కాని క్షీరము లెప్పటియట్ల నిండదొడగెను. ఆతడెన్ని మారులు త్రావినను కలశము క్షీరములతో నిండుచునే యుండెను. ఈ యక్షయమును గాంచి, అగస్త్యుడచ్చెరువొంది, భార్యయొక్క మహిమను గ్రహించి యామె నెంతయు గొనియాడెను.

3

ఇట్లు కొన్ని దినములు సుఖముగ గడచిన పిదప, అగస్త్యునికి దన యాశ్రమమునకు బోవ బుద్ధి కలిగెను. అది భార్యకు డెలియ జేయగా నామె “నేనును వచ్చెదను. మీ పాదసేవ లేనియెడల కేనొక్క ఊణమైన నుండనోపను” అనెను. ఆమెకూడ నారచీరలు కట్టి జడలు

ధరించి ఋషికాంతమై అగస్త్యునితోగూడ నాశ్రమవాసమునకు బయన మయ్యెను.

వా యాశ్రమముచేరి కాపురముజేయచున్న కొంత కాలమునకు అగస్త్యుని యనగ్రహమువలన లోపాముద్ర యొక సుపుత్రుని గనెను. తనయడు జన్మించిన సందర్భమున అగస్త్యుడు పుత్రోత్సవమును జేయ సంకల్పించుకొని, పెక్కురు ఋషులను విండున కాహ్వానము చేసెను. ఆహ్వానింపబడిన ఋషులు వచ్చు వఱకును లోపాముద్ర కా విషయము తెలియకు.

ఇంట భోజన పదార్థములు సమృద్ధిగ లేవు. అతిథిదేవత లగు మునులు చచ్చి యాశ్రమమున నుండిరి. మహాసంధిగ సమయము; విపరీతమైన పరీక్షాపీఠానము. అయినను లోపాముద్ర యధైర్యము నొంద లేదు. ఆమె యీశ్వరుని స్తుతించి, భర్తను స్మరించెను. వెంటనే వంట శాలంతయు మధుర భోజన పదార్థములతో బ్రకాశించెను. అతిథులు ప్రసాదసోపేతముగ భుజించి బాలుని యాశీర్వాదించి మరలిపోయిరి. భార్య యొక్క యసమాన పుణ్యమహిమకు అగస్త్యుడు స్తంభీభూతుడయ్యెను.

మరికొంత కాలము జరిగిన పిదప యొక దినమున విపుల మహాముని సతీసమేతుడై వీరి యాశ్రమమునకు విచ్చేసెను. అగస్త్యుడును, లోపాముద్రయు, వారిని సగౌరవముగ నాహ్వానించి మర్యాదలుజేసిరి. భోజనాంతరము మాటల సందర్భమున విపులనుహఃఋషిభార్య లోపాముద్రతో “దేవీ, నీ కెందలకు వచ్చినదమ్మా? మావంటి వారుండ నేయన్నగు. మహారాజు తనయనై యతులితైశ్వర్యములతోఁ దులదూగెడి నీ కీ దురవస్థ యేటికి? ఒక్క యాభరణమైనను లేక యిట్లెల శ్రమపడెదవు?” అని యడిగెను.

అందులకు లోపాముద్ర సవ్యచు “ఏమమ్మా! అన్నియు దెలిసిన దానవు, నీవుగూడ నిట్లే మాటాడుచున్నావు? ఇప్పుడు నాకు గల్గిన లోపమేమున్నది? నిజముగ నావంటి యదృష్టవంతురా లుండుట యరుదు. నా యాభరణములు చూడ గోరెదవేని యవిగో” అని తన వ్రేలినొక బాదముచెట్టు వై పునకు జూపెను. ముని భార్య యా చెట్టు వంక జూచునరికి, నా వృక్షమంతయు విలువగల సునర్ణాభరణములతో మెరిసిపోవుచుండెను. అప్పుడామె యాశ్చర్యమునకు నంతులేదు. అగస్త్యుడును, విపులుడును గూడ విస్మయపడిరి.

లోపాముద్ర పాతి వత్సమాహాత్మ్యమునకును, పుణ్యమహిమకును నందరును నత్యద్భుతమనస్కులై యెంతయు నభినందించిరి.

రాచబిడ్డయ్యును, నాభరణములు మొదలైన నాడంబరములను నిరసించి, సతికి పతికంటె వేళుభూషణము లేదని సూచించి, లోపాముద్ర తన జీవితమును పావనముగ జేసికొని పుణ్యస్త్రీలలో మేటియై విలసిల్లెను.

మనోనాథుని బ్రాణాధికునిగ నెంచి నేవించు భాగ్యవతి పవిత్రాంగన.

నాలుగవ కథ: * * చంద్రవదనా దేవి.

1

ఆ కాలమున కాశ్మీర దేశమునకు చంద్రశేఖరుడు చక్రవర్తి. పక్కలై శ్వర్య సద్గుణ సంపన్నుడైన యా భూపాలునికి చంద్రవదనాదేవి యను గాఢాబు కొమార్తె యుండెను. సమస్త సౌఖ్యములతోడ నల రాదుచు, నా బాలిక దినదినాభివృద్ధి గాంచుచు, గురుదేవునివద్ద శ్రద్ధా భక్తులతో విశేష విద్యాపాండిత్యమును సంపాదించుచుండెను. సమస్త శాస్త్రముల నవలీలగ కంఠగతముచేసికొని, ముఖ్యాంశములను వానితో తర్కించుచుండెడిది. ఇదియుచుగాక పూర్వజన్మపుణ్యవశమున నామెకు నీశ్వరజ్ఞానము మెండుగ నుండెను. జీవితమందు దుఃఖమునకు గారణము సంసారమే యనియు, నట్టిదానిని జవిచూడ కుండినచో నెట్టి బాధలు గాని యుండవనియు నామె విశ్వాసము. కనుక సంసారసాగర తీరమున చంద్రవదన విహరించ డలచుకొనలేదు.

ఆ దృఢసంకల్పము తన కొక్కతెకే వర్తింపజేసికొనలేదు. రాణివాసమందలి దాసదాసీజనమును జేరదీసి, వారలకుగూడ సంసార కష్టములను వెల్లడించి, వైరాగ్యమార్గమును బోధించెడిది.

ఇదియంతయు నామె తండ్రికి మితిలేని యావేదన కల్పించెను. తన ముద్దుకొమరిత యీ విధముగ విరక్తిమార్గమును ద్రొక్కుట యేమి కర్కశము? కొమార్తె కి కను విద్యలను నేర్పించి, మఱియు సుఖానందదోలికల నూగించి, యే చక్కని రాజకుమారునో యల్లునిగ జేసికొనటను తా నువ్విఘ్నముచుండెనే! చంద్రవదన ప్రవర్తనము రాజును హతాశునిగ జేసివె చెను.

ఇట్లుండ, రాజమందిరమునకు దివ్యజ్ఞాన సంపన్నుడైన భృగు మహర్షి యతిథిగ విచ్చేసెను. ఋషిభక్తుడగు చంద్రశేఖరుడు వానిని సవినయముగ నాహ్వానించి యాతిథ్యము నిచ్చెను. తరువాత భృగు మహాముని విరాగిని యగు చంద్రవదనతో మాటలాడుచుండి, నామె కొక యుదేశము కలిగెను. ఆ తపోధనుని యాశీర్వాదఫలము నంద గోరి “ఋషిపుంగవా! స్త్రీలకు దేనివలన కైవల్యప్రాప్తి కల్గునో చెప్పి నన్నుఁ గృతార్థురాలను జేయుడు” అని వేడుకొనెను. భృగుమహర్షియు నామె కోర్కెను దెలిసికొని యానందభరితుడై “దేవీ, నీకీ పిన్న వయస్సునందే యిట్టి యోచన కల్గుట శుభదాయకము స్త్రీలకు మోక్షము సంభవించుట భర్తమూలముననే. సతికి పతిని మించిన దైవము లేడు. భర్తనే దైవముగ నమ్మి పూజించు భార్యకు సకలా భీష్టములును నెఱవేటి స్వర్గపదవి లభించును” అని నుడివెను.

ఈ యుపదేశము చెవికి సోకినంతనే చంద్రవదన యభిప్రాయ ములు మార్పుచెంద మొదలిడెను. ఇంతదనుకను సంసారమనిన వెఱపు జెందిన యామె కిప్పుడు సంసారముపై వ్యామోహము కల్గెను. పెండ్లి చేసికొని నిత్యసత్యకర్మానుష్ఠానములయందు భర్తకు దోడు నీడయై మోక్షము బడయనెంచెను.

2

ఈమార్పు కనిపెట్టి తండ్రి యామెకడకు వచ్చి “చిట్టి తల్లీ! నీకు వివాహతరుణమువచ్చి చాల కాలమైనది. ఇంతవఱకును పెండ్లి చేసికొనక పోవుట యుక్తముకాదు. కావున నాలోచించి చెప్పుము” అనియెను. అందులకు సిద్ధపడియేయున్న చంద్రవదన ముసిముసినగవు లతో “తండ్రి! నీవు చెప్పిన మాటలకు నేను కాదనలేను. కాని

నాకొక్క నియమమున్నది. “స్త్రీ యెవరివలన పుణ్యపదవిని బొందును? స్త్రీకి భూషణమెయ్యెది? మానవు లెట్టి కర్మలచే ముక్తి నొందుదురు? ఈ ప్రశ్నత్రయమునకు నెవరు సరియైన ప్రత్యుత్తరము నిత్తురో యా మహనీయునే వివాహమాడెదను” అని చెప్పెను. రాజుండుల కంగీకరించి, యా ప్రశ్నల సనేక రాజకుమారుల కంపెను.

ఎంగటో ప్రత్యుత్తరముల సంపిరి. కాని యందొకటియు నామెకు నచ్చలేదు. తుదిలేఖ యాంధ్రదేశరాజమారుడగు విందాఖ్యునిది. “స్త్రీ భర్తములముననే పుణ్యపదవిని బొందును. స్త్రీకి మానమే భూషణము. మానవులు ఫలాపేక్ష లేని కర్మలచే ముక్తి నొందుదురు” అని యా జాబునం మండెను.

ఆ రాకుమారుని విజ్ఞాన సంపత్తికి చంద్రవదన సంతోషిత హృదయయై, వానినే వివాహ మాడుదు నని తండ్రికి దెలియజేసెను. అందుల కాతడించుక ఖిన్నుడై “బిడ్డా! విందాఖ్యుడు వివాహితు డని తెలియవచ్చినది. పాంచాలకన్యకయైన చిత్రాంగదను బెండ్లియాడిన వాడట. అట్టివానిని నీవు నరించుట సమంజసము కాదుగదా!” అని యెను. కాని యామె వెనుదీయలేదు. “ఆ సంగతి ముందుగనే మనము తెలిసికొనక పోవుట వాని తప్పిదము కానేరదు. కనుక ననినమాటను నిర్వహించి తీరవలయును. తప్పక వానినే పరిణయమాడెదను” అని యామె ప్రౌఢముగ బల్కెను.

చంద్రశేఖరునకు వేలు మార్గము లేకపోయెను. ఏవిధముగ నైనను కొనూర్తె సుఖపడిన చాలునని తలంచి విందాఖ్యునికి శుభ వార్త నంపెను. సరాజసౌందర్యముతో నలరారు కాశ్మీర నగరము చిత్ర కామలచే మఱింత శోభాయమానముగ నలంకరింపబడెను. ఎటు జూచి

నను రాజమందిరము స్వర్ణ కాంతులతో ఒకాశించుచుండెను. ఎవరి ముఖమున జూచినను నానందమే ప్రతిబింబితమగుచుండెను.

శుభలగ్నమున చంద్రవదనా విందాఖ్యులు భార్యా భర్తలైరి. అప్పటినుండియు భర్తయెడ చంద్రవదనాదేవి చూపెడి భక్తి శ్రద్ధలను వర్ణింప నలవిగాదు. ఆయన ప్రథమభార్యయగు చిత్రాంగదను మించి యెల్లప్పుడును భర్తచెంతజేరి యాయన పాదపూజ నలుపుచు నాతని యాజ్ఞలను శిరసావహించి ప్రవర్తించుచుండెను.

3

విందుడు కొంతకాల మిట్టుల లక్ష్మవారింట విందులు గుడిచి భార్యలతోగూడ స్వస్థానమునకు బయనమయ్యెను. కొంతద వ్యరిగిన పిదప చీకటి పడుటచే వారొక యరణ్యసమీపమున నొకచో విశ్రమించిరి. విశేషముగ బడలిక జెందియుండుటచే వారు వెంటనే గాఢనిద్ర జెందిరి.

పిండి యారబోసినటుల స్వచ్ఛమైన వెన్నెల నలుగడల వెలయుచుండెను. ఆ సుఖసమయమున దేవతా స్త్రీలగు రంభ, ఊర్వశి, తిలోత్తమ, మువ్వకును నాకసమున విహరించుచుండిరి. వారికప్పుడు సుఖముగ నిద్రించుచున్న విందాఖ్యుడును, వాని భార్యలును గన్పించిరి. తళతళలాడుచు రెండవ చంద్రునివలె ప్రకాశించుచున్న విందాఖ్యుని జూచి వారు మోహించిరి. అంత వారు మెల్లనవచ్చి విందాఖ్యుని నపహరించి తమదేవలోకమునకు గొంపోయిరి.

మఱుక్షణముననే చంద్రవదనాచిత్రాంగదలు మేల్కొంచిరి. ప్రియభర్త చెంత లేకుండుట కని ఖిన్నవదనలై నలుదిక్కుల వెదకి వేసారిరి. ఆ యర్ధరాత్రమున నారికి దైవముసైతము తోడ్పడకుండెను.

చేయునదేమియు గానక భర్తకొఱకు విలపించి విలపించి తుదకు వారే ధైర్యము తెచ్చుకొనిరి.

సలుదెసలకు దన పరిచారకుల సంపి వెదకించుటకై చిత్రాంగద స్వదేశమునకు వెడలెను. అట్లు పోవుటకు చంద్రవదనాదేవికి మనస్సు నమ్మతింపలేదు. భర్త తన్ను విడిచిపెట్టిన స్థలముననే యామె కూర్చుండి తన సహజజ్ఞానసంపత్తిచే దపమునేయ మొదలిడెను. పతివ్రతల దీక్ష యనొఘము. వారి మహత్తు నిరుపమానము. చంద్రవదనాదేవి తపఃప్రభావము గొప్ప జ్వాలయై దేవతాలోకమును ముట్టడించెను. దేవత లీ జ్వాలలఁ జూచి భీతిజెంది కారణము దెలిసికొనిరి.

దేవతలప్పుడు రంభోర్వశీ తిగోత్తమలను రప్పించి మందలించిరి. అప్పుడా మువ్వకును దమ యకార్యకరణమునకు జింతించి, చంద్రవదన యొక్క పతిభక్తికిని, పుణ్యమహిమకును నచ్చెరువొంది, విందాఖ్యుని నామెకు దిగుగ నర్పించి. భార్యాభర్తలు తమ యెడబాటుచే గల్గిన యావేదనను మఱచి యానందపడిరి. చిత్రాంగదయు సవతియొక్క మాహాత్మ్యమును, నద్భుత ప్రభావమును గొనియాడెను.

తరువాత సనేకవత్సరములు విందాఖ్యుడు రాజ్యము నేలెను. చంద్రవదన తీరని భక్తిశ్రద్ధలతో, నెడతెగక భర్తపాదారవిందములను సేవించుచు, దాను బాల్యమున నిరసించిన సఁసారసాగరమునుండియే మోక్షపదవికి మార్గము నిర్ణయించుకొనగలిగి, పుణ్యస్త్రీయై విలసిల్లెను.

స్వధర్మానుష్ఠానమున నీప్సితార్థ సిద్ధిని బడయు శీలవతి మానినీ తిలకమా.

అ యి ద వ క థ: * *   స క్కు బా యి.

1

హిందూ దేశమున గణుతి కెక్కిన పుణ్య క్షేత్రములలో పండరి పుర మొకటి. ఆనందతన్మయుడగు పాండురంగస్వామి నివాసస్థాన మీ పండరిపురము. ప్రతి సంవత్సరమును పెక్కువేలమంది భక్తులు, భక్తురాండ్లు, వివిధప్రాంతముల నుండి యాతార్థమై యచ్చటికి పోవుదురు. కీర్తనలతోడను, భజనలతోడను పండరిపుర మెల్లపుడును ప్రతి భ్యనించుచు నానందదాయకముగ నుండును.

అట్టి పవిత్రస్థానమున బూర్వ మొకప్పుడు దయామయుడగు నొక విప్రోత్తము డుండెను. సకలశాస్త్రసారంగతుడును, నిష్ఠాగరిష్ఠుండును నైన యా పండితశ్రేష్ఠునకు సక్కుబాయి యను తనూజరత్నముండెను. పుట్టిన నాటినుండియు నా బాలిక సుగుణ సాపన్నయై, యెల్లప్పుడును పాండురంగనామస్మరణచేయుటయం దాసక్తి కలిగియుండెడిది. తండ్రియు, తదితర భక్తులును జేయు పూజా విధానమును నా బాల యతిజాగరూకతతో ననుసరించుచుండెడిది. దేవాలయమునకు వెడలి నపుడే కాక యింట నున్నపుడుగూడ సక్కుబాయి శ్రీహరి స్తవము గావించుచు మోక్షమార్గము నన్వేషించుచుండెడిది.

కాలమిట్లు జరుగుచుండ సక్కుబాయికి పెండ్లి వయస్సు వచ్చెను. తల్లిదండ్రు లామెకు పెండ్లి చేసి యొకరింటి కోడలిగ జేయుటకు నువ్విఛ్ఛించుచుండిరి. కాని తమవంటి బీదవారి బాలిక నెవ్వరు వివాహము జేసికొందురా యని సంశయపడజొచ్చిరి. అయినను వరాస్వేషణము మాసలేదు.

ఆ సందిగ్ధ సమయమున పండరిపురమున కొక బ్రాహ్మణ గృహస్థు

విచ్చేసెను. అతనిది కరవీర మను గ్రామము. అతనికొక పుత్రుడుండెను. వానికి బెండ్లి చేయవలయునను నుద్దేశముతో, గా బ్రాహ్మణుడు కన్యను విచారించుటకై బయలుదేరెను. తిరిగి తిరిగి యాత డీ పండరిపురమును జేరుకొనెను. ఆయూరి పెద్దలు కొందఱాతని యభిప్రాయమును బెలిసి కొని సక్కుబాయి తండ్రివద్ద కాయనను దోడ్కొనిపోయిరి.

బ్రాహ్మణోత్తము లిర్వురును కలిసికొని, దై వకృతమగు వారి సమావేశమున కుప్పొంగిపోయిరి. సక్కుబాయిని కరవీరవాసి చూచి తనకు దగిన కోడలని గ్రహించి, తన నిశ్చయమును వెలిబుచ్చెను. సక్కుబాయి తండ్రియు సందులకు మిగుల సంతసముజెంది, తన సమ్మతమును బెల్పెను.

సాంప్రదాయసిద్ధముగ నొకనాటి శుభలగ్నమున సక్కుబాయికి పరిణయము జరిగెను. పాణిగ్రహణము జరిగిన కొలది కాలమునకు సక్కుబాయి యత్తవారింట భర్తతో గాపురము జేయబోయెను. అంతకు బూర్వమే తన జననీజనకులవద్ద సేవాధర్మములను నేర్చికొనిన యా గొనములప్రోగు, యత్తమామల యడుగులకు మడుగులొత్తుచు, భర్తయందతిశయానురాగముగలదై, వానినే దై వముగ బరిగణించుచు, నెవ్వరియాజ్ఞను మీఱక ప్రవర్తించుచుండెను. మఱియు, నామె యేపని జేయుచున్నను శ్రీహరిని మఱవక, నిశ్చలభక్తితో ధ్యానించుచుండెను. పాప మామె కొన్ని వేళలందు తన్మయత్వముచేత నింటికార్యములను గూడ మఱచిపోవుచుండెను.

ఇదంతయు జూచిన నామె యత్తమామలకు నెంతయు గంట కముగ నుండెడిది. ఆ బ్రాహ్మణుడు బాగుగ జదువుకొనినవాడైనను

నంత గుణవిశేషములు కలవాడుకాడు. లేనిచో నీశ్వరభక్తురాలగు నా సక్కుబాయిని బాధలు పెట్టుటెట్లు సంభవించును? ఏమయో కొన్ని శాస్త్రములను జదువుకొని, పొట్టకూటికై వృత్తిజేసికొని జీవించు వారిలో జేసనవాడీ ద్విజుడు. ఏవిషయమునందుగాని యెక్కువపట్టించు లేక, “ఎప్పటికెయ్యెది ప్రస్తుత మప్పటి కామాట”యని సరిపుచ్చుకొని పోయెడివాడు. అట్టివాడు సక్కుబాయిని పాండురంగనిస్మరణ మాని వైచి, యెల్లపుడును నింటి చాకిరియే చేయుచు, కాలము గడపుమని నిర్బంధింప మొదలు పెట్టెను. ఆమె యత్తయును నంతకంటె నెక్కుడుగ నదేపద్ధతి నవలంబించెను. భర్తయైనను సక్కుబాయి యందు గనికరము జూపకుండెను. వివేకహీనుడైన యాతడు, దయారస మెఱుగని యాతలిదండ్రులు తన భార్యను బెట్టు బాధలను నివారించ లేక పోయెను.

ఆనాటి కానాడు నిర్బంధమెక్కువయ్యెను. సక్కుబాయికి ప్రాణములు విసిగిపోవుచుండెను. అయినను నామె యధైర్యము జెందక, భగవన్నామస్మరణావృతముచే దన ప్రాణములను బోషించుకొనుచుండెను.

ఇట్లుండ నొక దినమున సక్కుబాయి ప్రక్కయింటి స్నేహితురాలితోగూడ నీళ్లకై చెఱువునకు బోయెను. ఆ చెఱువుగట్టున పండరి పురమునకు బోవుచున్న కొందఱు భక్తులు భజనజేయుచు విశ్రమించిరి. వారిని జూచిన తోడనే సక్కుబాయికి ప్రాణములు లేచి వచ్చెను. వారితోగూడ పాండురంగని సేవింపబోవలయు నని యిచ్చకలిగెను. అప్పుడామె ప్రక్కనున్న స్నేహితురాలితో “నేను వీరితోగూడ పండరిపురమునకు బోయెదను. నీవీ సంగతి మాయత్తమామలకు దెలియజేయుము” అనెను. ఆ స్నేహితురాలిటులనే చేసెను.

సక్కుబాయి యట్లు భజనపరులతో జేరిన సమాచారము విని, యామె యత్తమామలు మండిపడిరి. స్త్రీకిట్టి తెగింపు తగునా యని ప్రశ్నించిరి. వెంటనే వారుపోయి చెఱువు గట్టున నున్న సక్కుబాయి సింటికి లాగికొనివచ్చి, త్రాళ్లతోగట్టి యొక గదియందుంచిరి. పాప మా భక్తురాలటుల దురవస్థ పాలయ్యెను.

3

భగవంతుడు ఆపద్బాంధవుడు, ఆపద్రక్షకుడు. తన్నునమ్మి కొల్చువారిని మఱవడు. తమ సర్వస్వమును నీశ్వరపాదాంకితము జేసిన భక్తులకుగాని, భక్తురాండ్రకుగాని కష్టకాలమున నాయనయే శరణ్యము.

బంధితయైన సక్కుబాయి యేకాంతవాసమునందుగూడ భగవద్ధ్యానము నించుకయైన విడువలేదు. శ్రీహరికి జాలి కలిగెను. అప్పుడాయన భక్తురాలిని రక్షించుటకై వచ్చి, సక్కుబాయి కట్లను విప్పి, యామెను భజనపరులతో బంపి, తాను సక్కుబాయి గూఢమున నా గదియందు బంధితుడై యుండెను. అద్భుతమైన యాదైవమహిమ నెవ్వఱును దెలిసికొనలేక పోయిరి.

విడుదలయైన సక్కుబాయి, ఆ యాత్రికులతో పండరిపురము జేరి, చాల దినము లెడతెగని యీశ్వరసేవ జేసి తుదకు కాలధర్మము నొందెను. ఆ యాత్రికులే యామెను దహన సంస్కార క్రియలు జరిపిరి.

కరవీరగ్రామమందు మాయసక్కుబాయి పదిరోజు లన్న పానాదులు లేక యుండెను. పదునొకండవ దినమున నామె భర్తకు జాలికలిగి యాతడు వచ్చి కట్లను విప్పి, పోయి వంటజేయు మనెను. మాయసక్కుబాయి ఆ యాజ్ఞను శిరసావహించెను. అప్పటి నుండియు నామె యథాప్రకారముగ నింటికార్యములను నిర్వహించుచు కాలము గడపుచుండెను.

కరవీరపురమునఁ బరిస్థితు లిట్లుండ వైకుంఠమున లక్ష్మీదేవి శ్రీహరిని విడిచియుండలేకపోయెను. అందుచే నామె సక్కుబాయిని సజీవగ జేసి కరవీరపురమునకు బంపివై చెను. సక్కుబాయి తన గ్రామమున నున్న చెలువుదగ్గఱకు జేసుసరికి యచ్చటికి నప్పుడే నీటికొరకు వచ్చిన మాయసక్కుబాయి యామెకు నీటికడవ నందజేసి యదృశ్యయై పోయెను.

కడవనిండ నీరు నింపుకొని సక్కుబాయి తన యిల్లుజేరి యేమియు నెరుగనిదానివలె కాలము బుచ్చుచుండెను. తరువాత నొకనాడు భజనసేయుచు భక్తుడొకడు వారింటికివచ్చి, సక్కుబాయి యత్తమామలతో, బూర్వము సక్కుబాయి తమతో పండరిపురము నకు వచ్చుటయు, నచ్చట నామె చనిపోవుటయు మొదలుగాగల వృత్తాంతమునంతను జెప్పెను. వారది విని విపరీతముగవిస్మయముజెందిరి.

నిజముగ సక్కుబాయియే చనిపోయినచో నిప్పుడు దముయింట నున్న సక్కుబాయి యెక్కడనుండి వచ్చె నని వితర్కించిరి. అంతయు నీశ్వరమహిమ యనియు, సక్కుబాయి యొక్క మాహాత్మ్యమనియు తుదకు దెలిసికొని వారామె పాదములపై బడి తాము తొల్లిచేసియున్న యపరాధముల నన్నిటిని క్షమింపుమని వేడుకొనిరి.

కాని నిర్మలభక్తురాలగు సక్కుబాయికి నిటువంటి వానితో విమిత్తము లేదు. చిఱునగవుతో వారిని లేవదీసి శ్రీకృష్ణమంత్రము నుపదేశించి కృతార్థులను జేసెను. ఆమె పవిత్రజీవిత మెంతయు మహిమ మండలికి నాదర్శనీయము.

నిర్మలమనస్కులగు భక్తులకు నీశ్వరు డెంతయేని దోడ్పడును.

1

ఉత్తర హిందూస్థాన చరిత్రపథమందు, ఇంద్రధనుష్కాంతు లతో మెఱయునట్టి వీరవనితలలో, సంయుక్తగణుతి కెక్కినది. నిష్కల్గవ ప్రేమారాధనకేగాక, శౌర్యసాహసకార్యములకుగూడ నామె ఖ్యాతి ఎడసినది.

సంయుక్త కనోజి పట్టణప్రభువగు జయచంద్రుని మురిపెంపు గొమార్తె సౌందర్య దేవతా ప్రసాదితయో యనున ట్లాబాలిక, యత్య ద్భుత రూపరేఖా పిలాసములు కలిగి, చిన్ననాటినండియు జూపరుల నానంద పఱచుచుండెను. చక్కదనముతో బాటు నామెకు బుద్ధి వికాసముగూడ మెండు.

జయచంద్రుని వినతల్లి కొమారునిపేరు పృథ్వీరాజు. ఆ పృథ్వీ రాజువ్వుడు ఢిల్లీ సామ్రాట్. ఆత డసమాన బాహుపరాక్రమశాలి, విశేషపీఠ్యవిఖ్యాతి సంపన్నుడు. అందుచే నతడన్నచో జయచంద్రుడు కినుక పహించెను. ఇది యిట్లుండగా, వీరితాత యగు ననంగపాలుడు చనిపోవుచు, దస రాజ్యమునంతను పృథ్వీరాజున కిచ్చెను. అంతకు మున్నే బలాధ్యుడై యున్న పృథ్వీరాజు, క్రొత్తగా సంక్రమించిన యీ ప్రాభవముతో మఱింత ప్రాముఖ్యత సంపాదించెను. ఇదంతయు జూచి జయచంద్రుని కన్నులెఱ్ఱబడెను. అయ్యది సహజము. మానవ నైజము. అందుచే నీర్వాన్వితుడైన జయచంద్రుడు వీలు చిక్కినపుడు పృథ్వీరాజు నవమానింప వేచియుండెను.

భూపాలుర బాంధవ్యము లిట్లుండ, సంయుక్త తన యేకాంత మందిరమున పృథ్వీరాజు యొక్క సౌందర్యార్చన జేయుచుండెను.

ఆమెకు ప్రాయము వచ్చి ప్రేమ యంకురించిన నాటినుండియు సంయుక్త శౌర్యమూర్తియగు పృథ్వీరాజును దన మనమునందు బ్రాణనాథునిగ భావించి, పూజించుచుండెను. తన యుద్దేశ మెవ్వరితోడను జెప్పక పోయినను, పృథ్వీరాజునే పరిణయ మాడవలె నను నుత్సాహముతో నువ్విప్పుడు చుండెడిది.

ఈమె సంగతి యిట్లుండ పృథ్వీరాజునందు జయచంద్రుని క్రోధ మధికమగు చుండెను. రాజసూయయాగము నొకదానిని జేసి, యందులకు పృథ్వీరాజును దక్క నందఱ నాహ్వానించినచో, సతనికి సగౌరవమే యగునని జయచంద్రు డూహించెను. ఆ యాగముతో బాటు సగయుక్త స్వయంవరముగూడ జరుపుటకు నిశ్చయము జేసికొనెను.

రాజకుమారులందఱకును శుభవార్త లంపబడెను. తనకు జరిగిన యమర్యాదను పృథ్వీరాజుతగ బాటింపక పోయినను, నాతని పౌరుషాగ్ని ప్రజ్వరిలకపోలేదు. యాగమును భంగము చేయుటకై, యాతడు జయచంద్రుని గోత్రీకు నొకనిని జంపించెను. అశుచి సోకుటచే నియమిత దినమున యాగము జేయ నవకాశము లేకపోయెను. సంకల్ప నిరోధము కల్గినందులకు జయచంద్రుడు మఱింత కుపితుడై, పంతమునకు స్వయం వరమును తొనసాగింప సమకట్టెను.

2

కనోజపట్టణమంతయును, రాజమందిరమును, చిత్రచిత్రముగ, వివిధవిధముల నలంకరింపబడెను. సౌందర్యదేవత యచట దాండవ మాడుచున్నదా యను నటులుండెను. ఎక్కడెక్కడనుండియో యగు దెంచిని రాకుమారులకు దగిన విడుదు లేర్పాటు చేయబడెను. సమస్త శౌకర్యములును సమర్పబడియెను.

శుభసమయమునకు వారందఱును తమ తీవిని వెలార్చు వస్త్రా-
లంకారములతో, స్వయంవర మందిరమున నాసీనులైరి. ఇదేసమయ
మచుకొని జయచంద్రుడు పృథ్వీరాజు విగ్రహము నొకదానిని మట్టితో
జేయించి, స్వయంవర మందిర కవాటమున ద్వారపాలకునిగ నిలువ
బెట్టెను. నలుగురితో నిట్లవమానించిన, పృథ్వీరాజునకు దగినశాస్తి
జరుగునని యాతని తలంపు.

స్వయంవర ముహూర్తమునకు నిరువురు నెచ్చెలులు వెంటరాగ
బంగారుబొమ్మయన దగు సంయుక్త మందగమనముతో వింత సోయ-
గము వెలిబుచ్చుచు నా సభామందిరమునకు వచ్చెను. తల్లియు,
దండ్రీయు నామె నాశీర్వాదించి “విచక్షణచేసి మంచిభర్తను కోరుకొనె
దవు గాక!” యనిరి. చెలులామెను వెంటనిడుకొని యొక్కొక్క-
రాకొమరునే చూపుచు, వాని గుణగణనము సేయుచుండిరి- కాని వారి
యందొక్కరినైనను సంయుక్త కన్నెత్తిచూడలేదు. అటుల చుట్టును
దిరిగి నారు మందిరద్వారము చేరుసరికి నెల్లరు నచ్చెరువంద ద్వారము
కడ నుపబడిన పృథ్వీరాజు విగ్రహమును సంయుక్త పుష్పమాలాలం-
కృతము గావించెను. స్వయంవరము పూర్తియయ్యెను.

విగ్రహము మాటున మాటువేషమున డాగియున్న పృథ్వీ-
రాజు ఆకస్మికముగ ముందునకు దుమికి తన శ్వేతాశ్వముపై సంయు-
క్తను గూడ నిడికొని యొక్క త్రుటిలో నదృశ్యుడయ్యెను.

ఇక సభ్యులలో గల్గిన కోలాహలమునకు పరిమితిలేదు. ఆనందో-
ద్రేకమున నున్న వృషభములపై నాకస్మికముగ సింగము దుమికి
నట్లయ్యెను. “పోయె, పోయె” నను విషాదధ్వనులు చెలరేగ, నంద-
ఱును ననూయూక్రాంతచేతస్కులైరి. జయచంద్రుని కోపాగ్నికుండము
లోని జ్వాల లెగయుచుండెను. కొమార్తె తన్నావిధముగ మోసపుచ్చి,

యట్టి సాహసకృత్యము జేసినందులకు మండిపడ జొచ్చెను. తా నవమాన చిహ్నముగ నుంచిన విరోధియగు పృథ్వీరాజు విగ్రహాకంఠమున పూదండ నిడినందులకే, జయచంద్రు డామెను జంపుటకు సిగ్గుపడెను. ఈ పలాయనము జరిగిన తరువాత నాతడు పృథ్వీరాజునుగూడ పట్టుకొని నుఱుమాడ వలెనని తీవ్రశపథము ఒకానెను.

సంయుక్త నెత్తుకొని పృథ్వీరాజు కనోజి వెలుపల సిద్ధముగ దనరాకకు వేచియున్న యపార సైన్యమును జేరుకొనెను. అందఱును సమరమునకు సిద్ధముగ నుండిరి.

3

అట కనోజి లోపల జయచంద్రుడు క్షణకాలములో రణభేరి మ్రోగించెను. వేలకొలది సైనికులు విచ్చుకత్తులతో బ్రత్యక్షమైరి. రాజ్యము వెలుపల గుడారములందు పోరునకు తయారుగనున్న ఢిల్లీ సైన్యమును చెండాడవలె నను మహాసంకల్పముతో బయల్పెడలిరి. తీవ్రాగ్రహానలజ్వాలలు నలువైపుల నెగయ వైరి సైన్య సమూహములు రెండును సంగ్రామమునకు దారొక్కనెను. మహోత్కృష్టమైన సమయమది. రణరంగమున వీరరక్తము కాలువలై ప్రవహించెను. కాని యిరువైపులగూడ నేరి పొరుషము తగ్గలేదు. ఇక నాలసించిన లాభములేదని పృథ్వీరాజు “విజయమో, మరణమో” యని గర్జించుచు గొదమసింగమువోలె సమరమధ్యమున నుఱికెను.

కొంత తడవయ్యెను. సూర్యుడస్త్రాదిని గ్రుంకుచుండెను. ఇక నాదినమునకు యుద్ధ మాపుదల చేయవచ్చునని పృథ్వీరాజు తలంచుచుండెను. ఇంతలో నెక్కడనుండియో యొక గూఢవ్యక్తి వచ్చి రహస్యముగ పృథ్వీశునిపై ఖడ్గమెత్తెను. కథానాయకున కింతకంటె దూర వస్తాసమయము లేదు.

గుడారమునుండి యిది యంతయు జూచుచుండిన సంయుక్తా దేవికి నొడలు గగుర్పొడిచెను. ఆపదవస్థ యందున్న తన మనోనాథుని రక్షించుటకై, రిప్పున నామె పరువెత్తి చేయినెత్తిన యాద్రోహిఖడ్గము నట్టులే లాగివైచెను. ఆర్తనాదముతో నాతడులికిపడిను. పృథ్వీరాజున కంతయు విదితమయ్యెను. ముసుగునై చికిరియియున్న తన ప్రాణరక్షకుని సరిగ గుర్తించలేక వానిపాదములపై బడబోయెను. సంయుక్త యది సహింపలేక ‘నాథా’యని యాతని లేవనెత్తెను. “నీవా?”యనుచు పృథ్వీరాజుమెను కొనియాడ జొచ్చెను. పిమ్మట వారు గుడారమునకు బోయి వెన్నెల విలాసమున నానందించుచు సరసము లాడుకొనిరి.

యద్దము ముగిసినది. విజయలక్ష్మి పృథ్వీశుని పాలిట నృత్యము సల్పెను. ఢిల్లీనామ్రాజ్యమంతయు నానందతరంగడోలికల నూగు చుండెను. తన మనమునందు వరించిన భర్తయే లభించినందులకు, సంయుక్త యీశ్వరుని స్తుతించెను. ఆపదవస్థయందు దన ప్రాణమును రక్షించిన వీరరమణియగు సంయుక్తను, పృథ్వీశుడు శ్లాఘించెను. ఇట్లు వారన్యోన్యప్రేమానుబంధములచే కట్టబడి కాలము గడపుచుండిరి.

4

కాని, కాలమెల్లప్పుడు నొకేరీతి నుండనోపదు. అదృష్టదేవత యెప్పుడు నొకనినే వరించియుండదు. పృథ్వీరాజు విషయలోలుడై, రాజ్యపాలనయం దశ్రద్ధవహించి యుండెను. అంతయుకాక, తన సేనా పతులను, పరివారమును నిర్లక్ష్యముగ జూచుచు, వారియెడల నీచముగ బ్రవర్తించుచుండెను. ఇది వారికి కష్టము గలుగజేసెను. అంతకంతకు వారి కనవ్యాత హెచ్చెను. అందుచే వారు పృథ్వీరాజునందు నసూయత గలిగి, వీలైనచో నతని వద్దనుండి వీడిపోవుటకు వేచియుండిరి.

ఇది యిట్లుండ, జయచంద్రుని పరాభవాన్ని చల్లారలేదు. వీరిధముగనైనను పృథ్వీరాజును నాశము చేయనలెనను నుద్దేశముతో, హిందూదేశమునకు పశ్చిమోత్తర సరిహద్దుల దాపుననున్న షాబుద్దీన్ గోరీ యను మహమ్మదీయ పాలకునితో జతయై, ఢిల్లీపై దండవెడలెను. ఇదేసమయ మనుకొని యచట ససంతృప్తి జెందినవారు వీరి పక్షము జేరిరి. అదివఱకే నీరసించియున్న ఢిల్లీ సింహ మిప్పుడు గంభీరగర్జనమైన జేయజాలక పోయెను.

స్థానేశ్వర క్షేత్రస్థానము యుద్ధభూమి. మైత్రీభావముతో మెలగుచున్న హిందూమహమ్మదీయ వాహినీలు, ఢిల్లీసైన్యమును మొదటి దాడియందే చల్లాచెదరు చేసెను. పృథ్వీరాజు దురదృష్టదేవతయొక్క యంకపీఠికపై నాక్రందనము జేసెను.

ఈ పరాజయవార్తను విని సంయుక్త అగ్నిగుండమును సిద్ధము చేయించెను. ప్రేమమయుడును, శౌర్యమూర్తియైనై స తన ధర్తను స్మరించి, పతివ్రతాధర్మము దప్పక, ప్రాణముకంటె మానమే స్త్రీకి ముఖ్యాభరణ మని తలంచి, యాయగ్నిజ్వాలలయందు నాహుతి యయ్యెను. ఆమె నావరించి భస్మీభూతముజేసిన జ్వాలారుణకాంతిచేతనే, నేటికిని సంయుక్తపవిత్రనామము, హిందూదేశేతిహాసమునందు ననిర్వాచ్యమగు తేజముతో బ్రకాశించుచున్నది.

పతిభక్తిపరాయణయై మనోవాక్కాయకర్మముల జీవిత సర్వస్వము సర్పించు కులస్త్రీ పవిత్రురాలు.

ఏడవ కథ:

* *

కుగ్గరు డాక్టరు:

1

కేవలము పారమార్థిక చింతనచే బురికొల్పబడి, పరదేశములనుండి మన మాతృభూమికి వచ్చి, మానవసేవాపరాయణతయందు మగ్నులై మహోపకారము లొనర్చిన పావనజీవులగు పాశ్చాత్య స్త్రీ పురుషులెందఱో కలరు. విద్యావిషయములందు కొందఱు, మతవిషయములందు కొందరు, వైద్యవిషయములందు కొందఱు, సాంఘిక విషయములందు కొందఱు, చిత్రకళావిషయములందు కొందఱు, ఈ విధముగ వారి వారి యభిమానవృత్తులందు వారు కృషిచేయుటయేగాక, మన దేశీయుల కుత్సాహము పురిగొల్పి యున్నతజీవితపథములందు బ్రవేశపెట్టెరి. అట్టి యుత్తమజీవులలో డాక్టరు కుగ్గరు దొరసాని యొక్కరుక.

మనకు దాదాపు పదివేల మైళ్ళ దూరమున నున్న అమెరికా దేశమందు జననమొంది, వైద్యస్పృహ నవలంబించి, యిచ్చటికి వచ్చి యేబది సంవత్సరములపాటు గుంటూరు పట్టణమున వైద్యురాలుగ నుండి, వేలకొలది జనలకు సాయము చేయుట యాంధ్రదేశము యొక్క ప్రత్యేక భాగ్యమే యని చెప్పవచ్చును. ఒక్క వైద్యసహాయముచేతనే గాక తన సాహర్దయచేతన, సామరస్యము చేతను నామె యాంధ్రుల హృదయముల నాకర్షింప గలిగినది ఆంధ్రదేశమం దామె పేరు వ్యాపి పని గ్రామము లేదన్నను నామె నామమును వినని వ్యక్తులుండరన్న నసతిశయోక్తి కాదు. మద్రాసునందు డాక్టరు మిల్లరను, మచిలీబందర నందు నోబుల్ దొరియును, విద్యావిషయములం దిట్టి శ్యాతినే సంపదించి నేటికిని స్మరింపబడుచున్నారు.

2

అమెరికాయందలి పెన్సిల్వేనియా రాష్ట్రమున అథెన్సువిల్లా అను గ్రామమున 1856 వ సంవత్సరము ఏప్రియల్ 19 వ తేదీన ఈ అన్నా కుగ్లరుకాంత జనించినది- ఆమె తండ్రియగు చార్లెసును తల్లియగు హరియటును మతవిషయములందే పనిచేయుచు దైవభక్తులనియు, సత్యాన్వేషులనియు ప్రతీతి బడసిరి. అట్టి సద్వంశమున నున్మలించిన కుగ్లరుకాంత యస్యథా యెట్లుండగలదు? చిన్ననాటనుండియు నామె మనస్సు ఆధ్యాత్మిక విషయములందే విహరించుచు పారమార్థిక సేవాచింత యొనరించుచుండెను.

అందుచే నామె యా ధర్మసిద్ధి కనుగుణ్యముగ నున్నటువంటి యున్నతవైద్యవిద్య నభ్యసించి, 1879 లో పట్టభద్రురాలయ్యెను. పిదప నామె యచ్చటనే 'నారిసు' పట్టణమున ఉన్నాన వైద్యశాల యందు సహాయవైద్యాధికారిగా రెండు వత్సరములు పనిచేసి, తోడి సోదరసోదరీమణులకు నిష్కళంకమైన సేవ సలిపెను.

కాని యామె యట్టి స్వల్ప సేవతో దృప్తిబొందక, ఇంకను నెక్కువ మందికి సహాయముచేయ గుతూహల పడుచుండెను. ఆ సమయముననే హిందూ దేశ మందలి "మహిళాసంఘము" వారు "ఇక్కడికి వచ్చి గుంటూరు మిషను పాఠశాలయందు పాఠ్యాధ్యాపిగా బనిజేయు" మని కుగ్లరుకాంత కాహ్వాన మంపిరి. అయ్యది కేవల మీశ్వర సందేశమే యని యామె భావించి, యా యవకాశము నత్యంతాహ్లాదముతో స్వీకరించెను. హిందూ దేశమునకు బోయి, యచ్చటి ప్రజలకు విద్యావిషయము లందును, వైద్యవిషయము లందునుగూడ సహాయ భూతురాలుగ నుండు భాగ్యము గల్గినదికదా యని యామె యుద్విగ్నినది.

3

అంతట నామె తల్లిదండ్రుల యొద్దను, సోదరీసోదరుల యొద్దను సెలవు గైకొని, 1883 ఆగష్టు మాసమున అమెరికానుండి ప్రయాణమై అక్టోబరు నెలలో గుంటూరు చేరుకొనెను. అచ్చట నదివరకే యున్న డాక్టరు ఊహిల్ మొదలగు పాశ్చాత్యు లామె నాహ్వానించి గౌరవించిరి. అప్పటినుండియు అన్నాకుగ్లరు వైద్యవృత్తిని గూడ నవలంబించి పౌరులకు వైద్యసహాయము చేయ బ్రారంభించెను. ప్రప్రథమమున నామె కంతయెక్కుడుగ జయము కలుగకపోయినను నామె జంకులేక కలిగిన స్వల్పపరికరములతోడనే రోగులకు చికిత్స చేసి సాయము జేయుచుండెను.

ఒక చిన్నయింటిలో నామె వైద్యశాలయంతయు నమరియుండెను. కాని యామెయొక్క వైద్యసహాయమును బొందిన యెల్లరూను నామెయొక్క యమృతహస్తమున కచ్చేరువొందుచు తమ యదృష్టమున కుప్పొంగిపోయెడివారు. అందును నామె స్త్రీల వ్యాధులం దెక్కువగ కృషిచేసి వాని నివారణోపాయములందు నిపుణత జూపెడిది. ఆ దినములలో వైద్యశాలలే తక్కువ. అందును స్త్రీలకు బ్రత్యేక వైద్యాలయములు మిక్కిలి యరుదు. అట్టితరి కుగ్లరు దొరసాని వైద్యాలయ మెందఱు స్త్రీలకో శరణాలయమైనది.

అప్పటినుండియు నావైద్యశాల దినదినాభివృద్ధిచెంది యాంధ్ర దేశములోని నేటి వైద్యాలయములలో నగ్రగణ్యత గాంచినది. దీనికి గారణము కుగ్లరు కాంతయే. తన జీవితాదర్శమైన మానవసేవ కత్యంతావకాశము నిచ్చెడి యీ వైద్యాలయమును నామె తన కుమార్తె వోలె దిలకించుచు నభివృద్ధికి దెచ్చెను. ఆ సంస్థ మిషనువారి ధనసహా

యముచే బోపింపబడి కుగ్గరు దొరసాని యొక్క యాత్మప్రతిభచే నభివృద్ధి గాంచినది. ఆమె యేయేబది సంవత్సరములో నానంధము నాద రించియుండనిచో దాని పెంపెట్లుండెడిదో యూహింపజాలము. కాని కుగ్గరు గుంటూరు నైద్యాలయముయొక్క గూత్తుయై వెలసె నన్నచో నతిశయోక్తి కానేరదు. లేనిచో నానైద్యాలయముయొక్క పేరు మాటుపడి పోయి “కుగ్గరు ఆస్పత్రి” యని వలయుటకు గారణ మేమి? ఏనంధ యభివృద్ధియైనను సాధారణముగ నొక వ్యక్తియొక్క సాధన సంపత్తిపై నాధారపడియుండును. ఆవ్యక్తియొక్క యాత్మ బలమే నంధయొక్క యవయవవికాసమునకు హేతుభూతమై యుండును.

4

కుగ్గరు డాక్టరు యొక్క యపారవిఖ్యాతియు, విపరీత నశీకరణ శక్తియు నామె పాండితీప్రకర్షపై ననేగాక, ముఖ్యముగ నామె కార్య నిరతిపై నను, గృహారనముపై నను, సౌశీల్యము పై నను, సమగ్రశంకా దరణానురాగములపై నను నాధారపడియున్నవి. ప్రజాసేవ యే పరమా వధిగ భావించినది యామె. అందును నస్వస్థులగువారికి సేవజేయుట మహాభాగ్యము. అట్టివారిని దన చల్లని మాటలచేతనే సమస్త బాధ లను మఱచి పోవునట్టుల జేసెడిది. అట్టి యపారమైన యయ్యాజాను రాగమును, ప్రేమను జూపెడి కుగ్గరుకాంత, “పెద్దమ్మ” యనెడి గౌరవ బిరుదమును బొందిన దన్నచో వింతకాదు.

ఈపైన విశదీకరింపబడిన సుగుణములే కుగ్గరు డాక్టరుయొక్క జీవిత సారాంశమును, మహిమరహస్యమును, వేనోళ్ల వెల్లడించు చున్నవి. జాతిమత వర్ణవివక్షత లేక, మానవసేవయంటే మగ్గురాలై,

ముఖ్యముగ మన నాంధ్రదేశ ప్రజనాళికి కొంగుబంగారై వెలసిన, యీ పాశ్చాత్యప్రజానామము మనకు సదా స్మరణీయ మగుటలో విశేష మేమి! ఆమె యొక్క కార్యోత్సాహముతో నెలకొల్పబడి, పోషింపబడిన యావైద్యాలయము ఇంకను చిరస్థాయిగ చేయ సిద్ధపడుచుండగా నామె విధివశమున 1930 వ సంవత్సరము, జూలై 26 వ తేదీన పరమపదించి నది. ఆమె చేసిన సేవయే, యామె నెలకొల్పిన వైద్యాలయమే కుగ్లరు డాక్టరుయొక్క స్మరకచిహ్నములుగా నాంధ్రదేశమందు వెలయు చున్నది.

బ్రాహ్మణవంశ ప్రభుత్వమైనను, నఖండక్షాత్ర తేజోవిలసితుడై “ఖడ్గతిక్కన”, “రణతిక్కన” యని ప్రజాదరణమును బడసి, శూరశిఖామణియని గణుతికెక్కిన తిక్కన వీరుని నహధర్మచాణి—చానమ్మ. అట్టి వీరవరేణ్యుని యర్థాంగియై, భర్తకు దీక్షిపోని ధైర్యసాహసములు గలిగి, వాని కన్ని వేళ లందును దోడునీడయై మెలగి, తుదకు వాని వీరస్వర్గప్రాప్తికి కారకురాలుగూడ నైన చానమ్మ యాంధ్రవీరాంగనా శ్రేణీయందు బ్రాముఖ్యస్థాన మలంకరించి యున్నది.

ఖడ్గతిక్కన, యాంధ్రభారత గ్రంథరచయిత యగు కవి తిక్కన యొక్క పినతండ్రి కుమారుడు. బ్రాహ్మణవంశజుడగుటచే నప్పటి నెల్లూరుప్రభువగు మనుమసిద్ధిరాజునకు దండనాయకుడుగ నుండి శ్రద్ధతో మెలగుచుండెడివాడు. తిక్కన యుద్ధభూమియందేగాక రాజ్య కార్యములయందుగూడ దన శక్తిసామర్థ్యములను వెల్లడించుచుండెడివాడు.

ఒకానొకప్పుడు మనుమసిద్ధి రాజునకును, యాదవభూపాలు డగు కాటమరాజునకును యుద్ధము సంభవించెను. శత్రుసేనల నెదుర్కొనుటకై మనుమసిద్ధి రాజు తిక్కనను నియమించెను. తిక్కన ఖడ్గమును మెఱపించుచు వేలకొలది యోధులతో రణభూమికి బయల్పెడలెను.

కాటమరాజు సైన్యముగూడ నపారము. మనుమసిద్ధి రాజు నోడించి పరాభవింపవలెనని వాని తలంపు.

ఇరువైపుల వారును సమరమునకు దిగిరి. ఘోరముగ పోరు.

జరగెను. యాదవశూరుల యత్యద్భుత పరాక్రమమును తిక్కన పైనికు లెఱుగ్గొన జాలరైరి. పోరు హెచ్చిన కొలదియు రణరంగ మున నిలువజాలక వారు పాటిపోజొచ్చిరి. తుదకు తిక్కన, యేకాకియై నిలచెను. ఇక చేయగల్గినదేమి? తిరిగి తన పై న్యమును జేకూర్చి కొని వచ్చు తలంపుతో తిక్కనకూడ మఱలివచ్చెను.

2

పోరు ముగియకయే తిక్కన పురమున ప్రవేశించుట జూచి పౌరులు నిస్సహవాక్యము లాడిరి. గృహము జొచ్చి స్నాన మాడ బోవ చానమ్మ పనుపుటుండ నందిచ్చెను. విస్మయచిత్తుడై “ఇదేమి” అని తిక్కన యడుగ “వైరలకు వెన్నిచ్చి పాటివచ్చిన మీకును ఆడువాండ్రకును భేదమేమి?” అని యామె కఠినముగ బల్కెను. స్నానానంతరము భోజనము చేయుచుండగా వాని తల్లి ప్రోలమాంబ విడిగిపోయిన పాలు పోసెను. “ఇదేమి” యని తిక్కన ప్రశ్నింప తల్లి “నాయనా, శత్రువులను జూచి భీతిజెందిన వీరున కింతకంటె నెక్కుడు కావలెనా?” యని పరిహసించెను. అప్పుడు చానమ్మ యా మాటపై “నాధా! యేల యిట్లు నమరభూమినుండి మఱలివచ్చితిరి? మీ యనుచరులు పాటిపోయిన పోయిరి గాక. యుద్ధభూమిని వైరుల జయించుటయో, ప్రాణముల గోల్పోవుటయో వీరధర్మమైయుండ, మీరిట్లు వైరులకు వెన్నిచ్చివచ్చుట యేటి పౌరుషము? మీ బిరుదుల గౌరవ మేమయ్యెను? పంశానుగతమగు మీ శూరత్వమంతయు నంతరించెనా? మీ పంశమునకును, మీ రాజ్యమునకును, శాశ్వతమగు నపకీర్తి వాటిల్ల లేదా? నలుగురిలో దలయెత్తి తిరుగుటెట్లు? అని సోల్లుంతనవాక్యములను బల్కెను. తిక్కన యా కఠకుమాటల యావేదనమును భరింప

జాలకపోయెను. తాను గావించిన పొరబాటును గ్రహించి వెంటనే యుద్ధమునకు బర్పిడెను. ఇప్పు డాతని ఖడ్గధాటి కడ్డులేదు. ఎందఱో శత్రువులు బలియైరి. కాని తుదకు తిక్కన శూరుడే నిహతుడయ్యెను. అట్లు వీరోచిత ధర్మమును నెఱపి యస్తమించిన తిక్కనతార వీరస్వర్గవియత్రలమం దరుణకాంతులతో విరాజిల్లెను.

అట్టి వీరపురుషుని ధర్మపత్నియగు చానమ్మ ధన్యజీవిని, పుణ్యస్త్రీ. తిక్కన యుద్ధమునుండి మఱలివచ్చునప్పు డామె గావించిన వీరప్రబోధమే వానిని శాశ్వతవీరస్వర్గ మలంకరింపజేసెను. ఆమె యట్లు చేయనిచో తిక్కన వీరస్వర్గము జూఱగొని వీరమణియై విరాజిల్లేడివాడుకాదు. తన యుద్బోధచే భర్తకు పుణ్యపదవిని జేకూర్పగలిగిన చానమ్మ పుణ్యస్త్రీయేకదా! యుద్ధమునకు బోయినచో తిక్కన మరణించునని యామెకు దెలియును. కాని యటుల జరిగినచో వానికి వీరస్వర్గము బ్రాప్తించుననిగూడ దెలియును. అందుచే, తిక్కనకు వీరధర్మమును జ్ఞప్తికిదెచ్చి వానిని వీరశిఖామణిగ జేసిన చానమ్మయెల్ల కాలములకును స్మరింపదగినది.

ధైర్యము గోల్పోయిన భర్తను కార్యశూరునిగ నొసర్పగలిగిన సతీలలామ జీవితమే జీవితము.

రెండు వ భాగము.

ఒకటవ కథ : * * తటిగొండ వెంగమాంబ.

1

పశ్చిమాతాంధ్రకవయిత్రులలో తటిగొండ వెంగమాంబ యొకతే. తటిగొండ వెంగమ్మయని కూడ నామె వ్యవహరింపబడుచున్నది. మొల్లవలెనే వెంగమాంబయు కవయిత్రయై నేటికిని స్మరింపబడుచున్నది. ఆమె రచించిన గ్రంథములు; అందు ముఖ్యముగ “వేంకటాచల మాహాత్మ్యము” “ముక్తికాంతా విలాసము” ఇప్పటికిని నభిలాషతో బఠింపబడుచున్నవి.

వెంగమాంబ జన్మస్థానము కడపజిల్లాలోని తటిగొండ గ్రామము. ఒకానొకప్పుడా ప్రాంతపు ప్రజలను కాటకమునుండి రక్షించుటకై శ్రీలక్ష్మీనృసింహస్వామి వెలసిన పవిత్రస్థలమది. వెంగమాంబ తండ్రి కృష్ణయ్య యను సద్రాబ్దాస్థుడగు. లేక లేక లభించిన వెంగమాంబ సతడత్యంత ప్రేమాతిశయములతో పెంచుచుండెను. ఆమె పిన్ననాట నుండియు పాపభీతి గలిగి సత్సర్వతో మెలగుచుండెను.

కొన్ని సంవత్సరములు గడచిన పిదప వెంగమాంబకు బెండ్లి యూగువచ్చెను. కృష్ణయ్య సామాన్యకుటుంబి యయ్యను మంచి యల్లుని సంపాదించుటకై సకలప్రయత్నములు జేసెను. శుభసమయమున వెంగమాంబకు వివాహమయ్యెను. కాని యది సుఖప్రదాయకముగ బరిణమింపలేదు. నుమంగలీభవ యని పెండ్లి సమయమున వర్షించిన పెద్దల యాశీస్సులేమయ్యెనో! పాపము! కొలదికాలమునకే వెంగమాంబ భర్త విహీనయ్యెను.

ఇక నిట్టులే నైధవ్యముతో వెంగమాంబ జీవయాత్ర సాగింప వలసియుండెను. ఆమెకు జీవితసౌఖ్యములందలి యాశ కృశించి నైరాగ్యము జనించెను. సహజముగనే దైవభక్తిగల వెంగమాంబ కీ నైరాగ్య మార్గము మఱిత చేయూతనిచ్చెను. ఏ సద్గ్రంథపఠనము తోడనో, యే హరినామ స్మరణము తోడనో, యే సత్కార్యచరణము తోడనో, యామె కాలక్షేపము జేయుచుండెడిది. మఱియును, శ్రీనృసింహస్వామి యాలయమునకు బోయి యనుదినమును గొంత తడ వేకాంతధ్యానము జేయుచుండెడిది కాలమిట్టులే గడచిపోవు చుండ నామె నిర్మల జీవితమున కంతరాయము వాటిలెను. లోకరీతి కడు చిత్రము. అయిన విషయములందును, కాని విషయములందునుగూడ లోకులు జ్యోత్యము కల్గించుకొని తర్కింతురు. న్యాయాన్యాయ విచక్షణతోడ వారికి బనిలేదు.

వెంగమాంబ జీవితవిశేషములు చర్చలోనికి వచ్చెను. ఆమె గుణశీలములును, బవిత్రతయును ప్రశ్నింపబడజొచ్చెను. తన నైచ్య జీవితమును గప్పిపుచ్చుటకును వెంగమాంబ పుణ్యకార్యములను జేయు చున్నదని యపనాదు బయలుదేరెను. ఆ నోటిమాట యానోట బ్రాకి పోయి వెంగమాంబకు దెలియవచ్చెను. ఎట్టిమాట! ఆమె కది దుర్భరమై యక్కడనుండుట కిష్టపడలేదు. చిన్ననాటినుండియు సద్భక్తిపూర్వకముగ నృసింహస్వామి సేవాపరాయణత్వమున జీవితము దరింప జేసి కొనుచున్న వెంగమాంబ, యిప్పు డాస్వామికి దుదిమారు సమస్కరించి శ్రీవేంకటాచలస్వామి పాదపూజకై వేంకటగిరికి బయనమై పోయెను. “కతా వేంకటనాయకః” యని పేరెన్నికగన్న శ్రీవేంకటాచలస్వామి యవతరణముచే బవిత్రమైన యా వేంకటాచలమందు, సపూర్వ భగవద్ధ్యాన లీలాలహరియందు నోలలాడుచు, వెంగమాంబ “శ్రీవేంక

టాచల మాహాత్మ్యము” అను కావ్యమును నీశ్వరప్రేరణచే రచించెను. ఇట్లే కొంతకాలము గడవిన పిదప నామె యీశ్వరసాయుజ్యము నొందెను.

అట్లు తన జీవితమును భగవంతుని పాదాంకితము జేసిన వెంగమాంబ యెంతయు గణనీయురాలు. అట్టి భగవద్భక్తురాలు గనుకనే కర్ణకఠోరమగు లోకనిందనైనను బాటింపక, యీశ్వర చింతనామృతముచే గాలము గడవగలిగెను. తన యపూర్వ పాండిత్య ప్రకర్షగూడ దైవప్రసాదితమే యని యామె “వేంకటాచల మాహాత్మ్యము” వందొక్కచో వ్రాసియున్నది.

చేరి తటికుండ పురి నారసింహదేవుఁ
డానతిచ్చిన రీతిగ నే నిమిత్త
మాత్రమునఁ బల్కుదును స్వసామర్థ్య మిప్పు
డరయ యించుకయేని నాయఁడు లేదు.

ఇట్టి కవయిత్రియు, భక్తశిఖామణియు నగు వెంగమాంబ చిరస్మరణీయురాలు.

1

పూర్వ మొకానొకప్పుడు సకలశాస్త్రపారంగతుడగు బ్రాహ్మణుడుండెను. పౌరోహిత్యవృత్తి నవలంబించి యా బ్రాహ్మణుడు తనకు సమస్తవిధముల ననుకూలవతియగు భార్యతోగూడి జీవయాత్రను సాగించుచుండెను. సామాన్యకుటుంబమునకు జెందిన వారైనను నెట్టి కొఱతయు నెఱుంగక వారు కాలక్షేపమును జేయుచుండిరి. కాని సంతానము లేమిచే జీవితము సాఫల్యము కానేరదని యాదంపతు లొకింత విచారమనస్కులై శ్రీహరినిగూర్చి నదా ప్రార్థించుచుండిరి.

ఇట్లుండ నొకనాటి యర్ధరాత్రమున నాబ్రాహ్మణుని భార్యకు స్వప్నమం దొక దివ్యపురుషుడు కనిపించి “నీభర్తతో గూడ నీవు ద్వారకా పట్టణమునకు బోయి శ్రీకృష్ణుని సేవింపుము. నీ కోర్కె సఫలీకృతము కాగలదు” అనెను. పెన్నిధిని గన్న పేదకై వడి నాభక్తురాలు దిగ్గున మేల్కొంచి వృత్తాంతమునంతను భర్త కెఱింగించెను. అప్పుడు వానికి గల్గిన సంతోషమునకు మేరలేదు. తప్పక యెన్ని కష్టముల కోర్చియైనను దివ్యవాక్యమును శిరసావహింప వారు నిర్ధారణ చేసికొనిరి.

బ్రాహ్మణదంపతులు పయనమై ద్వారకాక్షేత్రము చేరిరి. శ్రీకృష్ణుని పాదచిహ్నములచే పునీతమైన స్థల మా ద్వారక. అట్టి ప్రదేశమును జూడగలిగితిమిగదా యని వారమితానందము నొందుచు శ్రీకృష్ణదేవాలయమునకు పోయిరి. భక్తిపారవశ్యమును నూచించు నేత్రములతో వారు దైవధ్యానము చేయుచుండ “వృద్ధ గంపతు

లారా! భక్త శ్రేష్ఠులారా! త్వరలో మీకు భగవద్భక్తురాలగు పుత్రిక కలుగ గలదు" అని యొక యశరీరవాక్కు వినబడెను. అంత వారు సంతసమొంది స్వామికి ప్రణమిల్లిరి.

వారి యుద్దేశము నెఱవేఱినను నా దంపతులు ద్వారకను విడువక పుత్రిక జన్మించునంతవఱకు నచ్చటనే యుండుటకు సంకల్పించుకొనిరి. మఱికొన్ని దినముల కా బ్రాహ్మణుని భార్య గర్భవతి యయ్యెను. క్రమముగ నవమాసములు నిండి యామెకు ప్రసూతి శాలము సమీపించెను. అప్పటి యావేదన నామె భరింపజాలక శ్రీకృష్ణుని స్తుతింపసాగెను. కరుణాసాంద్రు డగు శ్రీహరి మంత్రసాని రూపమున వచ్చి యామె సుఖప్రసవమగునట్లు గావించెను. శుభముహూర్తమున నాడుశిశువు జనించెను. ఆ పసిపాపకు శ్రీహరి కృష్ణమంత్రము నుపదేశించి యొక్కమారు నిజస్వరూపమును జూపి యదృశ్యుడయ్యెను. ఆ దివ్యదృశ్యమును భార్యభర్తలుగూడ గాంచి తమ జీవితము తరించినదని దైవస్తుతి గావించిరి.

కు పా రా బాయి యని నామకరణము జేసి, తల్లిదండ్రు లా బాలికను మిగుల గారాబముతో పెంచుచుండిరి. ఈశ్వర ప్రసాదిత యగు నా బాలిక తమ జీవితముల నుద్ధరింప జన్మించె నని వారు నమ్మి వర్తిలుచుండిరి. ఆ బాలికయు, మాటలు రాదొడంగి నప్పటినుండియు, జగదేకనాథు డగు శ్రీహరిని తలంచుచు, వానిని గూర్చిన చిన్నపాటలను మాడ్చులాలుక బాడుచు, తల్లిదండ్రులను నానందాబ్ధి నోలలాడించుచుండెను. ఇట్లు కొంతకాలము జరిగినపిదప శ్రీహరి వారు స్వగ్రామము బోవుటకు ననుజ్ఞనిచ్చెను. వారును స్వామియొద్ద సెలవుగైకొని, విడువలేక, విడువలేక, ద్వారకను వీడి స్వగ్రామమునకు జేరుకొనిరి.

2

కాలము జరిగిన కొలదియు కుపారాబాయికి బెండ్లియీదు నమీపించెను. ఆ దినములలో బాల్యవివాహము లనువర్తనీయములు గావున, తల్లిదండ్రు లామెను దగిన వరుని కిచ్చి వివాహము జేసిరి. మఱి కొలది దినములకే యామె నత్తవారింటికి బంపు సమయ మగుదెంచెను. అందులకై యా దంపతులు తగిన యేర్పాటులన్నియు గావించుచుండిరి. ఈ విషయము కుపారాబాయికి దెలియవచ్చెను. అత్తవారింటికి బోయినచో దన దైవభక్తి, దైవధ్యానము, - అన్నియు సంతరించు నని యామె భయపడెను. అందుచే నెవ్వరికిని దెలియకుండ నొకనాటి నిశీథమున నామె ద్వారకకు దారిపట్టెను. తెల్లవారగనే, బ్రాహ్మణ దంపతులు కొమార్తె కానరాకుండుట జూచి మితిలేని దుఃఖము పాలైరి. సిద్ధాన్నము చెదరిపోయినట్లయ్యెను. కృష్ణప్రసాదితయైన శిశువు; ముద్దుమురిపెములతో బెంచబడిన బాలిక; అవార దైవభక్తి గల కన్యక; సంసారమును నిర్వహింపనున్న గృహిణి, - అన్నియు తలచికొని దురదృష్టవంతు లగు నామె జననీజనకులు తల్లడిల్లిరి.

కొమార్తెను వెదకుటకై తండ్రి బయలుదేరెను. పెక్కుప్రదేశములందు జూచి యీతడు తుదకు ద్వారకకు జేరెను. అచ్చట కుపారాబాయి, యీశ్వరచింత జేయుచు నత్యంతానందముతో నుండెను. ఆమెనుగాంచి తండ్రి “కుపారా, నీవేల మమ్ములను విడిచి వచ్చితివి? చిన్ననాటినుండియు బెంచి పెద్దదానిని జేసిన దిందులకా? అత్తవారింటికి బంపి నిన్ను గృహలక్ష్మిగ జేయుతఱి యిదేటిపని? గృహస్థాశ్రమధర్మమును స్త్రీలు పాటెంపవలదా?” అని దీనముగ బల్కెను. అందులకు కుపారాబాయి నవ్వుచు “తండ్రి, మీ యనుజ్ఞ లేకుండ వచ్చుట యపరాధమే. కాని నన్నత్తవారింటికి బంపుటకు

మీరు ప్రయత్నించుచుండ నాకు దుఃఖము గల్గినది. ఎఱుగవా? తండ్రీ! సంసారము సాగరమని పెద్దలు చెప్పట? అట్టి సంసార విషయములందు జిక్కుకొని యీశ్వర ధ్యానమును బూర్తిగ సాగించు కొనుటెట్లు? అందుచే ముక్తిగాయకమగు నీ భక్తిమార్గము ననుసరించుట శ్రేయస్కరమని తలంచి వచ్చితిని” అని గంభీరముగ వాక్రుచ్చెను.

అందులకు తండ్రీ “బిడ్డా, ఏన్నే మా జీవితసర్వస్వముగ నెంచు కొని గర్వి చుచుంటిమి. మావార్ధక దశయందు నండవై నిల్చెద వనుకొంటిమి. నూ కట్టెనుటకూడ లేకుండ నిల్లు దూరప్రదేశముల కరుదెంచుట పాడియా? పోషమ్ము. నీవు సాంసారిక విషయముల జిక్కుకొనవలగు. మా గృహముననే యుండి నిర్విఘ్నముగ నీ భక్తి మార్గము ననుసరింపుము” అని పలుక కుపారాయొక్క హృదయము చలించెను. తండ్రీయొక్క కోర్కెను నెఱవేర్చుటకై తిరిగి యామె స్వగ్రామమును జేరెను. కుపారాయొక్క భర్తయు, అత్తమామ లును గూడఁబ్చి యామె భక్తిపారినశ్యమున కచ్చెరువొంది, యామె కడ నుపదేశమునొంది శ్రీహరిని స్తుతింప మొదలిడిరి.

ఈ కుపారాబాయి వృత్తాంత మంతయు నెట్లొ యా యూరి రాజునకు దెలియవచ్చెను. రాజుగారి కటాక్ష ప్రసాదము ననుభవించు చున్నవారిలో నీ బ్రాహ్మణు డొకడు. అందుచే రాజుగారి కతడు పరిచితుడే. రాజు బ్రాహ్మణుని బిలిచి “భూసురోత్తమా! నీకొమరిత యగు కుపారాబాయి గాఢమైన దైవభక్తి గలదని విని యుంటిని. వఱియును నామె శ్రావ్యకంఠమున భక్తి కీర్తనలను బాడుచుండునని దెలిసికొంటిని. ఆమె గానామృతమును చవి చూడ వలెనని యున్నది” అని తనయపేక్షను దెల్పెను. అందులకు బ్రాహ్మ ణుడు సంతసించి “మహాభాగ్యము రాజా! ఈ యదృష్టమును మాకు

కలుగజేసినందులకు కృతజ్ఞుడను” అని ననినయముగ బల్కెను. పిమ్మట నొక దినమున నాతడు కుపారాబాయిని రాజనమ్ముఖమునకు దోడ్కొని పోయెను. ఆమెయు దనకు లభించిన గౌరవమునకు లోలోన నానందించి హరికీర్తనలు గానము చేసెను. భక్తి పరవశుడైన యా భూపాలుని హృదయము పల్లవించెను. కుపారాబాయి యొక్క గాఢభక్తివిశ్వాసముల నాతడు శ్లాఘించి యామెకడ జ్ఞానోపదేశము నొందెను.

3

అటుల బుద్ధివికాసము నొందిన రాజు క్రమక్రమముగ భక్తి మార్గమును బట్టి యొకానొకసమయామున తీర్థయాత్రకు వెడలెను. ప్రయాణమైపోవుచు నత డొక యరణ్యమున విశ్రమించెను. మనుష్య సంచారములేని యాస్థలమున కొన్ని యడవి యేనుగులు విహరించుచు రాజునుగాంచి చంప నుంకించెను. భయభ్రాంతుడై రాజు కుపారాబాయిని న్మరించి యీశ్వరుని స్తుతించెను. దేవుడు భక్తరక్షకుడు. ఆపదవస్థయందున్న రాజును రక్షించుటకై శ్రీహరి సింహరూపమును వాల్చివచ్చి యేనుగులను బాటదోలెను. ఈ దైవకృత్యమునకు రాజు మక్కిలి సంతసించి యారాత్రి కొక యూగుచేరి యచ్చటి సత్రమునందు నిడిసెను.

ఆయూరి రాజున కొక కుమార్తెయుండెను. ఆమెను భేతాళుడు పట్టి పీడించుచుండెను. ఆరాత్రి యామె తండ్రికి భేతాళుడు స్వప్న రుందు గాన్పించి “రాజా! ఈయూరి సత్రమునందు యాత్రకుని దుస్తులు సరించియున్న రాజును నాకు బలి యొనర్చుము. నాదారిని నేను గోయెదను” అని చెప్పెను. రాజుందులకు నమ్మతించి సత్రమునం

దున్న రాజును కొనిరమ్మని భటులనంపెను. వారు నిద్రించుచున్న రాజును దెచ్చి బందీయం దుంచిరి.

రాజు మేల్కొంచుసరికి చుట్టును కారాగారము గోచరమయ్యెను. తాను విడిదిచేసిన సత్రము లేదు. అదియంతయు మోసమని యశకు వెంటనే గ్రహించి చేయునదిలేక యీశ్వరస్తవము గావించెను. మరల భక్తక్షణార్థమై దేవు డా యూరి రాజునకు కలయి దగవడి “రాజా! తెలియక నాభక్తుని బంధించి పాపము నొడికట్టుకొనుచున్నావు. త్వరితముగ వానిని విడిపింపుము” అనియెను. అబ్బుర పాటుజెంది రాజు తాను గావించిన పాపకార్యమునకు జింతిల్లుచు బంధింపబడిన రాజును తక్షణమే విడుదలగావించి, క్షమింపుమని యాతని బ్రార్థించి తన కుమార్తెకు గలిగిన యవస్థనంతయు నెఱిగించెను. అప్పు డా విచారవృత్తాంతమును విని హరిభక్తుడగు రాజు “నీ కుమార్తెను రేపు నాకడకు బూజాసమయమున గొనిరమ్ము” అనెను.

ఆయూరి రాజుఁజేసెను. వారు వచ్చుసరికి భక్తుడు శ్రీకృష్ణ పాదారవిందములను భజించుచుండెను. పూజానంతరము రాజు రాకుమారికకు మంత్రతీర్థము నిచ్చెను. అప్పుడామె స్వస్థురాలై యథాప్రకారముగ నుండెను. ఈమాహాత్మ్యమునకు వారాశ్చర్యమొంది తమకుగూడ జ్ఞానోపదేశము గావింపుమని వేడుకొనిరి. రాజు తన గురుదేవతయైన కుపారాబాయి యనుజ్ఞగైకొని వారికి సుపదేశము గావించెను. ఆ విధముగ కుపారాబాయి పెక్కుమందికి గురువై జ్ఞానోపదేశమునకు నిలయమయ్యెను. సామాన్య బ్రాహ్మణ కుటుంబమున జన్మించినను కుపారాబాయి తన పూర్వపుణ్యమహిమచే నఖండదైవభక్తి కలదై భర్తను తల్లిదండ్రులను అత్తనూమలనేగాక రాజులనుగూడ భక్తివరవశులుగ జేసి వారి సుజ్ఞానోదయమునకు మార్గదర్శిని యయ్యెను.

మూడవ కథ:

* *

పన్నా.

1

ప్రభుసేవాపరాయణతయం దెక్కుడుగ ఖ్యాతిగడించిన నాయికామణులలో పన్నా యెంతయు స్తుతిపాత్రురాలు. ఆమె రాజ భక్తి నిరుపమానము. పసిపాపయగు ప్రభువు, అఖండ సంస్థాన భారము వహింపవలసియున్న ప్రభువు, ఆపదవస్థయందున్నతఱి, వాని రక్షణార్థమై తన ప్రియపుత్రుని ప్రాణముల నర్పించుటకై న వెనుదీయని వీరవనిత పన్నా.

ఒకానొకప్పుడు చిత్తూరు రాజ్యమునకు సంగరసింహుడు అధి పతి. శూరుడగు నాతడొకమాగు శత్రుసేనల జెండాడుచు వీరమరణము నొందెను. నాటి సాంప్రదాయానుసరణముగ సంగరసింహుని భార్య యగు కరుణావతి, పతివ్రతాధర్మమును నిర్వహించుటకై భర్తతో గూడ సహగమనము జేయ నిశ్చయించుకొనెను. కాని యట్లొనర్చుట కామె కొక్క సంశయ ముండెను. పుత్రుడగు ఉదయసింగు పసికూన, వాని గతి యేమగునో యని యామె భయము.

పన్నా యీ రాణికి ప్రియమైన దాసి. తన భక్తి విశ్వాసములచే నామె నమ్మికకు బాత్రురాలయ్యెను. అట్టి పన్నా రాణి యొక్క సందేహమును గమనించి యామెతో నిట్లు పల్కెను. “ఎందులకు, రాణీ, యిట్లు విచారించెదవు? కుమారరక్షణకంటె బతివ్రతాధర్మ నిర్వహణమే కడుంగడు శ్రేయస్కరము. నీ పిల్ల డేమైపోవునో యని యిండుకేనియు సంశయింపకుము. నీ చరణదాసి యగు ఈ పన్నా సజీవయైయున్నంతవఱకును వానికెట్టి విపత్తును వాటిల్లదు. వాని ప్రాణ మునకు నా ప్రాణము లడ్డువైచెదను. రాణీ! నీవిక వగవకుము. నీ

పుత్రుని నా వశముజేసి, నీ ధర్మమును నీవు నెఱవేర్చి ధన్యురాలవు కమ్ము.”

కరుణావతి చలించెను. పన్నాయం దంత శౌర్య సాహసములు డాగియున్నవని యామె మున్నెఱుంగదు. అభయహస్త మిచ్చుచున్న యా గభీర వాక్యములను వినినంతనే రాణి సంతుష్టాంతరంగ యయ్యెను. ఇంతకన్న నామెకు గావలసినదేమి? తన సంశయము నివారణజేసి యభీష్టసిద్ధికి దోడ్పడిన పన్నాకు కృతజ్ఞతను దెల్పుచు, ఉదయసింగుని తుదిమారు ముద్దాడి కరుణావతి సహగమనము గావించెను.

ఉదయసింగు కేవలము పసిబాలుడు. అట్టివాడు రాజకార్యముల నేమి నెఱవేర్పగలడు? అందుచే “బాన్ బీరు” అను సర్దారు రాజవ్రాతి నిధిగ వ్యవహారములను సాగించుటకు నియమింపబడుటచే బాన్ బీరు అధికారము వహించెను.

రాజ్యాధికారము హస్తగత మయ్యెనన్న మాటయేగాని “బాన్ బీరు” నకు మనశ్శాంతిలేదు. ఎప్పటికైనను ఉదయుడు పెద్దవాడై సింహాసనార్హు డగునని వానికి దెలియును. అప్పుడు తన యధికార మంత రించును. అయ్యది తనకు శాశ్వతముగ నుండవలెనన్నచో దనకు నడ్డుదగులు ఉదయుని దొలగింప వలసియుండెను. వానిని జంపినైచుటయే యన్నిటికంటె నుత్తమోపాయము. అదియును వెంటనే గావించుట మఱింత శ్రేయస్కరము. ఈవిధముగ “బాన్ బీరు” ఆలోచించెను. తన యధికారసంపదకై ఉదయుని వధించుటకంటె వేఱ మార్గము వానికి గాన్పించలేదు.

కాని వధించుటయును గష్టసాధ్యమే. ఉదయుడు పన్నా రక్షణ యందుండెను. ఆమె వానిని బ్రాణతుల్యముగ గాపాడుచుండెను. “బాన్ బీర్” ఉదయుని కుశలమును కనుగొను మిషన్ పైబోయి వానిని

జంపవలెను. ఇక వేటువిధానము లేదు. తుదకు “బాన్ బీరు” అట్లే చేయ నిశ్చయించుకొనెను.

ఎట్టులో యీ కుచ్చితపు పన్నాగ మొక సేవకునికి దెలియవచ్చెను. వానిది మిక్కిలి జాలిగుండె. అతడు బాన్ బీరుని భీకరసంకల్పమునకు భయపడి, యెట్లు నను ప్రభువును రక్షింప దలచుకొనెను. తలచుకొనెనే గాని యేమి చేయుటకును వానికి దోచలేదు. పరుగు పరుగున బోయి పన్నాకు విషయమంతయు విన్నవించెను. పన్నా కడు ధైర్యవంతు రాలు. మాయాలోచనలందు గూడ దిట్ట. అందుచే రాబోవు విపత్తును గూర్చి వృథా చింతింపలేదు. ఎట్టులైనను ఉదయుని రక్షింపవలెను. వానిని దన ప్రాణము లడ్డువెట్టి యైనను కాపాడెదనని కరుణావతికి వాగ్దానము జేసియుండెగాదా! వెంటనే యామె యొక యుపాయమును బన్నెను. ఆ సేవకుని నొక పూలగంప దెమ్మునెను. అందు ఉదయుని దాచి, యేదైన నిరపాయమైన స్థలమునకు బంపివేయవలెనని యామె యుద్దేశము. కాని యట్లు చేసినచో ఉదయు డేడి యని బాన్ బీరు పన్నాను నిర్బంధింపవచ్చును. అట్టి యవకాశము లభింపకుండ వానిని మోసపుచ్చు నిమిత్తమై పన్నా తన పసిపిల్ల వానికి ఉదయుని దుస్తుల నలంకరించి, ఉదయుని స్థానమున బరుండ బెట్టుటకు నిశ్చయించుకొనెను.

ఈ సంగతి తెలియగనే యా వచ్చిన సేవకుడు భీతిజెందెను. రహస్య మెచ్చట బహిర్గత మగునో యనియు పన్నా యన్యాయముగ దన పిల్లవానిని గోల్పోవునే యనియు వా డనుమానించెను. అందులకు పన్నా “ఏమి, సేనకా, యాలోచించుచున్నావు? నా పిల్లవానిని పోగొట్టుకొనిన బోగొట్టు కొందునుగాక! నాచిన్ని ప్రభువు రక్షితుడైన జాలును. వాని జీవితమునకు నెట్టి విపత్తును రానీయకుండ రాణికి వాగ్దాతము జేసియుంటిని. అది నెఱవేర్చి తీరవలయును. ప్రభుని

ప్రాణములకంటె నాకుమారుని ప్రాణము లెక్కుడుగావు. సంస్థానమున కధిపతియగు వాడతడు. వారి యన్నమును తినుచున్న మనము వాని కెట్టి యాపత్తును గలుగనీయకూడదు. స్వామిరక్షణార్థము సేవకు డెట్టి త్యాగమునై నను జేయువలయును” అని విశ్వాససాహసము లుప్ప తిల బల్కెను. సేవకు డాశ్చర్య మొంది, యామెకు దోడ్పడుటకు నిశ్చ యించుకొని యామె యానతిపై ఉదయుని పూలగంపయందు సురక్షిత ముగ రహస్యప్రదేశమునకు జేర్చెను.

3

నాటిరాత్రి రాజమందిరమున నెల్లరు నిద్రించుచుండగ ‘బాబీరు’ ఖడ్గవాణియై, పన్నా యుండెడి తావునకువచ్చి క్రౌర్యముతో “పన్నా, ఉదయసింగెక్కడ?” అనెను. పన్నా ధైర్యము వీడలేదు. ఊణములో జరగనున్న ఘోరవిపత్తును లక్ష్యము చేయలేదు. ప్రియ పుత్రుడు ఖడ్గమునకు బలియగు చున్నాడనియైనను జంకలేదు. “అదిగో” యని యాయెల్లవైపునకు వ్రేలుజూపెను. “వానికి కుశలమా”? యనుచు ‘బాబీరు’ శయ్యను సమీపించి తటాలున పిల్లవానిని కత్తితో బాడిచెను. కెవ్వమని బయల్పెడలిన కేకతో పిల్లవాని ప్రాణ ములు అంతరాళమున కెగిరిపోయెను. మఱియొక కేకవైచి పన్నా స్పృహతప్పి నేలవ్రాలెను. ‘బాబీరు’ అదృశ్యుడయ్యెను.

అర్ధరాత్రమున నాకస్మికముగ వినబడిన యార్తనాదమును విని రాజమందిరములో నుండెడి దాన దాసీజనమంతయు నాతురతతో మూగెను. వారు చూచుసరికి రాజకుమారుని శయ్యయంతయు రక్త స్లావితమైయుండెను. ఒకమూల పన్నా పడియుండెను. వారు విస్మయ చిత్తులై యీ క్రూరహత్యారహస్యమును దెలియగోరి పన్నాకు

శైత్యోపచారములు గావించిరి. కొంచెము స్పృహకలిగిన తోడనే యామె “మోసము, మోసము, హంతకుడు పలాయితడయ్యెను; పట్టుకొనుడు, పట్టుకొనుడు!” అని కేకలిడెను. వెంటనే యెక్కడివారక్కడ హంతకుని వెదుక బర్పిడిరి.

పన్నాలేచి చూచునరికి దన పుత్రుడు విగతజీవుడై యుండెను. పాపము! పన్నాకు దుఃఖ మాగలేదు. వాగ్దాననిర్వహణమునకై యామె తన పిల్లవాని ప్రాణముల నర్పించెనేకాని సహజముగ పొంగి పొరలి వచ్చెడి దుఃఖతరంగముల నెట్లు నిరోధింపగలదు? తల్లి బిడ్డల ప్రేమానుబంధ మనిర్వచనీయముగదా!

కొంతకడ వట్లే విలపించి, పన్నా చెదరి పోయిన ధైర్యమును బిగియబట్టుకొని, ఉదయు డేమయ్యెనో యని యాతురతతో నటచుండి వెడలిపోయెను. పోయిచూడగా రాకొమారు డెప్పటియట్ల చిఱునవ్వు వెన్నెలలు వెలయించుచు పన్నాపై కెగబ్రాకెను. పుత్రుని నోళ్ళొప్పుట వలన బొరలివచ్చుచున్న తన దుఃఖము నట్టులే మ్రింగి, మహానిపత్తు నుండి రక్షితుడయ్యెగదా! యను సంతోషముతో పన్నా వానిని హృదయమునకు హత్తుకొనెను. ఇక నచ్చట నుండుట యపాయకరమని నిర్ణయించుకొని, యా నిశీధముననే రాజప్రాసాదము వీడి, రాజ్యపరిసరములు దాటి, ఉదయునితోగూడ నామె పలాయిత యయ్యెను.

అట్లు పోయి పోయి, ఆరావళీపర్వతశ్రేణి కావలి వైపుననున్న ప్రదేశముజేరి, అచ్చటి ప్రభువగు ‘అస్సాషహా’ యను వాని శరణు జొచ్చి, పన్నా తన యావద్విషాదవృత్తాంతమును నెఱుకపఱిచెను.

4

‘షహా’ కరుణార్ద్రహృదయుడు. తన ప్రభువగు సంగరసింహుని కొమారునికా యిట్టి కష్టములు సంభవించుట యని యాతడు రోష పూరితుడయ్యెను. తప్పక ఉదయని సుగ్రక్షితముగ బెంచి పోషించెదనని వాగ్దత్తము గావించి, యనుమానమున కాన్పదముగాకుండ పన్నాను తిరిగి చిత్తూరునకు బొమ్మని చెప్పెను. పన్నా స్వస్థానము జేరుకొని, యేమియు నెఱుగనిదాని వలె నటించుచుండెను.

ఆచ్చట షహాయొక్క కృపావలోకనముచే ఉదయుడు దిన దినప్రవర్ధమాను డగుచుండెను. కొంతకాలమున కెట్టులో ఉదయుని వార్త చిత్తూరునకు దెలియవచ్చెను. “బాకబీరు” యొక్క క్రూర పరిపాలనా విధానమున మ్రగ్గుచున్న సర్దారు లందఱును గలిసి గూడు పుఠాణీచేసి “బాకబీరు”ను పదచ్యుతుని గావించి ఉదయుని దోడ్కొని వచ్చి పట్టాభిషిక్తుని జేసిరి.

అప్పటి యానందదృశ్యమును గాంచి పన్నా తన జీవితాశయము సాఫల్యమొందె నని యపరిమితానందము నొందెను. మహారాణా ఉదయసింగున కామె వినయపూర్వకముగ జోహారు సల్పెను. అతడును నామెను మాతృభావముతోడ నాదరించి గౌరవింప దొడగెను.

వాగ్దాననిర్వహణమునకై యీ విధముగ దన శిశువును గోల్పోయి తన చిన్ని ప్రభువును రక్షించి సింహాసనాధిష్ఠితునిగా జేయ గల్గిన పన్నా జీవితగాథ పుణ్యాంగనాప్రపంచమున సువర్ణాక్షరముల లిఖింపబడియున్నది. ప్రభుసేవాపరాయణతయంగును స్వామికార్య నిర్వహణమందును తన జీవిత సర్వస్వమును ధారవోసిన పన్నా పుణ్య త్సురాలు. చిరంజీవి, వెలలేని పచ్చ.

1

సకల సద్గుణరాశియై, అఖండప్రజ్ఞాన్వితయై, అద్భుత తపశ్శాలి
నియై, తనయశోదీప్తిచే భారతపుణ్యనారీబృందమున కమూల్యాభరణమై
వెలయుచున్నది విశాలదేవి. విదిశాపురప్రభువగు విశాలునికిని వాని
రాజరమణియగు వీరమహాదేవికిని జన్మించిన యీ బాల సుశీల; తేజో
రాశియై, కీర్తికాంత యయ్యెనన్నచో నాశ్చర్యమేమి? విశాల నిరుప
మానసాందర్యాన్వితయై, నిష్కల్మషహృదయయై, సత్కార్యా
చరణాభిలాషిణియై, విజ్ఞానవతియై, జననీజనకుల నానందతరంగడోలికల
నూగించుచుండెను.

చంద్రబింబము పగిలి విశాల దినదిన ప్రవర్ధమానయై వివాహ
యోగ్యవయస్కురాలయ్యెను. నవనవోన్మేషితమగు నామె లావణ్య
ప్రతిభ పెక్కు రాకుమారుల దృష్టి నాకర్షించెను. విశాలును సమయ
మెఱిగి, కొమార్తె స్వయంవరమహోత్సవమును బ్రకటించెను.

పలు దేశములనుండి రాకుమారులు ప్రయాణసన్నద్ధులైరి.
ఎవరికి వారు తమ బాహువిక్రమవిఖ్యాతిచే విశాల ప్రేమఫలమును
బొందవలెనని యున్విఘ్నరిరి. కాని యందఱకును అవీక్షితుడన్నచో
గుండె బెదరు. అవీక్షితుడు సూర్యవంశపు రాచబిడ్డ. కరంధమహారాజు
తనయుడు. రూపవంతుడు, మేధాసంపన్నుడు, వీరాగ్రేసరుడు. అట్టి
వాడు వచ్చినచో దమకెట్టి యవకాశ ముండదని భయపడి, తక్కిన
రాజకుమారు లందఱు నైక్యమై అవీక్షితునిపై బడిరి. ఎట్టి వీరశ్రేష్ఠు
డైన నొంటిగ నపార సైన్యనివహములధాటిని నెదుర్కొను తెట్లు
అప్పటికిని, ధైర్యము వీడక అవీక్షితుడు పోరెను. కాని తుదకు శత్రువు

లచే జిక్కిను. వారు వానిని బంధితుని జేసి, జయజయధ్వానములతో విశాలుని సమక్షమున నిలువబెట్టిరి. అతడును బంధితుని కారాగార మం దునుప నాజ్ఞాపించెను. పిమ్మట కుమార్తె నుద్దేశించి “పుత్రీ, పరా క్రమమదాంధుడును, గర్వోన్మత్తుడును నైన అవీక్షితు డిక నాటంకము లేడు. ఈ వచ్చిన చక్కని రాకుమారులలో నెవ్వరినైన పరింపుము. శీఘ్రముగ వివాహ మొనర్చెదను” అని పల్కెను.

విశాల తల యెత్తలేదు; తండ్రిని జూడలేదు. వచ్చిన రాకుమారులను వీక్షింపలేదు; పూలహారము చేపట్టలేదు; అట్టులే శిలాప్రతిమ వలె నిలువబడియెను. అంతకంతకు నామె ముఖకమలము వర్ణవిహీన మయ్యెను. ఆనందశై వలినీతరంగమాలికలలో దేలియాడవలసిన సమయమున నేలతో విశాల విషణ్ణహృదయయయ్యెను. తండ్రి కది యేమియో గ్రాహ్యము కాలేదు. “ఇంకెందులకు జాగు విశాలా! నీ జీవితేశ్వరుని కోరుకొనుము” అనెను. ఇక నామె తన హృద్వేగమును బిగియబట్టలేకపోయెను. జనకా! లజ్జాపరిత్యక్తనై విన్నవించుచుంటిని. ఇప్పుడు జరుగనున్న స్వయంవరము నన్నుగూర్చియే యెయున్నది. కావున నా స్వాభిప్రాయ పే ముఖ్యమైనది. ధర్మముచే నేను మీకు విధే యురాలనై యుండవలసినను నీవిషయమునందు మాత్రము నా మనో నిశ్చితమును మార్చుకొనజాలను. నా ప్రేమయంతయు వీరశిఖామణి యగు అవీక్షితునియందు లగ్నమైయున్నది. నా మనస్సాక్షిగ వరించిన యాతడే నా మనోవల్లభుడు’ అని విశాల వచించుసరికి విశాలుని ముఖమున నెరురుచుక్క లేదు. ఇదివఱకెన్నడును దన కుమార్తె యంత నిష్కర్షగ, నిర్భయముగ, మాటాడియుండలేదు. అప్పు డేమి చేయుటకును దోషక స్వయంవరప్రయత్నమును విరమించితి నని యాత డందఱకును దెలియబఱచెను. మనస్తాపముతోడ నెక్కడివా రక్కడికి నిర్గమించిరి.

2

అవీక్షితుడు నిష్కారణముగ విదిశాపురమందు చేరియుండున్న వాడని విని యాతనితండ్రియగు కరంధుడు కుపితుడయ్యెను. తోడనే సైన్యమును బ్రోగుచేసికొని విశాలునిపైకి దండెత్తివచ్చెను. కరంధుడు శౌర్యసాహసపరాక్రమోపేతుడు. అట్టివానికి విదిశాపురవిజయము సులభకార్యమే యయ్యెను. ఇరువైపుల వారికిని నొడంబడిక జరగెను. అవీక్షితుని తత్తణమే విడుదలజేయుటకును, జరగిన యవమానమునకు బదులుగ వానికి విశాల నిచ్చి పెండ్లి చేయుటకును, విదిశాపురప్రభు వొప్పుకొని కొమార్తె కా సంగతి దెలియజేసెను. ఎవ్వనిని దన మనోవీరమందు బ్రతిష్ఠించి ప్రాణనాథునిగ పూజించుచున్నదో, యట్టివాడే తనకు భర్తగ లభింప నున్నాడని విని, విశాల యత్యంతానందపరవశురాలయ్యెను.

విముక్తుడై, అవీక్షితుడు రాజమందిరమున నిలువబడెను. “నా కుమార్తెను బరిణయ మాడి యనుగ్రహింపుము” అని విశాలుడనుచుండగనే యాత డడ్డువచ్చి “రాజసత్తమా! విశాలకన్య హృదయము నాయందు లగ్నమైయున్న దనుటకు సంతసము. కాని కష్టతరమైనమాట చెప్పక తప్పకున్నది. శత్రువులచే పరాజితుడనైన నెట్టి గౌరవమునకును నర్హుడవుగాను. తమింపుడు” అని దీనముగ బల్కుసరికి, రాజమందిరమున పిడుగు పడినట్లయ్యెను. విశాల నిర్భాంతపడి, కొంతతడవునకు దెప్పరిల్లి, అవీక్షితుని పాదములకు మ్రొక్కుచు “వీరకుమారా! నీవే నా నాథుడ వగుమవను నమ్మికతో నున్నాను. నీ కొఱకెంత తపించుచుంటినో చెప్పజాలను. నీవులేని నా జీవితము తమోవృతము. విఫలము. నన్నధోగతి పాలు నేయక గ్రహింపుము” అని సవినయముగ వేడుకొనెను.

ఆవాక్యములు అవీక్షితుని యందు మార్పు కలిగింపలేదు. విశాలుడు చెప్పినను, కరంధుడు చెప్పినను నెవ్వరేమి చెప్పినను, అవీక్షితుడు తన పట్టువీడలేదు. చేయునదిలేక కరంధుడు కుమారునితోగూడ స్వస్థానమునకు మఱిలిపోయెను.

అప్పటి నుండియు విశాల జీవితమునందు మార్పు. ఆమె ప్రేమ ఫలము నంగీకరింపక అవీక్షితుడు వెడలిపోయినప్పటినుండియు నామెకు లోక మనిన విరక్తికల్గెను. అంత నామె యొకనాడు తల్లి దండ్రులను సమీపించి “నా కిక సెలవిండు. అరణ్యములకు బోయి యాముష్మిక వాంఛతో జీవయాత్ర సాగించెదను. నాకు వేఱుమార్గమువలదు” అని వేడుకొనెను. ఇక నా జననీజనకుల విచారమునకు మేరలేదు. ఎట్టి కష్టమెఱుంగని యాబాలిక లేనిపోనివిరక్తిమార్గముల బడుట వారెట్లు సహింపగలరు. “బిడ్డా, నీకిదేటిజ్ఞానము? అడవులపాలగుట భావ్యమా? నలుగురిలో నగుబాటుగాదా? భాగ్యభోగ్యముల ననుభవింపవలసిన నుకుమారి విట్లు గావించుటపాడియా? వలదు. ముమ్మాటికిని వలదు” అని వారు హితబోధ చేసిరి. కాని విశాల సమ్మతింపక మారుమాటాడకయే యరణ్యమార్గములఁ బడిపోయెను. అక్కడికి జేరి యామె యాహారపానీయములను వినర్జించి “యెప్పుడు శరీరమును బరిత్యజించి పరమానందమును బొందుదునా” యని నిరీక్షించుచుండెను.

ఈ విధముగ కాలము జరిగిపోవుచుండ నొకనా డామెకు స్వప్న మందొక సందేశము వినవచ్చెను. “ఎందులకు, బాలా! నీ వీ విధముగ గృహించెదవు? ప్రయోజన మేమి? అనతికాలముననే నీవు కోరిన వానిని బెండ్లాడి కీర్తిశాలియగు కుమారుని బడయగలవు. కావున నీ వీ నిరశన వ్రతము మాని ఫలముల నారగింపుచు సౌఖ్యముగ నుండుము. ఇయ్యది యాశ్వరవాక్యముగ భావించి వర్తింపుము.” అది విని విశాలయాశ్చర్య

నిమగ్నమయ్యెను. తన్ను వలదని నిరాకరించి వెడలిన అపీక్షితుడు మరల దన్నెట్లు వివాహమాడునో, తా నెట్లు కుమారుని బడయ నుండెనో యామెకు గ్రాహ్యము కాలేదు. అయినను విశ్వాసపాత్రమగు నీశ్వరాజును నామె యుల్లంఘింపజాలక, తన యుపనాసక్రమమును మాని ఫలాహారమును జేయుచు నచ్చటనే ద్రిమ్మరుచుండెను.

3

అపీక్షితుడు స్వస్థానము జేరి, పెండ్లిమాట దలంపక విరమార్గము ననుసరించెను. అది గాంచి వాని తల్లిదండ్రులు భీతిజెంది వాని నెట్టులైన బెండ్లి చేసికొను మని యనేక విధముల బలవంతపెట్టిరి. కాని యాతడు తన పట్టు వీడక విరాగిగనే యుండెను. ఏమిచేయుట కును దోపక, వారొక యుపాయమును గనిపెట్టిరి. తల్లియగు వీరమహాదేవి కివిచ్చక మను నోము పట్టెను. ఆ వ్రతనియమములనుబట్టి నోచుకొనిన వారి నేది యడిగిన నది వారు నిర్వహింపవలసియుండును. అదిచాల కష్టసాధ్యము. అందుచే మహాదేవి కుమారుని సాయము వేడెను. మొదట నాతడు కొంత సంశయించినను, తల్లియొక్క శిరసావహించి, యామె కార్యసాఫల్యమునకు దోడ్పడ బూనుకొనెను. అంత నొకనాడు కరంధమహారాజు భిక్షుకరూపమున వచ్చి మహాదేవిని గాంచి “సుశీలా! నీవు నీకుమారునికి బెండ్లిచేసి వంశమును నిల్పుము. అది నాకోర్కె” యనెను. ఆమె యేమియు ససజాలక కుమారుని వంకజూచెను. అపీక్షితుడు శంకాపూరితుడై “నేను వివాహమాడదలచు కొనలేదు. నీవేదైన మఱొకటి కోరుము” అని భిక్షుకునితో సనియెను. “రాజా! యీ తీవ్రనిశ్చయముచే నీజననియొక్క వ్రతమును భంగపఱుపకుము. ఈ నిశ్చయముచే నీ వపకీర్తిపాలగుదువు. ఆలోచించు కొనుము” అనెను. చేయునది లేక అపీక్షితుడు వల్లెయనినంతనే భిక్షుకుడు

మాయవేషమును త్యజించి కరంధుడై నిల్చెను. ఆ మాయోపాయమున కెంతయు అవీక్షితు డాశ్చర్యపడెను.

కొన్నిదినములు గడచినపిదప అవీక్షితుడు వేటకై వివిన భూమికి వెడలెను. కొంతదూర మేగుసరికి “రక్షింపుడు, రక్షింపుడు” అను భయానకనాదము వినవచ్చెను. తోడనే క్షత్రియశౌర్యముహ్వాంగ, అవీక్షితుడు ధ్వనివచ్చిన తావునకు బరుగెత్తెను. అచ్చట నొక రాక్షసు డొక సుందరీమణియగు యువతీలలామచు బట్టి పీడించుచుండెను. వాడు అవీక్షితుని జూచినంతనే యా యువతిని వదల్చివైచి రాజకుమారునిపై బడెను. కొంతతడవు ఘోరముగ బోరాటము జరగినపిదప, రాక్షసుడు రాకుమారుని ధాటి కాగజాలక జీవములను బాసెను.

ఈ సత్కృత్యమున కానందించి దేవతలు పుష్పవృష్టి గురిపించిరి. అప్పుడే యీశ్వరవాణి కూడ వినవచ్చెను. “రాజోత్తమా! దేవతలను గూడ బాధించుచున్నట్టి రాక్షసుని సంహరించినందులకు మేమెంతయు సంతసించుచున్నాము. నీ వెంతయు ప్రశంసాపాత్రుడవు. నీ విప్పుడు రాక్షసుని బారినుండి తప్పించినది విశాల యను పుణ్యాంగన. నీ కొఱకే యరణ్యమున నేకాకియై కృశించుచున్నది. ఆమెను గ్రహించి, నీ తల్లి యొక్క వ్రతమును సాఫల్యము జేయుము. నీకు జగద్విఖ్యాతుడగు పుత్రరత్న ముద్భవించును.” అవీక్షితు డాశ్చర్య మొందెను.

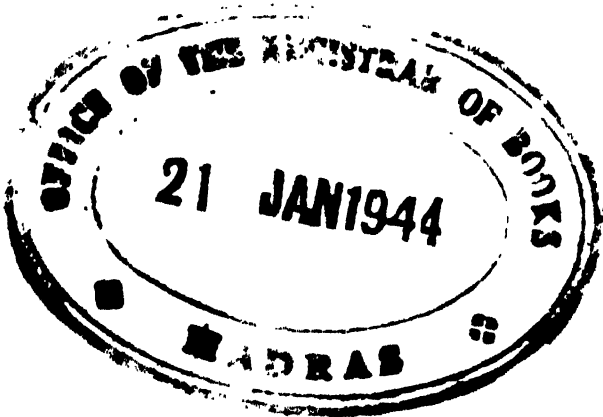
మూర్ఛాక్రాంతురాలైన విశాల తెప్పరిల్లి నేత్రములు విచ్చుసరికి నామెకు అవీక్షితుడు ప్రత్యక్షమయ్యెను. ఆ పునస్సమావేశమున వారికి కల్గిన యానందమునకు మేరలేదు. “విజయుడవై నన్ను గ్రహించుచున్నావు. నా జన్మ తరించినది. నా మనోభీష్టము నెఱవేరినది” యని విశాల పల్కెను.

ఆ సమయముననే యచ్చటి కరుదెంచిన తుంబురుడు వారిరువురకు వివాహము గావించెను. అనతికాలములో వారికి మరుత్తుడు అను పుత్రుడు గల్గెను. విశాల పుణ్యము ఫలించెను. ఆమె జీవితము తరించెను.

మానసమున దొలుత ప్రేమించినవానినే మనోనాధునిగా భావించి యాతడు నిరాకరించినను నడవులపాలై యాతనినే పతియని మనమున నిశ్చలభక్తితోడఁ బూజించిన విశాలయొక్క పతివ్రత్య మహిమయు, మనోనిశ్చయమును నామెకు సంకల్పసిద్ధిని జేకూర్చు గల్గెను.

పతివ్రతలు సంకల్పసిద్ధులు.

అ యి ద వ క థ   * * పం డి త రా మా బా యి

1

విద్యావతి, సంఘసంస్కారిణి, ధర్మదాత, వేదాంతిని, నిర్మల చరిత, ఆదర్శకజీవినియైన రామాబాయి పండితురాలి కథ, యాధునిక భారతేతిహాసమునందే గాక, ఇంగ్లాండు, అమెరికా, ఆస్ట్రేలియా మొదలగు పాశ్చాత్య దేశములందు సహితము స్తుతిపాత్రమైనదనినచో నాశ్చర్యమేమియు లేదు. మానవలోకము నూర్ధ్వముఖమునకు లాగి కొనిపోవు నాధ్యాత్మికశక్తులలో నిట్టి పుణ్యస్త్రీల పావనజీవగీతిక యొకటి.

మంగుభూరు మండలమునందు అనంతశాస్త్రి పేరెన్నికగన్న పండితుడు పూనాపండితుడగు రామచంద్రశాస్త్రిగారియొద్ద విద్యనభ్యసించి, మైసూరు మహారాజుగారి యాస్థానపండితుడుగ పదివర్షములు సకలసౌఖ్యముల ననుభవించిన వా డాతడు. ఆనాటి విద్యాపరిషత్స్పృహ ము లలో ముఖ్యమగు వారాణసీక్షేత్రమును దర్శింప గాంక్షించి, భార్యా నమేతుడై యాతడప్పుడే యచ్చటి కరిగెను. కాని దురదృష్టవశమున, భార్య చనిపోవుటచే తిరిగి భాగ్యవశమున లభించిన యొక బాలికను అనంతశాస్త్రి యచ్చటనే వివాహమాడి జన్మస్థానమునకు దిరిగివచ్చెను.

వచ్చినదాది యాబాలకు అనంతశాస్త్రి విద్యగఱప ప్రారంభించెను. ఆవిషయము చుట్టుపట్ల పండితులకు కంటకమై వారు వానిని బాధింపసాగిరి. స్త్రీలకు విద్య యశాస్త్రీయ మని వారి తలంపు. అట్టి వారి విపరీత వ్యాఖ్యానములకు విసుగుజేసి అనంతశాస్త్రి భార్యా నమేతుడై గంగమూల మను నరణ్యమునకుజేరి చిన్న పర్ణశాలయందు జీవితము సాగింప మొనరిడెను. ఇచ్చటనే వారికి రామాబాయి జనన

మొందెను. అప్పటికే యీ దంపతులయొద్ద కూడినధనము వ్యయమై పోయెను. అందుచే వా రాయరణ్యవాసము వీడి వెలికి రావలసివచ్చెను. అప్పటినుండియు వారి చరిత్ర విషాద రూపమును దాల్చెను.

వారిని నాదరించువారు లేరు. గౌరవించువారు లేరు. ఇంతియే గాక పలువురు ప్రల్లదపుపల్కులతో హింసించెడివారు. ఆనాటి సంఘపుకట్టుబాటుల నతిక్రమించి, అనంతశాస్త్రీ భార్యకు విద్యా బోధ చేయుటచే వారి కష్టములు మఱింత యధికమయ్యెను. అయినను వా రధైర్యము చెందలేదు. ఊరూరునకు, పల్లెపల్లెకు సంచారము జేయుచు, వేదపఠనముచేతను, హరికథాకాలక్షేపముచేతను జీవయాత్ర సాగించుచుండిరి. కాని అట్టి పర్యటనక్రమ మెన్నినా శ్వవిచ్చిన్నముగ జరుగును? కష్టపరంపరలచేతగాని పరమాత్ముడు తన భక్తాళిని బరీక్షింపడుకదా! అట్టి యగ్నిపరీక్షకు దాళగలవారే యీశ్వర ప్రేమకు బాతులు.

2

ఇట్లుండ గాలక్రమమున రామాబాయి కొక సోదరుడును, సోదరియును గలిగిరి. దారిద్ర్యమునకు దోడు సంసారాభివృద్ధికూడ నామె తల్లిదండ్రుల విచారమునకు గారణమయ్యెను. అయినను వారు భగవంతునిపై ననే భారమువైచి స్థలాంతరముల సంచరించుచు కాలము గడపసాగిరి. కాని యెంత కాల మిట్లు? వారికి దాన ధర్మము లొసంగు దాతలుకూడ నరుదైరి. ఒక్కపూట గడచుటగూడ గష్టమయ్యెను. అట్టి యాపత్కాలమున వారు చేయగల్గినదేమి? ఇతరులపై నాధారపడి, వారికిగూడ గష్టభారమైనందులకు విచారపడి, వంశక్షయముజేయ నిశ్చయించుకొని, యప్పుడు వారున్న తిరుపతిక్షేత్రమును వీడి, దావున నున్న విపిన వాటిక కేగిరి.

ఆ కాననసీమలందు వారు పదునొకండు దినము లాకులను, నలములను దినుచు గడపిరి. కాని యాకటిబాధను, మనోవేదనను నోర్వలేక, తటాకమునందు మునిగి ప్రాణములు బాయుటకు నిశ్చయించుకొని, అనంతశాస్త్రి, తక్కినవారుకూడ నట్లులే చేయవలెననియు, లేనిచో నెవరి యిష్టానుసారము వారు చనవలసిన దనియు జెప్పెను. తన ముద్దుకొమరితయైన రామాబాయిని బిల్చి “నా యవసానకాలము సమీపించినది. నీ వైనను బ్రతికి బట్టకట్టినచో, నీశ్వర సందేశమును విస్తరింపచేయుము” అని యాతడు దీనముగ జెప్పెను. ఈ విషాదదృశ్యమును జూచి కుమారు డోర్వజాలక, అట్లు చనిపోవుట కూడదనియు, దిరిగి గ్రామమునకుఁబోయి యాయుర్దాయ మున్నంత కాలము జీవింపవలసినదే యనియు, దండ్రుని బతిమాలెను. అంత వారందఱును దిరిగి గ్రామమునొనికి వచ్చిరి.

కాని వారికష్టము లీడేరుటెట్లు? మొదటి రెండు మూడు దినములును నెవరో సహృదయులు సాయము చేసిరి. అయిన నేమాయె? అనంతశాస్త్రి బలహీనుడై, విషజ్వరమువాతఁబడి యాకస్మికముగ మరణించెను. అంతట వారు విచారపీడితులై, యచ్చోటువీడి, కొందఱి మిత్రుల ధనసహాయముపై రాయచూరు పట్టణము చేరిరి. ఇక్కడను వారిని దర్శింపదేశతయే యెదుర్కొనెను. దీనికి దోడు వారి తల్లికూడ మృత్యుముఖమున బడెను. ఆ దిక్కులేని పిల్లల దుఃఖమును వర్ణించుటెట్లు? తల్లిశవమును పిల్లలే శస్త్రశాసనవాటికకు గొనిపోవలసి వచ్చెను. అచ్చటి కర్మల నొనర్చి తిరిగి వచ్చుననికి, రామాబాయి సోదరి తుది గుటుకలు వేయుచు, సోదరీసోదరులను జూచి ప్రాణములను బాసెను.

ఇట్లొంటరులై రామాబాయియు, సోదరుడును దొరకినచోట భుజించి, లేనిచోట నుపవసించి, యొక్కొక్కప్పుడు చిన్న కూలిపనుల

వలన వచ్చిన స్వల్పద్రవ్యముతో భుక్తిమార్గ మేర్పరచుకొని, దేశాల నము ప్రారంభించిరి. అట్లు పాంచాలము, కాశ్మీరమువలకు, ఉత్తర హిందూస్థానము నంతను దిరిగి తిరిగి, తుదకు వారిర్వురును 1878 లో కలకత్తానగరము చేరుకొనిరి.

3

ఇచ్చటికి వచ్చునరికి రామాబాయి జాతక చక్రమున కొంచెము మార్పు కలిగినది. కాని కష్టములనుండి యామె పూర్తిగ గట్టెక్కలేదు. ఒకానొక సందర్భమున నామె సంస్కృతమున మాట్లాడుట కొందఱు పండితులు గమనించి, 'కాతుకముతో నామెను బిలిచి, యామె విషయమంతయు నడిగి, పండితసభ నొకదానిని సమావేశ పఱచిరి.

అందు రామాబాయి రమారమి యిరువదివేల స్లోకములను బఠించుటయేగాక సంస్కృతమున ననర్గళముగ నుపన్యసించెను. ఆపండితీ ప్రకర్ష కా పరిషత్తువా రిచ్చెరువొంది యామెకు 'సరస్వతి' 'పండిత' యను గౌరవ బిరుదములను బ్రసాదించిరి. ఆనాటి బ్రహ్మసమాజ నాయకు లగు కేశవచంద్రసేను, కాలీచరణ బెనర్జీ మొదలై నవారితో నిప్పుడే యామెకు బరిచయ మేర్పడెను.

ఈ సంతోషసమయమున నామెకు దిరిగి దుఃఖము సంభవించెను. ఆమె సోదరుడు హఠాత్తుగ మరణించెను. ఇక నామెకు 'నా' యనువారు లేరైరి. అయినను నామె ధైర్యముతో కలకత్తా నగర మందే స్నేహితులమధ్య నివసించుచు ఘోషాస్త్రీలకు వారిధర్మములను గూర్చి యప్పుడప్పుడు బోధించుచు గాలము బుచ్చుచుండెను. ఇట్లుండ నామె బిప్రీ బిహారిమేధావి యను బెంగాలీ న్యాయవాదిని ప్రేమించి సివిల్ వివాహచట్టము ప్రకారము పెండ్లిచేసికొనెను.

అటుపిమ్మట రామాబాయి భర్తతో అస్సాములోని శిల్పూర్

అనుచోటఁ గాపురము చేయబోయెను. ఇచ్చటనే యామె బైబిల్ గ్రంథమును జదువుట తటస్థించినది. కుతూహలముతో జదివి తెలిసికొని యందలి క్రైస్తవమతమును స్వీకరింప నిచ్చగించి రామాబాయి భర్త యనుమతి నడిగెను. కాని యాతడు నిరాకరింపగా నామె మనస్సు నొచ్చెను. ఇట్లుండగా నామె గర్భవతి యయ్యెను. ఇంక గొలది దినములకే మనోరమ యను కొమార్తె జన్మింపనుండ మేథావియకస్మాత్తుగా కలరావాత బడెను. రామాబాయి కిరువదినాల్గు సంవత్సరములు. రెండేండ్లయినను సంసార సౌఖ్యము ననుభవింపక పూర్వము వితంతు వయ్యెను. జీవనభారమునకు దోడు పసిబిడ్డ.

ఇట్టి క్లిష్టసమయమున నామెను మహారాష్ట్రవాసులు తమ స్త్రీలకు బోధించుటకై రమ్మని యాహ్వానించిరి. అంత నామె పూనా నగరమునకు జని యనేకస్థలములలో స్త్రీ సమన్వయముగూర్చి యుపన్యసింప జొచ్చెను. అప్పటి యామె విజ్ఞానవైదుష్యమును అభిప్రాయసాహసమును నానాటి సంఘపెద్దలగు రెనడీ, కేల్కార్కు, భండార్కరు, మొదలైనవారు మెచ్చుకొనిరి. ఇచ్చటనే నీలకంఠ గోరియా యను మతప్రచారకునియొద్ద నామె క్రైస్తవమత సాంప్రదాయములను గూర్చి తెలిసికొనెను.

ఇట్లుండ 1883 లో రామాబాయి కొమార్తెతోగూడ ఇంగ్లాండునకుబోయి “వాంటేజ్ నారీబృందము” వారి యాతిథ్యమును బొంది, మత సాంఘిక విషయములను బెక్కింఁటిని నేర్చుకొనెను. పిదప నామె “చల్త్రేహం” కళాశాలయందు సంస్కృతోపన్యాసకురాలుగ నియమింపబడెను. అచ్చట నున్నప్పుడు గణితశాస్త్రము, భౌతిక శాస్త్రము, ఆంగ్లవాఙ్మయము మొదలైనవి యామె నేర్చుకొనెను. ఆ సంవత్సరముననే క్రైస్తవమతమునుగూడ స్వీకరించెను.

పిమ్మట నామె అమెరికావారిచే నాహ్వనింపబడి యచ్చటికి బోయి యనేకోపగ్యానముల నిచ్చెను. హైందవస్త్రీల యభివృద్ధికై తానూహించిన మార్గముల నన్నియు వారికి దెలియజెప్పి కొంత ధన సహాయమును బొంది 1889 లో రామాబాయి హిందూదేశమునకు విరిగివచ్చెను.

4

వెంటనే బొంబాయిలో “శారదానదనము” అను సంఘమును స్థాపించి, హైందవస్త్రీల యభివృద్ధికై రామాబాయి పాటుపడ బ్రారంభించెను. ఆ సూచన త్వరితముగనే బహుజనాంగీకారమై యామె కమితమైన సాహాయ్యము చేకూరెను. అంత రామాబాయి యానదనమును 1892 లో పూనానగరమునకు మార్చి శాశ్వత నివాస స్థానము నేర్పఱచెను. అనాథబాలికలకును, బాల వితంతువులకును శరణాలయ మది. త్వరితముగనే ప్రఖ్యాతి గాంచిన యా సేవాగృహము నకు దేశము యొక్క నలుమూలలనుండియు బాలికలు వచ్చి చేరిరి. ఎంతమందినో రామాబాయి స్వయముగ బోయి తోడ్కొని వచ్చెను. ఈ బాలికల కందఱకును స్వయంసహాయ పద్ధతులపై పనులన్నియు నేర్పబడుచుండెను.

ఇట్లుండగా ‘నదనము’ యొక్క కోశాగారము ఖాళీకాజొచ్చెను. అమెరికావారు సహాయము చేసెదమని వాగ్దానము జేసిన పదియేడ్లును బూర్తికావచ్చెను. హైందవ సోదర సోదరీమణు లామాత్రము సానుభూతిని జూపలేదు. ఇక నా సంస్థ సాగుటెట్లు? అందుచే నామె తిరిగి 1898 లో అమెరికాకు బోవలసివచ్చెను. అచ్చటి కరిగి యామె

మఱికోందఱు యుదారహృదయులను బట్టి ధనసహాయమును బొంది తిరిగి వచ్చెను.

అప్పుడే రామాబాయి పూనా నగరమునకు నలుబది మైళ్ళ దూరముననున్న 'ఫేడగన్' అనుచోట "ముక్తి" యను నాశ్రమమును స్థాపించెను. రామాబాయి యొక్క సంఘమున కిది ముఖ్యస్థానమయ్యెను. కొలది కాలములోనే పిల్లల సంఖ్య కొన్ని వందలు పెరిగెను. ఆశ్రమ వాసులందఱును నెఱపనులను వారు నెఱవేర్చుకొనవలెను. విద్యతో బాటుచేతిపనులుగూడ నేర్పబడుచుండెను. దేశమునందు 'నా'యనెడి వారు లేక యల్లాడెడి బాలికలను, స్త్రీలను జేరదీసి, వారి జీవితములను బనికి వచ్చునట్లు జేయుటయే రామాబాయి యుద్దేశము. ఈ యుత్కృష్ట కార్యమునం దామెకు బెక్కుమంది కైస్తవ యువతులును, హిందూ సుందరులును జేయూతనిచ్చి, యామెతోగూడ నిక్కట్టులకు లోనైరి. 1900 లో ఇంగ్లాండునుండి మనోరమాబాయి తిరిగివచ్చి తల్లికి నాశ్రమ కార్యక్రమమునందు జాల సహాయపడ జొచ్చెను. 'ఫేడగన్' అనాధ శరణాలయ మున్నతాదర్శములపై నాధారపడెను. విశ్వమానవ సోదరత్వము, భూతదయ, సంఘసేవయు నచ్చట ప్రతియాశ్రమవాసి కిని నాధరణములు. దేశము యొక్కయేగాక, మానసికాభివృద్ధికిని, నాత్మోపలబ్ధికిని నాధారభూతము లగు విధ్యావిధానము లనుసరింప బడుచుండెను.

ఇట్టి మహాసంస్థకు మూలకారకురాలైన రామాబాయి ఫంజితు రాలు, నిర్మలజీవి, కష్టజీవి. హిందూవితంతువుల పద్ధతి ననుసరించి తెల్లని వస్త్రమును ధరించి, మాహారపదార్థములను గూడ మిశముగ భుజించుచు, సకలసౌఖ్యములను విడనాడి, కేవలము సన్న్యాసినివలె జీవనము జేయుచు, నామె తన యాశ్రమాభివృద్ధికై రేయిబవళ్లు

పాటుబడెను. అట్టి నిరంతరకార్యసాధనము, అబలయైన యామె యారోగ్యమును నకాలవ్యయమునకు దెచ్చెను. దీనికి దోడామె యాశల కునికిపట్టగు మనోరమాబాయికూడ నీ సమయముననే మరణించుట చేత, రామాబాయి భగ్నహృదయయై, ఏప్రిల్ 1922 లో బరలోక గతురాలయ్యెను.

మానవసేవయే భగవత్సేవ యని నమ్మి, తన జీవితము నంతను నాదర్శప్రాయముగ సాగించిన రామాబాయి మరణమునకు జింతిల్లని వారు లేరు.

1

తాను స్త్రీయని పాటింపక, నమయోచితముగ రాజకార్య నిర్వహణ భారము వహించి, శత్రుసంహారలీలలందు బాల్గొని, యత్య చ్చుత యుద్ధకౌశలమును వెలిబుచ్చి, పుట్టినింటికిని మెట్టినింటికిని గూడ గీర్తిగడించిన ప్రఖ్యాత మహమ్మదీయ వీరాంగన - చాంద్ బీబీ. ఈ ప్రజ్ఞావంతురాలు, పదునాటవ శతాబ్దమధ్యమున, అహమ్మదు నగరు సుల్తానుగ నుండిన 'నిజాంషహా' యొక్క ప్రియపుత్రిక. దురదృష్ట వశమున బాల్యావస్థయందే తల్లిని గోల్పోయిన యీమెను, తండ్రి యత్యంతానురాగాతిశయముతో బెంచుచుండెను. జనని లేనికొఱత వాటిలనీయక 'షహా' యనుక్షణమును సతిజాగరూకతతో బ్రవర్తించు చుండెను. చాందియును దన తండ్రియొక్క యాదరణానురాగసంపద లతో భ్రమసిపోయి, తల్లిమాట జ్ఞప్తియే లేనిదానినలె కాలము సంతను 'షహా' చెంతనే గడపుచుండెడిది. సుల్తాను, రాజ్యవ్యవహారములను జక్కబెట్టుచున్నపుడేమి, మృగయావినోదార్థమై వెడలునపుడేమి, యుద్ధ భూమికి సైనికులను సాగనంపుచున్నపుడేమి, బీబీ వానితోనుండి యన్ని విషయములను సూక్ష్మముగ గ్రహించుచుండెడిది. షహా యును పుత్రులు లేమిచే చాందికే విలువిద్య మొదలుగాగల యస్త్ర కళలను నేర్పించి యానందించుచుండెను. సహజసౌందర్యవతియగు బీబీకి విద్యాభూషణములు వన్నె దెచ్చెను.

2

ఇట్లుండగా చాందికి బెండ్లియీడు సమీపించెను. ఎందఱో మహమ్మదీయరాజకుమారు లామెను వివాహమాడుటకు రాయబార

ములు సాగించిరి. దీర్ఘాలోచనజేసి షహా తుదకామెను బీజాపూరు ప్రభువగు అదిల్ షహా కీర్చి పెండ్లి గావించెను. అదిల్ షహా సహజ సాహసగుణోపేతుడు. సద్గుణకీర్తి విస్ఫురితుడు. అట్టివానికి వాదోడు జేదోడునై బీబీ పరిపాలనావిధానమునందు ప్రజానురంజకమగు కార్యములను బెక్కు గావించి ప్రఖ్యాతివడసెను. అంతకుమున్ను బోరాడు కొనుచుండిన సర్దారులు తమ కక్షలను మఱచిపోయి యీమె నేర్పు వలన నైకమత్యము వహించి రాజ్యరక్షణకు దోడ్పడిరి. కాని యీ నవ్యభాగ్యోదయమును జాలకాలము జూచుటకు అదిల్ షహా నోచు కొనలేడు. కొలది సంవత్సరములకే యత డకాలమృత్యువు వాత బడెను. బీబీ యొంటరియై అదిల్ షహాయొక్క చిన్న మేనల్లుడైన ఇబ్రహీం అనువాని పక్షమున రక్షకురాలుగనుండి రాజ్యపాలనము సాగించుచుండెను. బీబీ రాజ్యాధికారము వహించిన కొలది కాలమున కామె సర్దారులకేగాక చుట్టుపట్ల రాజ్యములవారికిగూడ నామె కంటకురాలయ్యెను. ఇట్టివైరివర్గము నడుమ నిల్చుట యెట్టులని బీబీ యను కొనుచుండ ఇబ్రహీం పెద్దవాడై తానే రాజ్యపాలనమునకు గడంగి బీబీని నామె యధికారమునుండి తొలగించెను.

ఇన్విధముగ నవమానింపబడి బీబీ బాష్పపూరితనేత్రములతో తండ్రి సంస్థానమగు అహమ్మదునగరు చేరెను. అచ్చటగూడ పరిస్థితులు ప్రతికూలముగనే యుండినను. తండ్రియగు నిజాంషహా కాలధర్మము నొందెను. తదుపరి వాని కొమరు లొకరితో నొకరు తగవులాడి రాజ్యము నరాజకముగ జేసిరి. అంతయు నల్లకల్లోలమై మాన ప్రాణములు దక్కునా యని ప్రజలు భయపడ దొడగిరి. అట్టి విషమ పరిస్థితులను జూచుచు బీబీ తటస్థముగ నుండలేకపోయెను. ఆ ఘోరసంఘటన యామె వీరరక్తము నుప్పొంగించెను. ఇక బీబీ మాతాలోచన చేయ

లేదు. ఒక సామాన్యరాజవంశమునకు జెందిన పిల్లవానిని సుల్తానుగ బాటించి వాని పక్షమున దా నధికారముద్ర వహించెను.

వెంటనే యభిప్రాయభేదము లంతరించి, యెక్కడి యరాజక మక్కడ మాటుమడగి రాజ్యమున నెల్లెడల శాంతి నెలకొనెను.

అధికారిణి యగు నంత మాత్రముననే సంతృప్తి నొందక, బీబీ దేశక్షేమ నిమిత్త మనేకసత్కార్యములను జేసెను. ఆమె తన వ్యక్తిత్వమును బ్రకటించి, పరిపాలనావిధానమందలి ప్రతియంశమును శ్రద్ధతో నిర్వహించెడిది. ఇక నన్యాయమునకు దాపులేదు. అశాంతికి గారణములేదు; అన్నియు నామె ప్రభావముచే సమసిపోయెను.

అట్టి సద్గుణరాశియొక్క తేజోవిలసిత మగు నాయకత్వముక్రింద అహమ్మగు నగరరాజ్యప్రసూనము సంపూర్ణ వికాసము నొంది, పరిమళమును నలుదిక్కుల విరజిమ్మెను. అయ్యది యా నాటి మొగలు సామ్రాజ్యైక అకృరునిగూడ మోహితుని జేసెను.

3

తనంతటి ప్రఖ్యాత పురుషుడు చక్రవర్తియైయుండ, నబలయగు బీబీకూడ ప్రసిద్ధరాజ్యతంత్రజ్ఞురాలని పేర్గాంచుట అకృరునకు స్వప్నమందైన నిష్ఠములేకపోయెను? ఆమె నంతరింపజేసినగాని యిక వానికి జిత్తు శాంతి లేదు. దానిని నాధించుటకై కొడుకగు మురాదును నపార సైన్యముతో అహమ్మదు నగరుపై దాడి పంపెను.

ఆవార్త బీబీకి తెలియవచ్చెను. ఆమె యెన్నిధమైన మనఃక్లेशమును నొందలేదు. ఆమె వీరాంగన. సమర రహస్యములు బాగుగ నెరిగిన మేధావిని. అట్టి తటి నామె కేమిభయము? తన సైనికులందఱ

నొక్కచో సమావేశపడిచి ప్రబోధము గావించెను. “సై నికులారా, నాకొఱకుగాదు. మీ కొఱకుగాదు. దేశముకొఱకు, శత్రునాశము కొఱకు నడుములు బిగింపుడు. అహమ్మదు నగరమును నపఖ్యాతిపాలు జేయకుడు. మహమ్మదు ప్రవక్తను స్మరించి ముందంజవేయుడు” అని యామె గంభీరవాక్కులతో బ్రోత్సహించుసరికి యోధులందరును సమర సన్నాహులైరి.

యుద్ధము ప్రారంభమయ్యెను. మొగలు లెన్ని మాఱులో కొట ప్రాకారములను పగులగొట్టి బ్రయత్నించిరి. ఎన్ని రహస్యపాముములనో గావించిరి. కాని వాని సన్నిధిని మహమ్మదీయవీరు లెదుర్కొనుచు ధైర్యముతో బోరాడిరి. పెక్కుకష్టములకు లోనై మొగలులు నిరాశ జెంది తుదకు వెనుకంజవేయు తటి సదియే మంచిపని యని మురాదు గుర్తెరింగి సంధి జేసికొను మిషపై మఱిలిపోయెను.

4

జరిగిన వృత్తాంతము విని అక్కరు కుపితుడయ్యెను. మొగలు వీరులేమి, స్త్రీని నోడింపజాలకపోవుట యేమి యని వాని యాగ్రహము. “మీ రశక్తులైన గావచ్చును. సంధి వలనుపడదు. నేను బోయి జయగీతము నాలపించెదను” అని చెప్పి యఖండసేనాసమేతుడై బీబీపైఠ గయ్యమునకు వెడలెను.

ఉత్తరముననుండి సముద్రతరంగములవలె బొరలివచ్చుచున్న శత్రుసైన్యమును జూచి బీబీ మఱియొకమారు యుద్ధసన్నద్ధయయ్యెను. ఈ మాఱు చుట్టుప్రక్కరాజ్యము లామెకు గొంత సాయపడెను. మునుపటివలెనే యామె యుద్ధప్రారంభమున తన యోధుల నందఱను

నుద్దేశించి యిట్లు సంబోధించెను. “వీరులారా, ఆపద్దేవత మనరాజ్య పరిసరముల దాండవమాడుచున్నది. అజాగరూకతతో నుంటిమేని లోన బ్రవేశించి సర్వనాశ మొనర్చును. మీ దేశఖ్యాతి విగ్రాదియే యని మఱువకుడు. మీయది మహమ్మదీయసాంప్రదాయ మని మఱువకుడు. మన కంఠములందు ప్రాణములుండువఱకు అహమ్మదునగర మపఖ్యాతి ననుభవింపగూడదు. జయలక్ష్మి యాశీస్సులు మనవి. కార్యశూరులు కండు.”

ఆ గంభీర సందేశము ప్రతిధ్వనించుతఱి సైన్యసమూహములు దద్దరిల్లెను. కుబుసమువీడిన త్రాచులవలె వారండఱు బుసగొట్టుచు శత్రువుల నెదుర్కొనిరి. వీరి నేనాని చాండ్ బీబీ. వారి నాయకుడు అక్బరు పాదుషహ్. అఖండ మేధాసంపన్ను లిరువురునుగూడ. సమాను లెదుర్కొని నప్పుడే సమర రమ్యత.

హోరాహోరి పోరు జరగుచుండెను. తన కిట్టి నిరోధము కల్లు నని అక్బరెన్నడును దలంచి యుండలేదు. బీబీ సామాన్యస్త్రీ యనియే యనుకొనెనుగాని, యాయుధపాణి కాగల్గిన ధీశాలిని యని భావించి యుండలేదు. తనకంటె నేమాత్రమును వెచుదీయక సైనికుల నుత్సాహ పఱపుచు, రణలీల సాగింపుచున్న వీరాంగనను జయించుటెట్లు? ఆమెనుజూచి సిగ్గుజెందుటయా, అపజయము నొందుటయా, లేక యామె స్నేహ మపేక్షించి సంధిజేసికొనుటయా? ఏది యుత్తమమైన దని అక్బరు కొంతతడవు తర్కించి తుదకు సంధికి గడంగెను. శాంతి ప్రియ యగు బీబీకి నంతకంటె గావలసినదేమి? అందుచే నామె అక్బరు తోడి సంధి నంగీకరించి, యాతనిని మిత్రభావముతోడ నాదరించెను.

రాజ్యమును శత్రుహస్తగతము గాకుండ గాపాడగల్గితిని గదా యనియే బీబీయొక్క సంతోషము. కాని కొందఱు నర్దారు లీ సంధికి

విపరీతవ్యాఖ్యానము లొనర్చి, బీబీ స్వార్థపరురాలని నిశ్చయించుకొనిరి. తమ యభిప్రాయము యథార్థమైనదో కాదో యని కూడ సంశయింపక, వారు బీబీని రాణివాసమందు నిర్జనస్థలమున హఠాత్తుగ వధించిరి. అంతటితో చాండ్ బీబీయొక్క చరిత్ర విషాదాంతముగ పరిణమించెను.

విషాదాంత మైనసేమి? దేశసేవాధురంధరురాలగు బీబీ, రాజ్యభారనిర్వహణనిపుణతగల బీబీ; అశ్యద్భుత యుద్ధకాశలముగల బీబీ; అక్కరు సామ్రాట్టంత వానినిగూడ నాశ్చర్యాన్వితునిజేసి వాని గౌరవమునకు బాత్రురాలైన బీబీ; ఎల్లకాలములకు హిందూదేశ చరిత్రయందు నసామాన్యపుణ్యస్త్రీయై వెలుంగుచున్నది. ఆమె దేశాభిమానము, మేధాసంపత్తి, కార్యదక్షత, వాత్సల్య విలసనము, నందఱకును నాదర్శప్రాయ మని వేఱుగ వక్కాణింప బనిలేదు.

1

పూర్వ మొకానొకప్పుడు మద్రదేశమును అశ్వపతి యను మహా రాజు పాలించుచుండెను. అతని భార్య పేరు మాళవి. అసమానజ్ఞాన సంపత్తియు, నిరుపమాన సుగుణవిశేషమును గలిగిన యా రాజదంప తులు, తమ వంటివారు మఱియొక రీ లోకమునం దుండబోరని యని పించుకొనుచు, విచారమునునది యెఱుగక, హాయిగ కాలము గడపు చుండిరి.

కాని యెంత సునస్తువున కెనను నేదియో కొఱత యుండక పోదు. అటులనే యెట్టి సౌఖ్యము గలవార్చికెనను నేదియో లోపము వాటిలక మానదు. ఈ రాజదంపతులకు గూడ పెద్ద కొఱత యుండెను. వారికి సంతానము మాత్రము ప్రాప్తించలేదు. ఇక నెన్నియుండిననేమి? వారి భార్యయు ననుభవించుటకు, వారి యానందము జూటగొనుటకు, వారి యుల్లాసము పెంపుచేయుటకు, వారి జీవితము నానందమయముగ జేయుటకు, నొక్క బిడ్డయైనను లేదు. అదియే వారికి గలిగిన గొప్ప లోటు. అందునిమిత్తమై, వారెన్నియో తీర్థయాత్రలు సాగించిరి; ఎన్నియో వ్రతచర్యలు గావించిరి; ఎన్నియో దానధర్మములు జేసిరి; ఎందఱు దేవతలనో యారాధించిరి.

ఆ ప్రకారము సుమారు పదునైదు వత్సరములు గడచెను. అప్పు టికి వారి ప్రార్థనలు ఫలితము నొందెను. సావిత్రిదేవికి కనికరము గలిగెను. ఆమె అశ్వపతికి ప్రత్యక్షమై “నీకు త్వరితముగనే కొమార్తె కలుగ గలదు” అని దీవించి యదృశ్యయయ్యెను.

నవమాసములు నిండిన వెనుక మాళవికి శుభసమయమున చక్కని బాలిక జన్మించెను. దేవీ ప్రసాదితయగు నాశిశువు, దివ్య శాంతులతో మెఱసిపోవుచుండెను. సంతోషాతిశయముతో, జనన జనకు లా బాలికకు సావిత్రి యని నామకరణముజేసిరి.

లేక లేక కలిగిన యాపుత్రికను వా రల్లారుముద్దుగా బెంచుచు, కోరిన వన్నియు నిచ్చుచు, నామ బాల్యచేష్టలను గాంచి యానంద పరవశులగుచుండిరి. ఆమెయు, నానాటికి వృద్ధి చెందుచు, సౌందర్య రాశియును, సుగుణఖనియునై, తల్లిదండ్రుల యాదరణానురాగములకు బాత్రు రాలగు చుండెను.

పెండ్లి వయస్సు సమీపించుచున్న కొమార్తెనుగాంచి యామెకు తగినవరు డెచ్చట నున్నవాడని రాజు యోచన జేయుచుండెను. ఆ సమయముననే త్రిలోకసంచారి యగు నారదమహాముని యచ్చటి కరుదెంచెను. అశ్వపతి వాని నాహ్వానించి శౌరవించెను. నారదుడును సంతసించి రాజు నుద్దేశించి “రాజా! నీవేదియో తలంచుచుంటివి. నేనది తెలిసికొనదగునా?” యని యడిగెను. అందులకు రాజు వింతజెంది “మీకు డెలుపరాని యోచనలు నాకేమి యున్నవి? యుక్తవయస్సు వచ్చిన నా కొమార్తె పరిణయ విషయమే నన్ను కలత పెట్టుచున్నది. అని నుడివెను. అందులకు ముని “రాజా! ఈ విషయము న నీకింత శ్రమ యెందులకు? నీకుమార్తెనే యడిగినచో బాగుండునుకదా!” యనియెను. వెంటనే సావిత్రికి వర్తమానించెను.

సావిత్రియు మందహాసముతో ముసిముసినవ్వులు నవ్వుచు తండ్రిచెంతకు వచ్చి ముసీశ్వరునకు సవినయముగ నమస్కరించి నిలువబడెను. అంత రాజామెను జేరదీసి “బిడ్డా! యిప్పుడు నేను

నిన్నొక ముఖ్యవిషయమునుగూర్చి ప్రశ్నించుచున్నాను. సావధానముగ యోచనచేసి ప్రత్యుత్తరమిస్తున్నావని భావిజీవితమునకు నీవే కర్తవగుచుంటివని జ్ఞప్తియందుంచుకొనుము. నీకు బెండ్లియీడు వచ్చినది. ఇంతదనుక నీవెవ్వరి నైన వరించి యున్నావో జెప్పుము. లేనిచో, నెవ్వని వివాహమాడుదువో తెల్పుము. అట్లు జరిపెదను" అని వల్కెను.

2

సావిత్రి మిక్కిలి బిడియపడెను. అట్టి ప్రశ్న తన్నెన్నడు నడుగబడునని యనికొనలేదు. అయిన నట్లు ప్రశ్నింపబడి నందుల కామెకు నంతోషమే కలిగెను. తన హృదయమందు లగ్నమై యున్న తన మనోనాథుని పేరు తెలియజేయ నవకాశము లభించెను. కాని యంగ నలకు సహజమైన సిగ్గు ఆమెను కొంతసేపు బాధించెను. అయిన నామె యాయవ శునును బోగొట్టుకొన దలచు కొనలేదు. తన యభిప్రాయమును దండ్రీకి వెల్లడిజేసి, తన మనోభీష్టమును నెఱవేర్చుకొన నిశ్చయించుకొనియెను. చిఱునవ్వు సవ్వుచు “తండ్రీ, యడిగితివిగాన జెప్పదలచితిని. నాశ్వరాజు కుమారు డగు సత్యవంతుని నేను వరించితిని” అని క్లుప్తముగ బల్కి మిన్నకుండెను.

రాజుష్ణుడు మునివైపునకు దిగి, “తాపసోత్తమా, దీనికి మీ యభిప్రాయమేమి?” యని యడిగెను. అందులకు నారదుడు “రాజా! నీ కొమార్తె యెంతయు నదృష్టవంతురాలు. ఆ రాకుమారుని గుణగణనము నాకు గూడ మించిన పని. అట్టివానిని పెండ్లియాడుట మంచిదే. కాని వేటొక విషయము గూడ నాకు దెలియను. చెప్పనిచో దోషమని చెప్పుచున్నాను. పెండ్లియైన యేడాదికి సరిగ సత్యవంతుడు మృతివొందును” అని యూరకుండెను.

పిడుగువంటి యావాక్యము వినిన తరువాత నెవ్వరును మాటాడరైరి. అందఱును స్తంభీకృతులైరి. తుదకు సావిత్రి ధైర్యము దెచ్చుకొని “నాయనా, విచారమెందులకు? హృదయపూర్వకముగ ప్రేమించిన సత్యవంతుని దప్ప నే సితరులను జేడట్టను. ఏ కీడు మూడినను సరే” అని దృఢముగ బలెక్కును. అప్పుడు నారదు డందుకొని “అవును రాజా, సావిత్రియొక్క పుణ్యఫలముచే సత్యవంతుడు చిరంజీవియగు నవకాశములు గలవు” అని పలికి వెడలిపోయెను.

పుత్రికారత్నము యొక్క నిశ్చితాభిప్రాయమునకు మాఱు మాటాడలేక, నారదుని సత్యవాక్యములచే నుత్సాహపూరితుడై, అశ్వపతి పెండ్లిప్రయత్నములు జేయించెను. తరువాత నొక దినమున సబంధుమిత్ర పరివారముగ కొమార్తెను వెంటవిడికొని సాశ్వభూపతి కడకు బయలు దేరెను.

కాలవశమున నప్పుడా ద్యుమత్యేన మహారాజు పదచ్యుతుడై, కన్నులులేక, భార్యపుత్రులతోగూడ సరణ్యావాసము జేయుచుండెను. ఆ దంపతులు, సతీయతముగ దమ్ము దర్శింపవచ్చిన ముద్రదేశాధీశ్వరుని యర్ఘ్యపాద్యాదివిధుల గౌరవించిరి. అప్పుడశ్వపతి తన రాకకు గారణమును దెలియజేసెను. ద్యుమత్యేను డాశ్చర్యపడి “రాజా, మేమిప్పుడు కష్టపరంపరల ననుభవించుచున్నాము. మీ సుఖమారిని నా కొమారునకిచ్చి యేలకష్టపెట్టెదవు?” అనెను. అందులకు అశ్వపతి “రాజా, యట్లనకుము. నా కొమరిత సీ కొమారుని మనసార ప్రేమించినది. కష్టములు శాశ్వతములుకావు. తిరిగి యెన్నడైన మీ యదృష్టరేఖ బయల్పడ కూడదా?” అనియెను.

ద్యుమత్యేనుడు రాజవాక్యములు విని యుత్సాహముతో నుప్పొంగి, తన కొమారుని బిలిచి యన్నియు జెప్పెను. తరువాత శుభ

లగ్నమున సావిత్రి సత్యవంతులకు బెండ్లియయ్యెను. అశ్వపతి యల్లు నకును, కూతునకును విలువగల వస్త్రాభరణముల నిచ్చి, యాశీర్వాదించి మరలిపోయెను.

3

తండ్రి తన కిచ్చిన యాభరణములను విలువైన వసనములను సావిత్రి చాచినై చి యరణ్యావాసమునకు యోగ్యమైన నారచీరలను ధరించెడిది. అటులజేయుట కామేశమాత్రమును గప్టములేదు. వృద్ధులగు నత్తమామలును, యువకుడగు భర్తయు వనవాసక్లేశము ననుభవించుచుండ నామేశమాత్రము వెనుకంజవేయునా?

మఱియు ననుదినము నత్తమామలకు మర్యాదతో సపర్యలు చేయుచు వారి కెట్టికొఱతయు గలుగనీయక వర్తించెడిది. భర్తకుగూడ నట్టులే యుపచారము జేయుచు నాతని పదానువర్తియై సంచరించెడిది. వారందఱును నామె సుగుణసంపత్తికి నానందించెడివారు.

ఎన్ని పనులు చేయుచున్నను సావిత్రి నారద వాక్యమునుమాత్రము మఱవలేదు. తన పెండ్లియైనది మొదలు దినములు లెక్కించుచునే యుండెను. సంవత్సరకాల మిక కొద్ది దినములలో సమాప్తము నొందుటకు పూర్వ మొక వ్రత మామె యాచరింపప్రారంభించెను. వ్రతదీక్షాను నరణముగ నామె మూడుదినము లుపవాస ముండవలెను. కానియామె కోమలతత్వమును జూచి యత్తమామ లుపవాసము వలదనిరి. అయినను సావిత్రి వారిని బతిమాలికొని యొప్పించెను. వ్రతఫలితమును జూచినచో సంతసించెద రని చెప్పెను. వారును వల్లెయనిరి.

ఉపవాసశ్రమ మించుకేనియును లేక సావిత్రి మూడు దినము లును గడపెను. నాల్గవదినమున, నుదయముననే పూజాపుష్పము

లను, వంటచెరుకును గొనితెచ్చుటకు సత్యవంతుడు వనమునకు బయలుదేరెను. వలదని యెంత వారించినను సావిత్రి యత్తమామల యనుమతి బడసి నాథుని పదాభ్యాతంబుల వ్రాలి యాతని వెంట బయలుదేరెను. కాని సావిత్రికి దక్క నిందెవ్వరికిని గూడ నారద వాక్యము స్పృతిపథమున లేదు.

వనము లోపలకు బోయిపోయి, సత్యవంతుడు మిక్కిలి డస్సి, యొకచో వృక్షచ్ఛాయను విశ్రమించెను. అంతలో నప్పు డాతనికి మిత్రులైన శిరోభారము గల్గెను. సావిత్రి యాతని దొడపై నిడుకొని యుపచారము జేయుచుండెను. తన పెనిమిటికి మృత్యుకాల మాసన్నమైనదని యామెకు దెలియును.

ఇంతలో యమధర్మరాజు మృత్యుపాశములను జేతబూని యెదురుగ నిల్చెను. సావిత్రి యొడలు గడగడవడకెను. ఒక్కత్రుటిలో యముడు సత్యవంతుని ప్రాణములను గొని బయలుదేరెను. సావిత్రి సావిత్రిదేవికి మ్రొక్కి, యముని ననుసరించెను. అది గాంచి “సాధ్వీ మతల్లీ! నీ వెందులకీట్లు వెంటనంటివచ్చెదవు? మార్గము కష్టసాధ్యము. తిరిగిపోమ్ము” అని యముడు పల్కెను. అందులకు “ఆర్యా, యత్తమ సాధ్వీకి పతిపాదానుసరణము దక్క వేటొండుమార్గ మేమున్నయది? అది నీవంటివారలకు దెలియని విషయము కాదు” అని సావిత్రి బదులుచెప్పి యమునివెంట నా కంటకావృతమైన యరణ్యభూముల జన జొచ్చెను.

ఆమె దృఢసంకల్పమునకును, సద్వీర్యమునకును వెలయుచున్న పతి భక్తికిని నాశ్చర్యానందమగ్నమానసుడై యముడు “నీ నాథుని ప్రాణములు దప్ప నితరవరము నేదైన కోరుకొనుము” అని యాన

తిచ్చెను. తత్తః తమే “నా య త్తమామలకు నంధత్వము బాపి, వారికి తిగి రాజ్యమిప్పించుము” అని సావిత్రి కోరెను. యముడు సావిత్రికి వరము ప్రసాదించి పోసాగెను.

వరము గైకొనికూడ సావిత్రి యమునివెంట బోవుచుండెను. అప్పుడు యముడు సావిత్రిని జూచి “అమ్మా, యిక రాకుము. నీకు మార్గమొకను దుర్లభమగును” అనెను. “దేవా, పుణ్యనదికి దుర్లభ మైనపనియేది? భర్తను పడిచి స్త్రీ యెట్లుండ గలదు? నతీపతులను వేటుచేయుట నీబోటివారికి దగిన పనియా? ఇట్టి దీనురాలికి పతిభిక్ష బెట్టుట నీకు ధర్మముకాదా?” అని దృఢముగ బల్కెను. అప్పుడు యముడు “దేవీ, యా కోర్కెదక్క వేతెయ్యెది యైనను నెఱవేర్చె దను” అని బదులు చెప్పెను. “అట్లే నచో నా తండ్రియైన అశ్వపతికి నూర్గురు కొమారులను బ్రసాదించుము” అనియెను. “అట్లే యగు గాక” యని యమధర్మరాజు నడచిపోసాగెను.

ఇంకను సావిత్రి పట్టువిసువక యమునివెంట నడచెను. వలదని యముడు ఆజ్ఞాపించెను. సావిత్రి వెనుకంజ వేయలేదు. “అయ్యో, యేలవచ్చెదవమ్మా! ఈ యుగ్రారణ్యమున రావలదు, రాజనదు. పో బాలా పొమ్మిక” అని యముడు తిరుగజెప్పెను. కాని సావిత్రి పట్టువిడువక “స్వామీ, నీబోటి వారిని నాశ్రయించినందులకు నాకు ఫలమేమి? నా కోర్కెను నెఱవేర్చి నన్ను రక్షింపవా? నీకంటె నాకు దిక్కె-వరు, స్వామీ?” అని విలపించెను. యముని పాపాణ వృద్ధ యము కిరగినట్లయ్యెను. ఆయనహృదయము చలించెను. “పావన చరితా! సాధ్వీమణి! అతీతమైన నీ పతిభక్తికిని, పెద్దలయెడఁ జూపు నిష్కళంక గౌరవమునకును సంతసించితిని. నీబోటి యుత్తమ స్త్రీరత్న ముల వ్రతములును, సంకల్పములును, సిద్ధించక యెట్లగును? పుణ్యస్త్రీలు

సంకల్పసిద్ధలుకదా ! నీ భర్త సజీవుడగును, పొమ్ము” అని పల్కి యము డామెను దీవించి యంతర్ధాన మయ్యెను.

4

సావిత్రి సంతోషముతో నత్యవంతుని కళేబరమున్న స్థలమునకు నచ్చెను. దీర్ఘసుషుప్తినుండి మేల్కొంచినవానివలె నాతిడు లేచి కూర్చుండెను. ఆతని కంఠయు వింతగ దోచెను. కాని సావిత్రిమాత్ర మాతని కేమియు జెప్పక, చాలతడవయ్యె నని యాశ్రమమునకు బయన మయ్యెను.

అచ్చటకు జేరునరికి ద్యుమత్యేనుడును, భార్యయు, పునర్నభ్య నేత్రులై, సావిత్రి సత్యవంతుల కొఱ కెదురు చూచుచుండిరి. ఇంకలో సాశ్వదేశీయులు వచ్చి ద్యుమత్యేనుని తిరిగి తమ పృథ్వీశునిగ రమ్మని వేడికొనిరి. అంతయు వింతగ నుండెను.

ఆ సమయమున సావిత్రి జరిగిన వృత్తాంతమంతయుఁ బూనగుచ్చి నట్లు చెప్పెను. అత్తమామ లాశ్చర్యపడిరి. భర్త విస్మయపడెను. సావిత్రియొక్క వినయవిధేయతలకును, భయభక్తులకును, పుణ్య మహిమవిశేషమునకును, నందఱును సంతోషించిరి. తన నిర్మల జీవితము చేతను, తీవ్రనిశ్చయ వ్రతచర్యల చేతను, పతిసేవాపరత్వము చేతను, జీవితేశ్వరుని యమపాశములనుండి పునర్జీవితమునిగ జేయగల్గిన సావిత్రి; యెల్ల కాలముల వారికిని నాడర్శకస్త్రీరత్న మయ్యెనని లోక విఖ్యాతి వడసెను.

సహధర్మచారిణి యగు సతీరత్నమే, పుణ్యవతీ లలామ.

ఎనిమిదవ కథ:

* *

మీరాబాయి.

1

ఉత్తరహిందూస్థానమున నేటివఱకును మీరాబాయి గౌరవముతో స్మరింపబడుచున్నది. ఆమె రచించిన భక్తికీర్తనలు నేటికిని భక్తులచేతను, గాయకులచేతను, బిచ్చగాండ్రచేతను, గోపబాలురచేతను, పాడబడుచున్నవి. ఆమె భక్తియముల నిప్పటికిని ననుసరించువారు కొందఱు కలరు.

మీరాబాయి ఉదయపుర మహారాజు కొమార్తె. మీవారు రాణాయగు కుంభుని భార్య. పుష్పము పుట్టినతోడనే దాని పరిమళ విశేషము దెలియునట్లు పసితనమునుండియు మీరా, యీశ్వరభక్తి కలదై తన భావిజీవితవిధానమును చూచాయగ జూపగల్గెను. శ్రీకృష్ణుడామె ముఖ్యదైవము. ఆమె యాటపాటలెప్పుడును కృష్ణవిగ్రహముతోడనే జరిపెడిది. తోడి బాలబాలికలను తన చుట్టును జేరదీసి రాధాకృష్ణుల లీలానాటకముల నాడుచు కాలము గడిపెడిది.

రాణాకుంభుని భార్యయై మీవారుసంస్థానాధిదేవత యైనను మీరాదేవికి చిన్ననాటి కృష్ణభక్తియు, పూజాభావమును, క్షీణించలేదు. సకలైశ్వర్యములతోడను తులతూగు మీరా, యిప్పుడు తన రాజమందిరమునందే యొక రమ్యమగు కృష్ణమందిరమును నిర్మింపజేసెను. నవరత్నఖచితమగు సుందర కృష్ణవిగ్రహము నొకదాని నందుంచెను. అటులచేసి మీరా, యనుదినమును పెక్కండ్రు పరిచారికలతో గూడ భజనల జేయుచు, కీర్తనల బాడుచు, భక్తిపారవశ్యమున తన్ను దాను మఱచుచుండెను.

త్వరితగతి నామె యంతిపురమొక పవిత్ర యాత్రాస్థలమయ్యెను. మీరాయంతటి యుత్తమ రాజ్యమే స్వయముగ కృష్ణభజన జేయుచుండ, నామె ననుసరించుచు గొందఱును, చూచి యానందించుచు గొందఱును, తీర్థప్రజవలె రాజమందిరమునకు మూగుచుండిరి. మహారాణా కుంభుని కిదియంతయు నెక్కుడు సమ్మతము గాక పోయినను, ప్రేమంపు భార్య యొక్క ప్రియకార్యమున కాటంకము గల్పింప సాహసింపలేదు.

2

అయినను, కాల మెప్పుడును నొకే రీతిని గడవబోదు. మానవుల బుద్ధులు మారుచుండును. అభిప్రాయములు భేదించుచుండును. కలయం దైనను గాంచని విషయములు సంభవించుచుండును. మీరాదేవి కీర్తిలత మీవారు రాజ్యముదాటి, రాజపుత్రస్థానము నధిగమించి, ఢిల్లీ వఱకును విస్తరించెను.

నాడు ఢిల్లీకి ప్రభువు అక్బరు ఘాదుషాహ. అక్బరు మహమ్మదీయుడైనను సాత్వికుడు. మతభేదములను పాటించెడి స్వభావము కాదు. అందఱకును దైవమొక్కడేయని బోధించెడివాడు. మతసంబంధమగు కార్యములన్నను, పుణ్యజీవులన్నను, తీర్థయాత్రీకులన్నను, అక్బరున కమితి ప్రీతిగౌరవములు. క్రమముగ మీరా విషయ మాయన చెవుల బడెను. అప్పటినుండియు నాతని కెట్లులెనను మీరాదేవిని దర్శించవలె నను నిచ్చకలిగెను. రాజు తలచికొనినచో దేనికి కొఱత?

ఆస్థానకవి యగు టాన్ సేన్ తోగూడ అక్బరు హిందూయాత్రీకుల వేషముదాల్చి దేవీ పూరా దర్శనార్థమై బయలుదేరెను. చిత్తూరు జేరి, వారు మురళీధర దేవాలయద్వారముకడ వేచియుండిరి.

అనాడు పూజాచినము. సేవానందలోల యగు మీరాదేవి, త్రైలోక్యపూజ్యుడగు శ్రీకృష్ణ పరమాత్ముని భజించుచు, పలువురు భక్తురాండ్రతోడ నచ్చోటికి వచ్చెను. భక్తిపారవశ్యమున మీరా బాయి మందస్మిత వదనారవిందయై, తేజోద్దీప్తిత నేత్రాంచలయై కన్నులైను. మూర్తీభవించిన భక్తిరాశివలె గన్నట్లు మీరాదేవిని కన్నులార గాంచి, అక్కరు విస్మయానందములకు లోనై, పరవశత్వము నొందెను ఇంతలో మీరా, యీతని సమీపముగనే పోవుట సంభవించెను. అనందాతిశయమున, అక్కరు మణిహారము నొకదానిని దీసి, “మీ పరముగ సిద్ధానిని కృష్ణభగవానుని కర్పణముజేయుడు” అని మీరాదేవికి నందజేసెను. ఆమె దానిని విలోకించి “ఇట్టివి కృష్ణున కేల” అని సంశయసూచకముగ ననెను. “ఒకచో నా కీ హారము దొరకినది. సన్యాసినగు నాకు మాత్ర మిది యెందులకు? కృష్ణుని చెంతనే యుండ నిండు” అని సమాధానము జెప్పి అక్కరు పాదుషా మరలిపోయెను.

3

ఎట్టెట్లో యీ విషయము కుంభునకు దెలియవచ్చెను. ఎవరో కపటసన్యాసి మణిహారము నొకదానిని మీరాకు కానుకగా నిచ్చి పోయెనని యనుమానమునకు లోనయ్యెను. ఆ మణిహారమును దెప్పించి, రత్నపరీక్షకులకు జూపించెను.” మిక్కిలి విలువగలిగిన యట్టి యాభరణము, అక్కరు సామ్రాట్టువద్ద తప్ప నితరులయొద్ద నుండవీలులేదు. ఇది యీతని దే యైయుండవలెను” అని వారు చెప్పిరి. ఆ పలుకు వినినతోడనే కుంభునకు నగ్నిహోత్రమునం దాజ్యము పోసినట్లయ్యెను. మహమ్మదీయ మతస్తుడగు అక్కరు, మోసముజేసి తన భార్యముఖావలోకనము

జేసెనని యాతనికి నమితాగ్రహము గల్గెను. రాజపుత్రస్థానమునకు తీరని కళంకము వాటిల్లెనని కుపితుడయ్యెను.

“మీరాను రాజ్యమునుండి వెడలగొట్టుడు” అని రాణాయాజ్ఞ యయ్యెను. విచారముతో భటు లా యుత్తరువును మీరాదేవికి తెలియజేసిరి. మీరా యప్పటికి సాయంసమయకృత్యములను నెరవేర్చికొని గోపీనల్లభుని పదకమలములను బూజించుచుండెను. ఆఘోర వార్త విని యామె యించుకేనియు జలింపలేదు. తన తప్పిదమేమి యని ప్రశ్నింపలేదు. రాణా, తొందరపడెనని కూడ శంకింపలేదు. అతని యాజ్ఞ యక్రమమని తలంప నెనలేదు. శరణు అని భర్తను వేడ బ్రయత్నింపలేదు. రక్షింపుడని బంధువర్గమును కోరలేదు. ఇటుల సంభవించెను గదా! యని యశ్రువులేనియు రాల్యలేదు. సర్వమును కృష్ణనామోచ్చారణయందు మఱచిపోయెను.

రాత్రియైనది. ఆ సాయంసమయమున జరిగిన విషాదగాధచే రాజమందిరము కళాహీన మయ్యెను. ఎచట జూచినను విచారమయమై కన్నులెరుము. ఎల్లెడలను గభీరమైన శాంతి నెఱకొని యుండెను. అట్టితఱి మీరాదేవి ప్రయాణసన్నాహ మయ్యెను. వైరాగ్య సూచకములగు కాషాయవసనములు ధరించి, దేవతావర్చస్సు విరజిమ్ము నెమ్మోముతో నామె తుదిమారు కృష్ణదైవతధ్యానము గావించి, కడసారి రాజమందిరమును వీక్షించి, వెడలిపోయెను. ఆ గాఢాంధకారమున నామెకు దైవముతప్ప వేతెవ్వరును దోడులేరు.

పోయిపోయి, యామె యొక నదీకూలము జేరెను. భర్త యాజ్ఞ ను స్మరించి, మఱియొకమారు కృష్ణుని భజించి, యా ప్రవాహము నందు దూకెను. తదుపరి యేమి జరిగెనో తెలియదు. ఆమె కన్నులు

తెరిచి చూచునరికి, నామె నదిగట్టున నుండెను. “ఇట్లు సంతోషించెను ? నేనింకను జీవించియుండి యీశ్వర సేవ జేయవలెనని కాబోలు భగవన్నిర్ణయము” అని గ్రహించి, మీరా యటనుండి బయలుదేరెను.

ఆ ప్రాంతమునందే యొక పెద్ద కృష్ణమందిర ముండెను. రూప గోస్వామి యద్దానికి గురువు. ప్రఖ్యాతిగాంచిన భక్తశిఖామణి యాతడు. అట్టివాని కడకు మీరా చేరుకొనెను. ఒకరిమహత్తు నొకరుగ్రహించిరి. రూపగోస్వామి యామెను మందిరమున నుండుట కాహ్వానించెను. ఆమెయు సంతోషముతో సందుల కంగీకరించెను. వారిచుట్టును మూగెడిభక్తులు, భక్తురాండ్రు లెక్కకు మేరలేదు.

కాలము గడచినది. బృందావనమున, పూజాగానములచే కృష్ణ హృదయమును పల్లవింప జేయుచున్న మీరాగేవి నామము, నలు దెసల వ్యాపించెను. జనులు గుమిగూడి యామె దర్శనార్థము వచ్చుచు బోవుచుండిరి.

4

ఇచట నిట్లుండ చిత్తూరునందు రాణాకుంభుని జీవిత మంధకార మయ్యెను. కోపాతిశయమున భార్య నట్లాజ్ఞాపించెనేగాని యాతనికి మాత్ర మామెయందు ప్రేమలేకపోయెనా ? దయాదాక్షిణ్యములు శూన్యమాయెనా ? కాదు. ఆమె వెడలిపోయిన నాటినుండియు, నాతనికి గల్గిన మనోవేదనకు మేరలేదు. అట్టి వానికిప్పుడు మీరా దేవియొక్క కీర్తి విస్ఫూర్తి దెలియ వచ్చెను.

తన నామె రాణా బయలుదేరి బృందావనము జేరెను. పశ్చాత్తప్తహృదయముతో మీరా పాదములపై వ్రాలెను. భర్తను గుర్తించి యామె నివ్వెఱపాటుజెంది యట్లు చేయవలదని వానిని వారించెను.

“క్షమించినగాని లేవను” అని కుంభుడు పట్టుబట్టెను. “అందఱను క్షమించువాడు కృష్ణభగవాను డున్నాడు” అని మీరా మెల్లగ నుడివెను. అంతకంటె నధికముగ నామె మాటాడలేదు. రాణా తన కన్నీటిధారలచే నామె పాదములను కడిగెను. “చిత్తూరునకు తిరిగి రమ్ము. నీకు వలసిన సదుపాయముల నన్నిటిని జేయించెదను” అని ద్వైస్యముతో వేడుకొనియెను. “వలదు, వలదు ఇచ్చటను సౌఖ్యముగ నున్నది” అని మీరా శాంతముగ బ్రత్యుత్తర మిచ్చెను.

తాను దెలియక చేసిన తప్పిదమునకు వగచి, యప్పటి నుండియు రాణాకూడ నొకభక్తు డయ్యెను. భార్యా ప్రవర్తన మాతనియందు గల్గించిన ప్రబోధమును, పరివర్తనమును నద్వితీయములు.

పరమపావని యగు మీరా యసామాన్యభక్తురాలు, ధన్య చరిత. ఆమె యాదర్శమున రాణాకుంభుడుకూడ ధన్యుడయ్యెను. ‘యథా రాజా తథా ప్రజా’ యని సామెత. పరిపాలకులే యతీతులైన భక్తులై వెలయుచుండ, పరిపాలితులు సైతము వారి యడుగుదమ్ములలో నడచి పరమభక్తులగుట యబ్బురము గానేరదు. కాలక్రమమున తన భక్తికిరణపుంజములతో మీరాకురాజ్యమునంతను పవిత్రవంతముగ జేసిన రాణి మీరాదేవి, పరమపావన చరితయై, లోకవిఖ్యాతి గాంచెను.

పుణ్యస్త్రీల ప్రేరణప్రభావము అనిర్వాచ్యము.

మూ డ వ భ గ ము .

ఒ క ట వ క థ :   * *   దే వ హూ తి దే వి.

1

మీగు దేవహూతి చిత్ర చరితము చదువకయుండినను, నామె పవిత్ర నామము వినకయుండినను, నదియొక గొప్ప లోపమే యగును. భారతదేశ సాధ్వీమతల్లులలో నొకరైగ పరిగణింపబడి ప్రధానాదర్శక స్త్రీ రత్నములలో నగ్నిగణ్య యగు దేవహూతిపూతజీవితకథ చిరస్మరణీయము.

వేదకాలమునాటి పుణ్యపురుషులలో స్వాయంభువ మనువు పేరు గన్నవాడు. వాని కృతీయగు “మనుధర్మ శాస్త్రము” నేటికిని భారత దేశముయొక్క ఉత్కృష్ట గ్రంథములలో నొకటియై యలరారుచున్నది. అట్టి యఖండమేధానంపన్నుని కుమార్తె దేవహూతి. పుట్టిన దాదియు మనువు తనూజపై యపరిమితానురాగమును జూపుచు విద్యాబుద్ధులను గఱపి పెంచుచుండెను. క్రమముగ వయస్సునందేగాక విద్యావినయములందుగూడ మిన్నయై చిఱుతప్రాయముననే దేవహూతి తండ్రికానందము నొసర్చెను. కాని యామె పెండ్లివయస్సు సమీపించుటచే మనువుయొక్క మనోవేదన యెక్కుడయ్యెను. తగినవరు డెచ్చటను గానరాక మనువు చింతాక్రాంతుడై కాలము గడుపుచుండెను.

కాని యెంతకాల మని యోపికపట్టుట. మార్గమేమియును గానక మనువు భార్యాసమేతుడై దేవహూతినిగూడ వెంటనిడుకొని పుణ్యక్షేత్రములను, పుణ్యతీర్థములను సేవించుటకై యాత్రకు బయల్పె

డలెను. అట్లుపోయితుడకు వారు సరస్వతీనదిచెంతకు జేరుసరికి నిస్సృహ జెంది నిలువబడిరి. ప్రయత్నములన్నియు వ్యర్థములే కాబోలునని వారు హృదయతాపము ననుభవించుచుండ దూరమున నదీసైకతముల కావల సాంగ్రతరులతాగుల్గుముఠమాటున నొకానొక పర్ణశాల పొడ నూపెను. అయ్యది ఋష్యాశ్రమ మని నిరూఢిచేసికొని తన్ని వాసియగు తాపసోత్తముని సహాయముచే కష్టములు నివారించుకొనవచ్చునని నమాశ్వాసము చెందిరి. తరువాత నామనుదంపతులు కొమార్తెతో గూడ నాశ్రమ సాహివ్యమునకు వచ్చి లోనజూచిరి.

అందొకమూల అజినాసనముపై తేజోమూర్తి యొకడు యోగ సమాధియందు మగ్నుడై కూర్చుండియుండెను. తమరాకచే వానికి తపోభంగ మగునేమోయని సందియమంది వారు మెల్లన నచ్చటనే కూర్చుండిరి. కొంతతడ వగుసరికి బాలభానునిబింబము పగిది ప్రకాశించుచున్న ముఖమండలమును వికసింపజేసి యా తాపసి యతిథులను గాంచెను. వారును మునికుమారునికి నమస్కరించి యొదిగి నిలువబడి తమ పూర్వగాథను నెఱుకపరచిరి.

తాపసియు వారిని రాజదంపతులుగ గుర్తెరిగి కుశల ప్రశ్నల నడిగి యుచితాసనముపై కూర్చుండజేసి యన్వేషణక్రిమమును జెప్పుమనెను. వారును నందులకు సంతసించి తమవెనుక నొదిగి యొదిగి దాగుచున్న కుమార్తెను జూపి “మా దేవహూతికి బెండ్లి యాడు వచ్చినది. తగిన వరునికై యెన్నెన్ని స్థలములనో వెదకితిమి. ఎన్ని ప్రయత్నములనో చేసితిమి. అన్నియు నిష్ఫలమౌజనములైనవి. మా యదృష్టవశమున మీ దర్శనభాగ్య మాయెను. కాబట్టి దయయుంచి మా కొమరితను భార్యగా గ్రహించి యనుగ్రహింపుడు” అని దీనముగ వాక్రుచ్చిరి.

2

ఆమునికుమారుడు దరహానచంద్రిక లొలికెడి మోముతో “రాజా! నన్ను వరునిగ గోరుకొనిన లాభమేమి? ఈ కాననసీమల దిరుగుచు, నాకులను, నలములను, ఫలములను, దినుచు వేదాంతధోరణి గాలము గడపు నాబోటి వానికి నీ రాజకన్యక నిచ్చి పెండ్లిచేయుట యుక్తమా? రాజమందిరములో హంసతూలికాతల్పముపై భాగ్యభోగ్యముల ననుభవింపవలసిన రాచబిడ్డ నేల కప్పపెట్టెదరు? నే నీ యడవులయందు దిరుగాడువాడను. కర్దముడు నా నామము” అనెను.

‘కర్దముడు’ అను పేరు వినినతోడనే మనువు త్రుళ్ళిపడి “కర్దమ ఋషిసత్తమా! భక్తిజ్ఞాన వైరాగ్యములకు పిన్ననాటనే పేరువడసి, యాముష్మికానందమునకే పాటుబడుచు, దహోనిష్ఠాగరిష్ఠుడ వగు నిన్ను జూచిన కతమున నీ నాడుకదా మా జీవితములు ధన్యమైనవి! మాయందు కృపనునిచి దేవహూతిదేవిని భార్యగా స్వీకరించితివేని యెంతయు సంతసించెదము” అని సవినయముగ బల్కెను.

కర్దముడు మనువు పల్కుల కానందించి “రాజా, యంతగా నీవు చెప్పినక్కటలేదు. దేవహూతిని బోలు ఉత్తమస్త్రీని పరిణయమాడుటకు నా కెంతమాత్రమును సందియములేదు. కాని నేను గృహస్థాశ్రమ ధర్మమును నెక్కుడు కాలము నిర్వహింప జాలను. సంతానము గల్గిన వెంటనే నేను సన్న్యాసాశ్రమమును స్వీకరింపవలసి యుండును. అందులకు మీ రిచ్చగింతురేని నాకును సంగీకారమే”యని చెప్పి మను వమందానందకందళితహృదయారవిందుడై “తాపసోత్తమా! నీపల్కుల కెంతయు సంతసించితిమి. నీవెట్లు చేసినను సమ్మతమే. నిన్ను భర్తగా గ్రహించుటచే దేవహూతి యెంతయు నదృష్టవంతురాలు” అని వారామెవంక జూడ నామె సహజమగు సిగ్గుచే శిరము వంచి యుండెను.

అంతట మనువు తన భార్యతో గొంతతడవు ముచ్చటించి శుభస్యశీఘ్ర ముని యప్పటికప్పుడే ముహూర్తము నిశ్చయించి 'కన్యధార'కు గడంగెను. అదృశ్యదేవతాశీర్వాదములతో దేవహూతి కర్దములకు బరిణయమయ్యెను. వధూవరు లావృద్ధదంపతుల యాశీస్సుల నందికొనిరి. కొమార్తెను కర్దముని యాశ్రమమున నుంచి మనువు భార్యతో గూడ స్వదేశమునకు మరలి పోయెను.

కొంతకాలము జరగెను. దేవహూతికర్దమదంపతు లన్యోన్యాను రాగముతో సుఖజీవనము చేయుచుండిరి. ఒకానొక రాత్రి భోజనానంతరము కర్దముడు శయ్యపై బరుండి గవాక్షమునుండి చంద్రబింబమును దిలకింపుచుండ దేవహూతి పతిపాదము లొత్తుచుండెను. అట్టిసమయము లోన నేదియో తటాలున స్ఫురణకు వచ్చినవానివలె కర్దముడు భార్య నుద్దేశించి 'ఏమైన కావలసిన కోరుము. ఇంక త్వరలో తురీయాశ్రమమును స్వీకరింప దలంచుచున్నాను' అనెను. ఆమెయు నొక్కముహూర్త మాత్ర మూరకుండి "నా కేమియు నక్కఱలేదు. కోరదగిన దేదియును లేదు. కాని బిడ్డలు కల్గిన యనంతరముకదా! చతుర్థాశ్రమ స్వీకరణమని చెప్పుదురు" అని కొంచెము సిగ్గుతో నందిచ్చెను. వివేకవంతుడును, సత్యవాక్చరితుడును, నగు కర్దమముని మతేమియు జెప్పక మూకీ భావము బూనెను.

మఱికొంతకాలము గడచెను. దేవహూతికర్దముల సంసారసుఖ ఫలితముగ వారికి తొమ్మిండుగురు కుమార్తెలును, నొక్క కుమారుడును గల్గిరి. వారికి అరుంధతి, అనసూయ, శాంతి, శ్రద్ధ, క్రియ, గతి, హవిర్భువ, కరుణ, భాతి, కపిలుడు, అని నామధేయము లిడిరి. బాలికలు దినదినప్రవర్ధమానలై త్వరితముగ వివాహవయస్సు సమీపింప, తల్లి

దండ్రులు వారికి బెండ్లిండ్లుచేసి యత్తవారిండ్ల కంపివైచిరి. కొమారుడు కపిలుడు మాత్రమే తల్లిదండ్రుల చెంత నుండెను.

కపిలుడు ఈశ్వరాంశనంభూతుడని నమ్మిక. బాలికలు కల్గిన కొంత కాలమునకు దేవహూతి భర్తతో పుత్రులు లేనిచో జన్మతరింప దందురు, అని యన్నట్లును, అప్పుడు కర్దము డామెను నారాయణ స్తవము చేయుమన్నట్లును తదుపరి యామె యట్లు చేసి కపిలుని బడసె ననియు చెప్పుదురు. అది యెట్టైనను కపిలుడు పిన్ననాట నుండియు నత్యధికజ్ఞానసంపత్తి కలవాడై తల్లిదండ్రుల కానందము నొనగూర్చెడివాడు. వానియం దనురాగమును భక్తి శ్రద్ధలను జూపుచు వారు వానిని బెద్దను జేసిరి.

కపిలుడు వయస్సు మీరి జ్ఞానచక్షువుతో బ్రకాశించుచుండ నొకదినమున తల్లిదండ్రు లిరువురును వానికి నమస్కరించి “కపిలా! పుత్రుడవయ్యును, నీవు మాకు గురుతుల్యుడవు. నీజన్మపథమున మాజన్మలుగూడ తరింపగలవు. కాబట్టి మాకు తునీయాశ్రమస్వీకరణమున కనుజ్ఞ నొసంగి, జ్ఞానబోధజేయుము” అనిరి. కపిలుడు వారి కోరికను నెఱవేఱెను. దేవహూతి కుమారు నుద్దేశించి ‘పుత్రా! నీమూలమున నిజముగా లోకమునకు శ్రేయస్సు చేకూరకలదు. దేశము నందంతటను జ్ఞానరశ్మిని ప్రసరింపజేయుము” అని యాశీర్వదించెను.

అకుంతితపతిభక్తయు, నిష్కల్మష సేవానిరతయు, ఆదర్శ స్త్రీరత్నమునగు నాజనని వాక్కును కపిలుడు పాటించెను. నేటికిని కపిల వేదాంశిసూత్రములు భారతేతిహాసములందు ముఖ్యస్థానము నలంకరించుచున్నవి. అట్టి మహాపురుషుని గన్నతల్లి యెంతయు పుణ్యస్త్రీయై స్మరింపబడుచున్నది.

1

ప్రాచీనాంధ్ర ప్రాభవమును దెల్పెడి సీమలలో పలనాడు ముఖ్యమైనది. ఈ పలనాటి కొకప్పుడు నలగామరాజు ప్రభువు. బ్రహ్మ నాయడను మంత్రియు, నాగాంబయను మంత్రిణియు, వానికి కుడి ఎడమ భుజములై రాజకార్యములను సమర్థతతో నిర్వహించుచుండిరి.

పురుషులు మంత్రిపదవుల నలంకరించుట సహజమే. కాని స్త్రీ యైన నాగాంబకీట్టి యున్నతపదవి యెటుల బ్రాప్తించెనని చదువరులకు సంశయము జనింపవచ్చును. నాగాంబ సుప్రసిద్ధ రెడ్లవంశమున నుద్భవించిన వసిత. తండ్రియగు చౌదరీ రామిరెడ్డియొద్ద నామె చిన్ననాటి నుండియు రాజ్యతంత్రములందు బ్రవేశముగల్గి ప్రావీణ్యమును సంపాదించెను. అందుచే నామెను నలగామరాజు సతతము సహాయురాలుగ జేసికొని రాజ్యమేలెను.

నాగాంబ రాజ్యతంత్రజ్ఞురాలు. సమర్థురాలు. బ్రహ్మనాయకు నికిని నామెకు నొకానొకప్పు డొక రాజ్యాంగవిషయమున భేదాభిప్రాయములు గలిగినవి. అట్టితఱి ఆమె బ్రహ్మనాయనియందును వాని యధికార ప్రాబల్యమునందును నీర్వ్య కలిగియుండి యెట్టులైనను వానిని దన యెదుటనుండి తొలగించి రాజ్యమునుండి తఱుమగొట్టించుటకై సమయముకొరకు వేచియుండెను.

నలగామరాజు రాజ్యమునందే వాని పినతండ్రి కుమారుడగు మలిదేవరాజుకూడ నుండెను. వానిని జూచిన నాగాంబకు గన్నెట్టి ఎల్ల నను వానిని దేశభ్రష్టునిగ జేయవలెనని యామె పట్టుదల. ఇది తెలిసి యామె దురుద్దేశమును విఫలపఱచుటకు బ్రహ్మనాయడు మలి

దేవరాజు పక్షమున జేరెను. అది మొదలు నాగాంబకు వారియందు పగయెక్కువయై, యనేక కుహనామార్గముల నాలోచించుచుండెను.

అంతట కోడిపందెమునకు రావలసినదిగా నాగాంబ యొక మాటు మలిదేవరాజునకు నాహ్వాన మంపెను. ఆ దినములలో కోడి పందెములు గొప్పవారి విలాసమేగాక, రాజచిహ్నముగ గూడ బరిగ ణింపబడెడివి అందుచేత నాహ్వానమును నిగాకరింపజాలక, మలిదేవ రాజు కోడిపందెమునకు సిద్ధపడెను. ఈ పన్నాగమున కంతకును నండ యైన నాగాంబ వారిని దోడ్కొనిపోయి, పందెమునకు నుపక్రమించెను. అమెచేసిన మాయోపాయముచే మలిదేవరాజు కోడిపోయి, షరతు ననుస రించి, మాచర్ల ను విడిచి యేడేడ్లకాలము వలసపోవలసి వచ్చెను. తమకు గల్గిన కష్టమునకును, నాగాంబ దుష్కృత్యమునకును, మలిదేవ బ్రహ్మ నాయకుల ఖిన్నులైరి. కాని చేయునదిలేక సపరివారముగ మాచర్ల ను విడిచి వేటొక పట్టణమున నుండిరి.

అచ్చట నేడేడ్లును ముగియగనే తన రాజ్యభాగమును దన కిమ్మని మలిదేవరాజు రాయబారమంపెను. కాని నాగాంబ యా దూతను క్రూరముగ హింసించెను. అది విని సౌమ్యుడగు నాగాంబ సమ్మతింప దని యాతడు యుద్ధమునకు సన్నద్ధుడయ్యెను. నలగామరాజును, నాగాంబయన గూడ సైన్యములను సిద్ధపఱచిరి. ఇరుపక్షము వారను నెదుర్కొని ఘోరయుద్ధము సల్పిరి. బ్రహ్మ నాయని కిమారుడను, మహావీరుడు నైన బాలచంద్రుడు, మలిదేవ రాజు పక్షమున నాయుధిత్వమును వహించెను. నలగామరాజు వైపున

నాగాంబ స్వయముగ ఖడ్గముబూని, నాయకురాలై సేనలను నడిపించెను. అందుకనియే యామెకు నాయకురాలని కూడ బేరు కలిగినది.

నాయకురాలై న నాగాంబ, యా పల్నాటి యుద్ధమును స్వయముగ సాగించిన దని తెలిసికొని నపుడు, ఎంతసాహసము, ఎంత శౌర్యము, ఎంత చాకచక్యము, ఎంతటి మేధాసంపత్తి, యెంతటి యుద్ధకౌశలము, ఆమె కలిగియున్నదో మనకు స్పష్టపడును. నవనాగర కత ప్రబలినట్టి యీ దినములలోగూడ, శస్త్రాస్త్రములను బూని యుద్ధముచేయుట మనము వినియుండలేదు. అట్టితఱి, పండ్రెండవ శతాబ్దమున నొక స్త్రీ, యొక మహా సంగ్రామమును గొనసాగించిన దనినచో నెంత ఖ్యాతియో మోచింపుడు. అట్టి నాగాంబ యాంధ్రవనిత. ఆమె వలన పల్నాటి చరిత్రయేగాక, యాంధ్రేతిహాసమంతయు గూడ బునీతమై, ప్రఖ్యాతి గాంచినది.

ఆమె కుట్రలోచనలు చేసిన జేయుగాక, అనూయాపనురాలై మెలగిన మెలగుగాక; కావలసినవారిని రాజ్యమునుండి వెడలగొట్టిన గొట్టుగాక. నాగాంబయొక్క రాజ్యతంత్రజ్ఞతా చతురత, కార్యదక్షత, పట్టుదల, సాహస శౌర్యములు, మేధాసంపత్తి, యుద్ధకౌశలము, వీర లక్షణములు — అన్యసామాన్యములు, అభినందనార్హములు. వీర వసితామతలియై యాంధ్రప్రశస్తిని విస్తరింపజేసిన నాగాంబ పావన చరిత.

మూడవ కథ: * *   చారుమతీదేవి.

1

పతివ్రతారత్నములైన సీత, సావిత్రి, చంద్రమతి, మున్నగు వారితో దులదూగు యశోధనము నాజ్ఞించి, పుణ్య స్త్రీ లోకమున “గగనతల విభాసితతారకల విధాన” వెలుగొందు మహనీయురాండ్రలో చారుమతీదేవి యొకతె. పతియే దైవమని నిశ్చంకవిశ్వాసముతో నెల్ల వేళల భర్తృపద సేవానురక్తురాలై, పుణ్యప్రభావముచే స్వప్నము నందు వరలక్ష్మీదేవిని సాక్షాత్తు కన్నులారగాంచి, మోక్షమార్గము నంటి జీవిత వాహినిని నడిపించిన యోగ్యురాలు చారుమతీదేవి.

ప్రాక్తన భారతవర్షమున బేరెన్నిక గాంచిన రాజ్యములలో కుండినపుర మొకటి. ఒకానొకప్పు డా పట్టణమున కొండిచ్యుడను బ్రాహ్మణోత్తముడు, చారుమతి యను భార్యారత్నముతో నిష్ఠా గరిష్ఠుడై జీవితము సాగించుచుండెను. శల్లిదండ్రుల గృహమునువీడి గృహస్థాశ్రమమును జేరినప్పటినుండియు, చారుమతి భర్తయెడ నవరి మిత వినయవిధేయశలతోడను, ఆదరణానురాగములతోడను మెలగుచు వారికి దోడునీడయై సంచరించుచుండెను. మఱియును, నామె పేరునకు దగినట్లు మంచి బుద్ధిగలదియై, సుగుణరాశియై, జ్ఞానసంపన్నయై, పతికెంతయో యానందము గూర్చుచుండెడిది.

చారుమతీదేవికి వేఱు పనిలేదు. వేఱు యోచనలేదు. నిత్యమును బ్రత్యూషముననే లేచి భర్త పాదారవిందములను గన్నులంటి నమస్కరించి కర్మలసలిలములందు స్నానమాడి కలకలలాడు మోముతో భర్తకు జపహోమాది కర్మలకు వలసిన వస్తువుల నన్నిటిని జేకూర్చి, యింటి కార్యములను నిర్వర్తించి, భర్తకు ననుజైన

భోజనపదార్థములను సిద్ధముచేసి, యుచ్చిష్టమును దాను భుజించెడిది. అనంతరము, మధ్యాహ్న కాలమంతయు భర్త గావించెడి కావ్యపఠనముతోడను, వేదాంత చర్చతోడను గడిపెడిది. ఈ విజ్ఞానగోష్ఠీ సమావేశమున కా ప్రాంతమునందలి యుత్తమ స్త్రీ లందఱును విచ్చేసి, కౌండిన్యుని వాగమృతమును గ్రోలి, చారుమతీ దేవియొక్క సాహార్యతిథ్యములఁ దృప్తిగాంచి, సంతృప్తాంతరంగులై పోవుచుండెడివారు. ఆ పరిసరములవా రందఱకును, చారుమతీ కౌండిన్యులు ఆదర్శప్రాయులై యత్యంతగౌరవప్రదులై యుండెడివారు.

తన సహచారిణీ ధర్మ నిర్వహణముచేతను, పతివ్రత్య భాగ్యము చేతను, చారుమతీనారీలలామ మానవ స్త్రీల దృష్టినేగాక, దేవతా స్త్రీలను గూడ నాకర్షించెనన్నచో నాశ్చర్యము లేదు.

2

శ్రావణమాసమునం దొకానొక జయవారమునా డామె దిన చర్యయంతయు ముగించుకొని, రాత్రి తుదిమారు పతిపాదకమలముల నొత్తి యద్దుకొని పరుండెను. అర్ధరాత్ర సమయమున నామె కట్టెదుట నొక దివ్యదృశ్యము గోచరించెను. చుట్టునున్న ప్రదేశ మంతయు సుందరధగద్ధగితకాంతులచే మెరసెను. అపూర్వ దర్శనము. సాక్షాత్తు వరలక్ష్మీదేవియే, సర్వాభరణకాంచన వస్త్రాలంకృతయై చారుమతీదేవికి బ్రత్యక్షమయ్యెను. అప్పుడామె కంపితహృదయమై నిలువబడ, దేవి 'పతివ్రతా తిలకమా! భయమొందకుము. నీపతిభక్తికి మెచ్చి, నీకు వలసిన వరము లిచ్చి, యాశీర్వదింప వచ్చిన వరలక్ష్మీదేవిని. నీకోర్కె దెల్పుము" అని కరుణారస ముప్పు తిల్లునట్లుగా బల్కెను. అప్పటికి చారుమతీదేవికి గొంత స్థాయిచిక్కెను. "లోకజననీ! కరుణామయీ! నీహృదయమెంత విశాలమైనది! నే చేసిన

యల్పకార్యములే నీదృష్టి నాకర్షింపగల్గెనా! నీదివ్యదర్శనప్రాప్తిచే మా కుటీరమేగాక జీవితమంతయు గూడ ధన్యతజెందినది. నేను కోరదగిన బ్రత్యేక వరము లెవ్వియును లేవు. ఎప్పటివలెనే నన్ను నీకన్నునన్నల మెలగనిచ్చుచు, నీ కరుణాకటాక్షవీక్షణములను నాపై బలఘించుదుము. అంతియచాలును” అని సవినయముగఁ బల్కుచు దేవి పాదముల నంటిమొక్కెను. లక్ష్మీదేవి యామె నాశీర్వదించి లేవనెత్తి “నారీరత్నమా! నీయొక్క నిష్కల్మషహృదయమునకు నేనెంతయు సంతసించితిని. నీవంటి మహనీయురాండ్రను జూచిన మాకెంతయో యానందము. మీబోంట్ల నందఱను మా తోబుట్టువులవలెనే పరిగణింతును. నీకు శాశ్వత సౌఖ్యసంపదలు గల్గు గాత!” యని దీవించి యంతర్హితురాలయ్యెను.

తెల్లవారిన తరువాత ఆవిచిత్రానుభవమును చారుమతీదేవి భర్తతో జెప్పెను. ఆతడును భార్యయొక్క సుగుణభాగ్యమున కచ్చెరువొంది తనకు లేనిభాగ్యమామెకు గల్గినందుల కెంతయో శ్లాఘించెను. ఎట్టులో యీ దేవీదర్శనభాగ్యవార్త యా ప్రాంతమందంతయు బ్రాకిపోయెను. ఎల్లరును వచ్చి చారుమతీదేవిని దర్శించి, నిజవృత్తాంతమెఱింగి యామెను మిక్కిలి కొనియాడి వెడలిపోవుచుండిరి. చారుమతీ కౌండిన్యుల పర్ణశాల యప్పు డొక యాత్రాస్థలమయ్యె నన్నచో నతిశయోక్తి కానెరదు.

ఆదినము మొదలు చారుమతీయింట సమృద్ధిదేవత తాండవమాడుచుండెను. పాడిపంటలును, ధనధాన్యములును నాశ్చర్యముగొల్పునభివృద్ధిగాంచెను. ఇంటినిండ నెల్లవేళలను నతిథిదేవతలు కలకలలాడుచుండిరి. గేహమంతయు వేదఘోషతో బ్రతిధ్వనించుచుండెను.

ఈ యపూర్వానుభవమునుగాంచి చుట్టుప్రక్కల స్త్రీ జన మంతయు వరలక్ష్మీవ్రతమునకు గడంగిరి. తాము గూడ చారుమతీ దేవివలెనే పుణ్యకార్యముల చేతను, పతిభక్తి పరాయణత చేతను, ఈశ్వరకృపనుబొంది, తన్నూలమున శాశ్వత యశస్సు నార్జింప నాతు రతపడిరి. 'పుణ్యై ర్యశో లభ్యతే' యని యార్యోక్తి.

ఇట్లల్పకాలములోనే చారుమతీదేవి మూలమున నా ప్రాంత స్త్రీలందఱును వరలక్ష్మీభక్తురాండ్రై, యా దేవిని నిత్యమును నారాధించుచు, సిరి సంపదలను మిక్కుటముగఁబొంది యానందించు చుండిరి. చారుమతీదేవియు, నాటి నారీబృందమున శంతకును మకుటమై, దివ్యతమమైన పుణ్యజ్యోతితో వెలుగొందుచు, నిత్యధ్యాన లీల యందే కాలము బఱపుచు, జీవితమును దరింపజేసికొనెను.

1

అనసూయ, అరుంధతి, త్రిలోకసుందరి, దమయంతి, చంద్రమతి, మొదలుగాగల పతివ్రతారత్నములతో సమానముగ చులతూగు విఖ్యాతిని సంపాదించిన సుకన్య, భారత పతివ్రతామతల్లులలో నొకతేయై యలరారుచున్నది. ఒకానొక మహారాజు బిడ్డయైనను, విధిప్రేరణమున నొకానొక మహామహుని భార్యయై శాశ్వత సమాఖ్య నార్జించిన సుకన్య ధన్యురాలు.

సుకన్య శర్యాతి మహారాజు అనుంగు బిడ్డ. లేక లేక కలిగిన యా బాలికామణిని జననీజనకులు, అవిరళానందాతిశయముతో సకల సద్గుణరాశిగ బెంచుచుండిరి. అట్లా బాలిక తల్లిదండ్రుల కటాక్ష చ్ఛాయల దిరుగాడుచు, స్త్రీజన శ్రేయోదాయకములగు నీతిమార్గములను దెలిసికొని వర్తించుచుండెను.

ఆ విధముగ సుకన్య బాల్యలీలలయందు నూగాడుచు, నొకానొక దినమున, నుద్యానవనమున దిరుగాడు చుండెను. ఆటల మధ్య పుష్పాపచయమునకై యొక పొదయొద్దకు బోవ, నందుండి రెండుజ్యోతులు ప్రకాశింపజొచ్చెను. అదేమియో తెలిసికొనగోరి, యామె పుల్లతో బొడిచెను. 'హ' యను ఆర్తనాదము వినబడినంతనే సుకన్య భీతావహురాలై చెలికత్తెలతోగూడ వెనుదిరిగి చూడకుండ పలాయిత యయ్యెను. ఆ క్షణమునుండియు దేశమునం దొక విషమగు జాడ్యము ప్రబలెను. ఎందఱో ప్రజలు పీడింప బడసాగిరి. రాజాంతఃపురస్త్రీలుకూడ నా విపరీత వ్యాధికి లోనైరి. పట్టణమంతయు

నంక్షోభము. ఎచ్చట జూచినను వ్యాధిపీడితులు. ఈ దుర్భర దృశ్యమునుజూచి రాజులకేమియు దోచక, నాతడు జ్యోతిష్ముఖులను, బండితులను పృచ్ఛచేసెను. కాని యెవ్వరికిని కారణము గోచరింపలేదు.

ఈ నైపరీత్యమునంతను దిలకించుచున్న సుకన్య, యొకవేళ తాను తోటయందు దెలియక చేసిన కృత్యమేమైన కారణమై యుండవచ్చునేమో యను సంశయముతో, తండ్రికి జరిగిన యుదంతమంతయు జెప్పెను. అప్పు డాతడు కొమార్తెను వెంటనిడుకొని, పరివారముతో పొదకడకు వచ్చి పరిశీలింపగా, నందొక ఋషిసత్తముడు తపోనిమిగ్నుడైయుండెను. వానికి నన కొమార్తెవలన నపరాధము జరిగి యుండవలెనని గ్రహించి, శర్యాతిరాజు, ఆ మునిపుంగవునకు నాష్టాంగపడి “ఆర్యోత్తమా, యిప్పుడు నా పట్టణముం దొక విచిత్ర వ్యాధి ప్రబలి యున్నది. కారణముగాని, నివారణోపాయముగాని తెలియదాయె. మమ్ములను రక్షింపుడు” అని వేడుకొనగా, నాతడు “రాజా! నీ కొమార్తెయగు సుకన్య సౌందర్యగర్వాతిశయమున నాటలాడుకొనుచు, నా కన్నులను బొడుచుటచే నేను గ్రుడ్డివాడనైతిని. ఆ కారణమున నీ రాజ్యమున వ్యాధి ప్రబలినది. నీ బిడ్డను నాకిచ్చి వివాహము చేసితివేని యంతయు సవ్యముగ నుండును. నా పేరు చ్యవనుడు” అని బదులు చెప్పెను. ఆ మునివాక్యములు రాజుయొక్కయు, పరివారముయొక్కయు హృదయములను స్తంభింపజేసెను. “పదునాతేండ్ల కన్యక; అష్టైశ్వర్యములతో దులదూగు కన్యక, హంసతూలికా తల్పములందు నలరారు కన్యక; ఇట్టిలేమ శుష్కించి శల్యమైన మునిని గట్టుకొనుటెట్లు?” అని వారి సంశయము.

2

అంతయు గమనించినది సుకస్య; వెంటనే తండ్రివంక దిరిగి “తండ్రి ! ఆలోచించిన ప్రయోజనములేదు; ఋషివాక్యము లనుల్లంఘనీయములు; తపోధనుడైన యీ చ్యవన మహర్షి యొక్క భార్య నగుటకంటె నాకు వేఱు భాగ్యమేమి కలదు ? కావున, సంశయింపక వెంటనే నన్ను వీని కిచ్చి వివాహముచేసి, ప్రజలను రక్షింపుము” అని గంభీరముగ బల్కెను. చేయునదిలేక రాజు వల్లెయనెను.

మహావైభవముతో శర్యాతి తన కుమార్తెను చ్యవనమునికిచ్చి పెండ్లిచేసి పంపినై చెను. ఆ నూతనదంపతు లాశ్రమము చేరుకొని, యచ్చట నిరంతరభగవన్నామసంకీర్తనము నందును, పుణ్యకథా కాలక్షేపము నందును, నీశ్వరధ్యానము నందును, గాలము నానందముతో గడపుచుండిరి. సుకస్య తన పూర్వపు సౌఖ్యములనుగాని, రాచతీకమునుగాని తలపోయక, యంధుడైన భర్తనే దైవముగ భావించి, సకలోపచారములను సవ్యముగ నొనర్చుచు, స్వర్గతుల్యసౌఖ్యము ననుభవించు చుండెను.

కాల మా విధముగ జరగిపోవుచుండ, నొకానొక దినమున సుకస్య యాశ్రమోద్యాన వనమందు పుష్పములను సేకరించుచుండెను. ఆ సమయమున ఆశ్వినకుమారు లాకాశమార్గమున బోవుచు, ననయశావన విలాసవతి యగు సుకస్యచుగాంచి, ముగ్ధులై, యామెనద్దకు వచ్చిరి. ఆమె వారికి సమస్కరించి ‘రాగతం బేమి’యని సవినయముగ నడిగెను. అంత వారు తమ హృదయకాంక్షను వెలిబుచ్చి సుకస్య వారి మదాంధతకు విచారించి మరలి పొమ్మనెను. కాని వారు పట్టువీడకయుండుటచే, శపించెద నని యామె తీవ్రముగ బల్కెను. అంతవారు

భయకంపితులగుటయేగాక, జ్ఞానోద్దీప్తితులు కూడనైరి. ఆమె సాశీల్యమును, పాతివ్రత్యమును మెచ్చుకొని తమ కృతజ్ఞతా సూచకముగా నామె భర్తయగు చ్యవనుని పునర్లబ్ధనేత్రునిగజేసి వెడలిపోయిరి.

3

సుకన్య యాశ్రమమునకు వచ్చి, నవయావన రూపును, విజ్ఞాన తేజోవిలసిత నేత్రుడును నగు చ్యవనునిగాంచి హర్షోత్కంఠయై, జరిగిన వృత్తాంతము సవిస్తరముగ విన్నవించెను. ఆమె పాతివ్రత్యసూహృత్స్యమునకు చ్యవనుడు మెచ్చుకొని యామె భక్తి శుక్రావలను వేనోళ్ల కొనియాడెను.

అట్లు వారు తమ జీవితకాలమందొక నవరసభరితనూతన ఘట్టము సనుభవించుచుండ, శర్యాతిరాజు అల్లుని, కూతును, జూచుటకై విచ్చేసెను. భార్యభర్త లిర్వురును వానికి సర్వస్వపాద్యముల నిచ్చి గౌరవించిరి. అప్పుడు శర్యాతి యల్లుని గుర్తింపనేరక, యెవరో యావను డుండుటజూచి విస్మయపడెను. అది కనిపెట్టి సుకన్య జరిగిన యుదంతము సంతయుజెప్పెను. అప్పటికిని రాజునకు నమ్మిక కుదరక, కొమార్తెను దూషింపసాగెను. అంత చ్యవనుడు “రాజా, యొక యజ్ఞమును జేయుడు. అక్కడి కేతెంచు దేవతలచే మాయాబాంధవ్యమును ఋజువు చేయించెదను” అనగా నల్లెయని యాతడు వెడలిపోయెను.

శర్యాతిరాజు యజ్ఞమునకు దేవతలందఱు నేతెంచిరి. ఆశ్విన కుమారులుకూడ నరుదెంచిరి. కాని వారు వైద్యులగుటచే వారు తమతోబాటు సమాన గౌరవమును బొందరాదని ఇంద్రుడు వాదింప చ్యవనుడు, ఆశ్వినకుమారులకు కృతజ్ఞుడు గావున వారిపక్ష మవలం

బించి, ఇంద్రునితో వాదించెను. తుదకు వాదన తీవ్రరూపముదాల్చి చ్యవను డొకానొక రాక్షసుని సృష్టించి ఇంద్రు నక్కడినుండి పాట డోలించెను. వాని ప్రతిభావిశేషమున కందరును నచ్చెరు వొందు చుండగా, ఆశ్వినలు “ఆర్యవరా! చ్యవనమహాముని నూతనోజ్జీవమునకు మేమే కారకులము. ఈతడు చ్యవనుడు. ఈమె వాని భార్యయగు సుకన్య. సంశయింప బసలేదు” అని వాక్రుచ్చిరి. అంతట శర్యాతి తన యవివేకమునకు బశ్చత్తాపపడి కొమార్తెను, అల్లుని సభినందించెను. సుకన్య యొక్క సౌశీల్యమును, పాతివ్రత్యమాహాత్మ్యమును నిష్ఠా గరిష్ఠతను, ప్రస్తుతించెను.

దక్షిణదేశమున నున్న కాంచీపురమును రాజధానిగ జేసికొని పూర్వమొకానొకప్పుడు చోళరాజులు ప్రభుత్వము చేసిరి. అట్టివారిలో కులోత్తుంగచోళుడు అఖండ దీగ్విజయమును బొంది నేటికిని చరిత్ర యందు స్మరింపబడుచున్నాడు.

ఈ కులోత్తుంగచోళునికిని వాని భార్యయగు చంద్రకాంతకును బెక్కు సంవత్సరములు సంతానప్రాప్తి లేదు. వారి పరిపాలనలో దేశము సకలైశ్వర్యముల ననుభవించుచుండెను. ప్రజలు సంతతానంద తరంగమాలికలలో నోలలాడుచుండిరి. రాజ్యమునందు మిత్రద్రోహము లేదు. శత్రుభయములేదు. అట్టి యానందవర్ధితులగు రాజదంపతులకు గూడ సంతానములేమిచే సంతోషములేదు.

మనోవాంఛాసిద్ధికై వారెన్నియో పుణ్యతీర్థములను సేవించిరి. ఎందఱు దేవులకో మ్రొక్కిరి. ఎన్ని దానములనో చేసిరి. ఎన్ని దేవాలయములనో కట్టించిరి. తుదకు కామాక్షీదేవి కటాక్ష వీక్షణ ప్రసారంబుచే వారికి నంగనాచి యను ముద్దులతనయ యుద్భవించెను.

‘నంగనాచి’ యనగా చాతుర్యము కలదని యర్థము. పేరునకు దగినట్టుగనే, యా రాజపుత్రిక పిన్ననాట నుండియు నీమనకు మించిన తెలివితేటలు గలదై, తల్లిదండ్రుల కమితామోదమును సమకూర్చుచుండెను. వారును నా బాలిక విజ్ఞానాభివృద్ధికై సమర్థుడగు గురువును నియమింప, వానియొద్ద నంగనాచి సకలవిద్యలను నతిచాక చక్రముతోడ నేర్చుకొనుచుండెను. ఆ దినములలో నొకనాడు నంగ

నాచి గురువును జూచి “బిందువు [o], అర్థబిందువు [c] వేనిని బోలి యున్నవో తెల్పుడు” అని యడిగెను. అందుల కాతడు ప్రత్యుత్తర మీయలేక నివ్వెఱజెంద నామె తండ్రినిగూడ నడిగెను. ఆయనయును సశక్తతను దెల్పగా నంగనాచి ‘నున్న యుంగరమును, నఱసున్న చంద్రరేఖను బోలియున్న’ వని చెప్పగా, నందఱును నామె బాల విజ్ఞానశక్తికి నచ్చెరు వొందిరి.

ఆ విధముగ నంగనాచి విశేషకుతూహలముతో నుపాధ్యాయులయొద్ద విద్య నభ్యసించుచు, బండ్రెండవ వత్సరము వచ్చునరికే, సంస్కృతాంధ్రములందు బ్రావీణ్యమును, పురాణేతిహాసశాస్త్రాదుల యందు బాండిత్యమును గడించెను. అందుచే నంగనాచియొక్క విద్యా వైదుష్యము, పాండిత్య ప్రకర్ష, యుక్తివాదములు, దేశమందంతటను వ్యాపించెను. అట్టి యువతీరత్నమును జేపట్టుటకై యెక్కడెక్కడి రాజకుమారులును నువ్విఘ్నలూరుచు, రాయబారముల సంపాదించిరి.

ఈ విషయమున నంగనాచి తన యంతటి విజ్ఞాన సంపత్తిని నముపార్జించిన వానినిగాని వివాహమాడ నని, తండ్రితో జెప్పెను. తమ మనోహంభ నీడేర్చుకొన సంసిద్ధులై వచ్చిన రాకుమారు లందఱును గూడ నామెయొక్క చిత్రప్రశ్నలకు దగు సమాధాన మీయ జాలక, ఖిన్నువదనులై మఱలి పోవుచుండిరి, ఈ వైపరీత్యమును బ్రజలు నింతగ జెప్పుకొన సాగిరి; పండితులు దర్శింప మొదలిడిరి; కాని సమస్యా పరిష్కారమునకు మార్గ మగువడలేదు.

2

ఈ సమయమున పిన్న వయస్కుడును, రూపవంతుడును, విజ్ఞాన శ్రేఖరుడును నగు కుమారవర్మ యను రాజు, మహాబలిపురమును

బాలించుచుండెను. సంగనాచి యడుగు ప్రశ్నలకు సమాధానముచెప్పి, యామెను పరిణయ మాడుటకు స్థిరసంకల్పుడై యాతడు కులోత్తుంగ చోడునికి వరమాన మంపెను. కులోత్తుంగుడు వాని నాహ్వానించి, గౌరవముతో సంతఃపురమునకు దోడ్కొనిపోయి, కుమార్తెకు గబురంపెను.

మధ్య తెర యడ్డుగాగ, సంగనాచి యిట్లడిగెను. “చెట్లమీద నివసించును గాని పక్షి వర్గమునకు సంబంధించినది కాదు; మూడు కన్నులుండును గాని శివుడుకాదు; చర్మమును ధరించును గాని సోమయాజి కాదు. నీళ్ళుండునుకాని కుండకాదు. మేఘముకాదు. అయ్యది యేమిటి?”

ఆ సమస్య విని కుమారవర్మ యొక్కని మేషమాత్రమే యోచన జేసి “ఔంకాయ” యని బదులుచెప్ప నామె సంతోషాంతరంగమై సిగ్గుతో దలవంచుకొనెను.

అంత కుమారవర్మ యామె నొక ప్రశ్న యడిగెను. “సల్లని కొండమీద నివసించునదియు, రక్తమాంసములను దినునదియు, మనుష్యులకంటె నుత్తమమైన స్థానమునం దుండునదియు నెయ్యది?” ప్రశ్న విని సంగనాచి చిరునగవుతో “పేను” అని ప్రత్యుత్తరమియగా రాకు మారు డత్యానందభరితు డయ్యెను.

ఇట్టికువురును నొకరి చాతుర్యమున కొకరు సంతసించి పెండ్లి కొప్పుకొనగా కులోత్తుంగచోళుడు వారికి దివ్యవైభవముతో గల్యాణ మహోత్సవము గావించెను. అనంతరము కుమారవర్మ భార్యతోగూడ స్వస్థానమగు మహాబలిపురముజేరి యత్యవైభవముతో దాన ధర్మములను చేయుచు సంతానమును బడసి రాజ్యకార్యములను నిర్వహించుచుండెను.

3

అట్లుండ వాని దానపరత్వమును శివుడును, విష్ణువును, కుమార స్వామియును బరీక్షింపనెంచిరి. ఒకానొక సమయమున కుమారవర్మ వేటకై కాంచనస్యందన మధిష్ఠించి పయనమై కొంచెము దూరము చనగా బ్రాహ్మణరూపియగు శివుడు నమస్కరించి యాచించెను. దానధర్మములే శ్వాసనిశ్వాసములుగాగల కుమారవర్మ వానిని గనిక రించి యేని కావలెనని యడుగగా నా మాయాబ్రాహ్మణు డా రథ మును గోరెను.

వెంటనే రాజు దాని నిచ్చివైచి వెడలిపోయెను. ఈ పరీక్ష యందు నెగ్గినాడుగదా యని మఱియొకమారు విష్ణువు మాయారూప మున వచ్చెను. ఆసమయమున కుమారవర్మ పట్టపుటేనుగునెక్కి పోవు చుండెను. బ్రాహ్మణుని కోరిక నెఱవేర్చుటకై రాజు ఆ గజరాజమును వాని కిచ్చివైచెను.

ఈ విధముగ నెడతెగని దానధర్మములవలన రాజునేక కష్టము లకు లోనయ్యెను. వాని సిన్సహాయస్థితి గురైతింగి, శత్రువులు పైబడి కుమారవర్మను మహాబలిపురమునుండి వెడలగొట్టిరి. ఎట్టి మనో వైకల్యమును జెందక రాజు భార్యాపుత్రులతోగూడ నడవుల నివసించుచుండెను.

ఇంకను వాని దానశీలమును బరీక్షింపనెంచి కుమారస్వామి బ్రాహ్మణవేషధారయై వచ్చి, వారి యిరువురు పుత్రులను దనకు దానము చేయుమనెను. ఇదివరకు జేసిన దానములకంటె నియ్యది యుత్కృష్టమైన దగుటచే భార్యాభర్త లొకింత తడ వాలోచించిరి. తుదకు ధైర్యముతో వారు పిల్లలను బ్రాహ్మణున కర్పించిరి.

ఈ పరీక్ష యింకను జాలక ఇంద్రుడు మాయవేషమునవచ్చి “కుమారవర్మరాజా, నీయొక్క దానమహత్తును విని, నీకొరకై యీ యడవుల వెంట వచ్చితిని. నా కిచ్చ వచ్చిన రీతి దాన్యముచేయు స్త్రీ యెచ్చటను గానరాలేదు. నీ భార్యను నాకు బానిసగా జేసితివేని యెంతయు సంతసించెదను. వెనుకంజవేయక నాయభీష్టమును నెఱవేర్చుము” అని యతీదీనముగా వేడుకొనెను. తనకు బ్రియమైన వస్తువుల నిచ్చివై చెను; రాజ్యము నిచ్చివై చెను; పుత్రుల నిచ్చివై చెను; భార్యను గూడ దానముచేయు నుత్కృష్టముహూర్తము వచ్చినది గదా యని యత డొకింత తడయాడెను. అది గమనించి నంగనాచి “నాథా, సంత యింప బనిలేదు. దానము కంటె మనకు వేటొండు ప్రియతమ్మనైన కార్యములేదని యెఱింగియు వగవనేల? నేను బానిసగా బోవుచును.” అని చెప్పెను. అది విని ఇంద్రుడు ఆనందమును బట్లజాలక, తన నిజ రూపమును వెల్లడించి, వారి నుద్దేశించి, “రాజదంపతులారా, శాశ్వత కీర్తి సంపన్నులారా, దానశేఖరులారా, మీ జీవిత మెంతయు ధన్య తమము. ఏ జన్మపూజాఫలమోకాని, మీ యీ జీవితము పునీ తము. మీ దానశీలమును బరీక్షింప నెంచి దేవతలగు మేమిటుల గావించితిమి. నంగనాచివంటి స్త్రీగాని, కుమారవర్మవంటి పురుషుడు గాని, యీ కాలమున మఱొకరు లేరు. మీ మహత్తునకు మెచ్చితిని. పోయిన వన్నియు దిరిగి మీకు లభించును. తిరిగి రాజ్యపట్టాభిషిక్తులు గండు” అని యాశీర్వదించి యదృశ్యుడయ్యెను.

ఉత్తరక్షణముననే, మహాబలిపురములోని జనులు కుమార వర్మకై జయధ్వానములు గావించుచు వచ్చిరి. వారి యాశీస్సు లందు కొని, యీ రాజదంపతులు స్వస్థానోన్ముఖులై వచ్చుచుండగా, కులోత్తుంగ చోళుడు మనుమల నిద్దఱ నెత్తుకొని యెదురువచ్చెను. అందఱ

ఋను రాజదంపతుల పునర్దర్శనప్రాప్తికి పరవశులై, యానంద వీచికలపై
దేలి యాడిరి. మహా బలిపురమున నఖండవై భవోపేతమగు పట్టాభి
షేక మహోత్సవము జరగెను.

పిన్ననాటినుండియు గట్టుదిట్టములలో బెరిగి తల్లిదండ్రులయెడ
నాదరణానురాగమును, గురువులయెడ భక్తియు గలిగియుండి, భర్తకు
దోడు నీడయై, కలిమిలేమలందు నేకరీతి నుపచర్యలు చేసిన నంగనాచి
యొక్క చాతుర్యము, విజ్ఞాన తేజము, భక్తివిశ్వాసములు, పతిభక్తి
స్త్రీలోకమన కెల్లకాలమునకును నాదర్శప్రాయములు.

ఆటవకథ:

* * సోదరి నివేదిత.

1

ఎటుల నామె నెఱుకచేయుట? ఏవిధముగ నామె ప్రఖ్యాత ప్రభావములను వెల్లడిచేయుట? వక్త యనియా, వేదాంతి యనియా, ఉత్సాహిని యనియా, సౌందర్య పిపాసిని యనియా, మానవసేవా పరాయణురాలనియా, ఎట్లు ఆ నారీరత్నమును బేర్కొనుట! పుట్టి పెరిగినది యొకచోట. వెల్లివిరిసినది వేటొకప్రాంతమున. ఒకానొక పుష్పోద్యానమునందలి జీవితవల్లరి పూర్వపుణ్యపరిపాకముచే నరి హద్దుల సత్క్రమించి వేటొక తపోవనమందు రససిద్ధిని బడసి యనిర్వాచ్యమగు జీవితకుసుమపరిమళమును విరజిమ్మినది. ప్రతిధ్వనించుట లేదా, నేటికినిగూడ నాయమ పునీతజీవితయశోగానము భారతదేశ హృదయాంతరాళమందు?

1867 వ సంవత్సరము అక్టోబరు మాసమున ఇంగ్లాండులో ఐరిష్ జనసీజనకులకు బ్రాప్తించినది మార్గరెట్ నోబిల్ బాల. పుట్టినదాది యామె పుణ్యకథాశ్రవణమందును, పురాణపఠనాపేక్ష యందును, సత్యధర్మమార్గానుసరణమందును, పరోపకారచింత యందును నాసక్తికలదై మెలగుచుండెను. తల్లిదండ్రుల యాప్యాయ వీక్షణముల బెరుగుచు నామె క్రమశిక్షణాభ్యాసమును బొంది యశేష విద్యాప్రావీణ్యమును సంపాదించి వింబిల్ డౌయం దొక పాఠశాలను స్వయంకృషిచే నెలకొల్పి స్వయంసహాయముచే నాపాఠశాలను బోషించుచు విద్యాభిలాషులకు విద్యాదానము చేయుచుండెను.

ఇట్టి మహత్తరకార్యమగ్నయై యున్నపుడే నోబిల్ కన్యకా మణి కన్నులకు వివేకానందస్వామి గోచరించెను. అప్పుడే యామె

పీనులకు భారతవాణి వినంబడినది. శ్రీరామకృష్ణపరమహంసమహామహాని ముఖ్యశిష్యవర్గమునకు జెందిన సరేంద్రసింహుడే, వివేకానందనామమున, సీత్యరసందేశమును బ్రపంచము నంతకును వెల్లడింప బయల్పడెను. గురుపాదారవిందముల భజించి, వాని వాగమృతరసాస్వాదముచే భక్తిపథముల స్వైరవిహారముజేయ శక్తిగల్గినవాడు, వివేకానందుడు. దై నందినవ్యవహారలీలాయ త్తచిత్తులై, హ్రస్వదృష్టిగలవారై, యీశ్వరచింతనకును, మత్తైకజీవితమునకును, దూరంగతులై చరించుచున్న పశ్చిమ దేశవాసులకు, భారతసందేశమును దెలుప నుంకించి వివేకానందుడు యాత్ర వెడలెను. ఇంగ్లాండునందుండగా, నోబుల్ కన్యక వాని యుపన్యాస పరంపరలకు జెవియొగ్గి, కొంత మానసికాందోళనమును బొందెను. కాని యా స్వామి చెప్పెడి ప్రతి విషయమునకును నామె హృదయ మొప్పుకొనలేదనినచో, నామె విజ్ఞానఫల మికను పరిపక్వదశను బొందలేదని గ్రాహ్యము. ఇది జరిగినది 1895 నందు.

2

ఇంగ్లాండునుండి వివేకానందస్వామి అమెరికా దేశమునకు వెడలి దిగంత విశ్రాంతకీర్తినుంతుడై, 1896 లో ఇంగ్లాండునకు దిరిగివచ్చెను. అప్పుడుకూడ నోబుల్ కన్య వానిని గలిసికొనెను. ఆమె దృక్పథమందెక్కుడు మార్పు కలుగక పోయినను, నామెయందు సుప్తమై దాగియున్న మహాశక్తి నొకదానిని వివేకానందుడు కనుగొని, “మా దేశమునకు వచ్చి, మా స్త్రీల యభ్యుదయమునకు దోడ్పడవలసినది”యని యామెకు సూచించెను. అదియే యొక మహత్తర దివ్యనాదముగ బ్రజ్వలిల్లి నోబుల్ యొక్క భావిజీవితము నంతను

మార్చివైచి యున్నత పథమునకు గొంపోయెను. ఆనాటి వాగ్దాన నిర్వహణమునకై మార్గరెట్ యువతి 1898 వ సంవత్సరములో మరల హిందూ దేశమునం దడుగిడెను.

అప్పటినుండియు నామె వివేకానందుని శిష్యులతో మెలగుచు నుండెనేకాని, యింకను పూర్ణముగ నా స్వామియొక్క సుజ్ఞాన వంశీనాద వశముకాలేదు. అందుచేత తోడివారలతోఁ దర్కములు, చర్చలు జరపుచు నాత్మోపలబ్ధికి బునాదులు నై చుకొనుచుండెను. తుదకొక దినాంతమున నూతన చంద్రోదయచ్ఛాయ లాకసమున రేకెత్తువేళ వివేకానందుడు వివశాత్ముడై “ఈశ్వరోదయ తరుణముననే మన జీవితా ధ్యాయమునం దొక నూతనపుట ప్రారంభింపబడుగాక”యని యుచ్చైస్వరమున బలికెను. నోబుల్ యువతి కొంతవడి యంతర్ముఖయై తన పూర్వజీవితమును, పూర్వనామమును గూడ మఱచి, సోదరినివేదిత యనుపేర నప్పుడప్పుడే తన భావిజీవిత కన్సూరమును జగద్ధాత్రియాల యమున మానవసేవకై యర్పణము జేసెను. అప్పటినుండియు నామె చెప్పటకంటె చేతయే ప్రాధాన్యముగ నెంచి, సోదరీసోదరుల కందఱకును జాతిమతాదితారతమ్యములను బాటింపక సేవజేయ నవలంబించెను.

ఆ మహోన్నత ధర్మసిద్ధికై నివేదిత కలకత్తానగరమున నివాస మేర్పరచుకొని యచ్చట హిందూసంఘములో నొక స్థానమును సంపాదించుటకై ప్రయత్నించెను. అది కష్టతరమైన కార్యము. అప్పటికింకను మనదేశీయులు సంఘసంబంధమైన కట్టుబాటులను, జాతి భేదములను సతిక్రమించుట సంతగా నెఱుగరు. అట్టివారు నివేదితను దమలో నొకరుగ నెట్లు పరిగణింపగలరు? వా రామెను నసూయ తోడను, నపోహతోడను జూచుచుండెడివారు. కాని కాలము జరిగిన కొలది నివేదిత తనయొక్క నిర్మల జీవితముతోడను, ధర్మశీలము

తోడను, సేవాపరాయణతచేతను నెల్లర హృదయములను నాకర్షించుటయేకాక వారిని బూర్తిగ వశముజేసికొనెను. అసతికాలములోనే యామె వారికి గురువై మతబోధచేయుచు సన్మార్గములను జూపుచుండెను. అప్పుడే “సోదరి సమితి” యను నొక సమాజము స్థాపితమయ్యెను. దానికిఁ జేయూతగా నొక పాఠశాలనుగూడ స్థాపించి బాల బాలికల విద్యాభ్యాసమున కెంతయో యామె తోడ్పడెను. పాఠశాలాభివృద్ధియే పరమావధిగ బరిగణించి కృషి సల్పెడిది. ఈవిధముగ నామె యానాటి కలకత్తాసాంఘికజీవితమున నొక మహావ్యక్తియై పరిణమించెను.

3

ఆ సమయముననే మహామారి (ప్లేగు) ప్రజ్వలించిన సందర్భమున నివేదిత కొలది శిష్యవర్గముతో గలిసి వ్యాధిపీడితుల బాధానివృత్తికై ప్రాణములనుగూడ సరుకుగొనక పరోపకారపరీణతను బ్రకటించెను. ఈవిధముగనే వంగరాష్ట్రమున 1906 లో వరదలు వచ్చి యపారనష్టము కలిగెను. ఆసమయమునగూడ నివేదిత తన కరుణామయసేవాచ్ఛాయలను పీడితులపై బరపి వారి కష్టనివారణకెంతయో శ్రమపడెను. ఇటుల దరిద్రనారాయణుని సేవానియతీయందేగాక నివేదిత తనకు దేశాటనము గావించుచు స్త్రీ పురుషసమూహములకు జీవిత సమస్యలనుగూర్చి విపులముగ వివరించుచుండెడిది. నీతి మత సాంఘికాధ్యాత్మికాది సమస్యల నన్నిటినిగూడ నామె ప్రజలకొఱకై తర్కించి సుబోధకముగ వివరించెడిది.

నివేదిత యుపన్యాసముల మూలముననేగాక రచనలచేతగూడ విశ్వమానవ సేవాసందేశమును వెల్లడించెను. “కాళీమాత” “హిందూ

పురాణకథలు” “భారతజీవిత చరిత్ర” మొదలగునవి యామెయొక్క ముఖ్యగ్రంథములు. జటిలత నెఱుగని భావసౌష్ఠవము, క్లిష్టతలేని పద గుంభన, యాడంబర రహితమైన వ్యక్తీకరణము ఆమెయొక్క రచనల కెంతయేని మెఱుగువెట్టుతఱి నా గ్రంథములు భారతదేశ హృదయాంతర రహస్యమహిమను వెల్లడించు దీపకళికలై విరాజిల్లుచున్నవి.

అట్టి మహనీయురాలు, యశోధనవంతురాలు 1911 లో డార్జిలింగ్ నగరమున తనువును బాసెను.

దేవతాశీర్షచనముల బొంది జననమందిన యుత్కృష్ట జీవులలో సోదరి నివేదిత యొక తె యనుట నిర్వివాదాంశము. ఆమె జీవిత పరిణామమును, జీవిత వికాసమును సంపూర్ణముగ గ్రహించినయెడల నామె యెట్టి పూజ్యురాలో, యెట్టి పుణ్యవతియో మనకు స్పష్టము కాగలదు.

1

మన భారత దేశమందు గల రాష్ట్రము లన్నిటిలోనికిని సస్య వంతమైనదియు, సకలవస్తుసమృద్ధమైనదియు, సౌభాగ్యవంతమైనదియు కాశ్మీరము. నేటికాలముకంటె పూర్వము దాని గొప్పతనము వేయి మడుంగు లధికముగ నుండెడి దన్న సతీశయోక్తి కాదు. సింధు ప్రవంతీమతల్లి సలిలములచే జోహారుచేయబడిన యా రాష్ట్రభాగ్య మేమని పొగడవచ్చును.

ఆ కాశ్మీరదేశమును వాసిగ బరిపాలించిన పూర్వరాజులలో తుంజీనాడు మేటి. సావధానచిత్తుడును, సర్వసద్గుణోపేతుడును నగు నా ప్రభువునకు, సకల సద్గుణసాంద్రయు, సౌందర్యరాశియు నగు వాక్ష్పత్యుని నారీతిలకము భార్యయై యొప్పుచుండెను. దైవభక్తియందును, దానపరత్వమునందును; దయాదాక్షిణ్యములందును, ప్రజానురాగమునందును, నవి యివి యననేల, జీవితమునందలి యుత్తమవిషయము లందన్నిటియందును నా రాజదంపతుల యాశయములేగాక, యాచరణలుగూడ నొక్కటియై యుండెను. అట్టి యనుకూలదాంపత్యము దేవాంశ సంభూతులకు గక్క మఱొక్కరికి దక్కునా!

దైవవశమునను, బూర్వజన్మసుకృతము వలనను సతీపతులుగ గూర్పబడిన నీ తుంజీనవాక్కుష్టులు తమయొక్క యాధ్యాత్మికొన్నత్యమునకు బునాదులు వైచుకొనుటయేగాక ప్రజాపాలనమునందుగూడ నెక్కుడు భక్తిశ్రద్ధలు వహించి, ప్రజలను గన్నబిడ్డలవలె గాంచుచు నన్నివిషయములందును వారి శ్రేయస్సునకు దోడ్పడుచుండిరి.

దేశమునం దెచ్చటను సరాచకముగాని, యసంతృప్తిగాని లేదు. కలహములుగాని, కార్పణ్యములుగాని కానరావు. తల్లిదండ్రుల రీతి ప్రజాసౌఖ్యమే తమదిగ భావించి రాజ్యము నేలుచున్న నీ తుంజీన వాక్కుష్టలను జనులందఱును భక్తిశ్రద్ధలతో గౌరవింపుచుండిరి. ఎట్టి విధమైన లోపమును సనుభవింపక వారు రామరాజ్యమునాటి యానందముగ గాలము గడపుచుండిరి.

2

కాని కాల మెప్పుడు నొక్కరీతిగ గడువబోదు. ఎట్టి వారైనను గాలచక్రపరిభ్రమణమును మరల్పజాలరు. కాశ్మీర దేశమునకు గూడ గష్టకాలము సంభవించెను. సకల సన్య భరితమై యొప్పు నా దేశమునకు నొక సంవత్సరము కాటకము సంభవించెను. వర్షములులేవు. పంటలు లేవు. తన్నూలమున నెచ్చట జూచినను నిరుత్సాహము, నిరాశ. ప్రజలు గుంపులు గుంపులుగ జేరి కర్తవ్యము నాలోచించుచుండిరి బయటనుండి సరకులు గొనితెచ్చుటకై నను దేశమునందలి ధనమెంతకాలము సరిపో గలదు? రాజధానాగారమునుండి ధనము విరివిగ ఖర్చుపెట్టబడుచుండెను. కాని, యీ ప్రయత్నము లెన్ని ప్రజలకు తృప్తి నొసంగగలవు? సమృద్ధిని నోలలాడిన వారీ కష్టముల ననుభవించు తెల్లు?

రాజదంపతులును దేశమునందు గల్గుచున్న సంక్షోభమును నివారించుటకై తగు ప్రయత్నములు గావించిరి. వాక్కుష్ట యుదారహృదయ. ప్రజల యవస్థనజూచి జాలిజెంది వేనవేలజనమునకు గోటయందే భోజన పాకర్యముల నేర్పాటు జేసెను. ఆ యన్నాతురుల నందఱు నామె మృదుమధురమైన కుశలప్రశ్నలతో నోదార్చి తృప్తి నొందించెడిది. కన్నతల్లియైనను నంత యావేదన ననుభవింపదన్నచో నాశ్చ

ర్యము లేదు. తమపాలన మందున్న ప్రజలకా అట్టి కష్టములు? అని దైవము చేసినవే యైనను జనులబాధలను నివృత్తిజేయుట పాలకుల బాధ్యతకాదా! అయినను వేనవేలను రక్షించుటెట్లు? దినములు జరగుచున్నవేకాని తెరపి కనుపించుటలేదు. తుదబాధ కాగలేక యే దినమున కాదినము పెక్కుమంది మృత్యు ముఖమున బడుచుండిరి. గతించినవారు గతింపగ సజీవులైనవారి యాక్రందనము లాకనము నంటుచుండెను. అంతయు జూచినను దలచుకొనినను వాక్కుప్త మనస్సు కలతజెందుచుండెను. తన పూజలు, ప్రార్థనలు అన్నియు నేమైనవాయని యాలోచించెను. ఎంతమంది దేవతలకో మ్రొక్కినది. ఎన్ని తపములనో చేసినది. చేయించినది. కాని యేమిఫలము? ఈశ్వరాజ్ఞ యచుల్లంఘనీయము.

3

తుంజీనుడు తన నిస్సహాయతకుఁ గుండి, యేమియు దోచక నిస్పృహతో నాత్మహత్యకు గడంగ నుద్దేశించుచుండెను. అట్టి కార్యము కడుంగడు దోషమే యని వానికి దెలియును. కాని జీవించియుండి జనుల బాధలను జూచుచుండుటకంటెఁ జనిపోయిన మేలని భావించి యీప్రయత్నము చేయసాగెను. వాక్కుప్త నిష్కల్మషహృదయ. భర్తనే దైవముగఁ బూజించిన పతివ్రత. ధర్మనిష్ఠయే 'మణిపూస'గాగల సతీశిరోమణి. అట్టి యామె కీ రహస్యచర్యచాయ ముందుగనే కానబడెనన్నచో వింతయేమి? భర్త యీ తీర్మానమును జేసినప్పటినుండియు వాక్కుప్త హృదయమున నేదియో తట్టి 'జాగ్రత' యని చెప్పుచునేయుండిను. అందుచే భర్త దీనముగ బరుండియున్న మందిరమును బ్రవేశించి చూట్టునున్న పరివారజనము నావలగు బనిచి యామె భర్తకు ముమ్మాటు

ప్రదక్షిణము గావించి పాదములచెంత జాలిగొల్పుచు నిమిలితనేత్రయై కూర్చుండెను. పతిభక్తిపరాయణ యగు నామెనుగాంచి తుంజీనుడు రహస్యమును దాచుకొనలేక తాను సంకల్పించుకొనిన విధానమును వెలిబుచ్చి యందుల కనుజ్ఞ నిమ్మని యామెను వేడెను.

వాక్కుప్తయు నొక్క నిమేష మూరకుండి “మీరు నిశ్చయించుకొనిన కార్య మేమాత్రము సమంజసము గాదు. జీవితమం దెన్నికష్టములు సంభవించును? ఇప్పుడు కల్గిన దొక లెక్కయా? ఆపదలందు ధైర్యము వలయును. భీరువులై చరింప పాడియా? అందును రాజకులమునందు జన్మించియా? ప్రజల కష్టములను నివారించుటకు సర్వవిధములఁ బ్రయత్నించితిమి. ఇంకను బ్రయత్నింతము. ఒకపరియైనను మన ప్రార్థనలు నెరవేర్పడా యీశ్వరుడు? కావున మీ యాలోచన విసర్జింపుడు. ఈ దినమునకైన నూరకుండును. నేను పాతివ్రత్యశిరోమణినై తినేని, నా పతిభక్తియు, దైవభక్తియు నిర్మలమైనవి యయ్యెనేని, నా కోరిక ప్రకారము సాయంసంధ్యాత్పూర్వము, దేశమునందు తిరిగి సమృద్ధి సంభవింపగలదు” అని శపథము చేసెను.

తుంజీనుడు నిద్దురనుండి లేచినవానివలె దెప్పల్లి యెదుటనున్న తన సతీతిలకమునుగాంచి “పతివ్రతల వాక్కులు వ్యర్థమగునా? నా నీచాలోచనను విరమించితిని. నీ పాతివ్రత్యవిశేషమున దేశమునందు శాంతి ప్రబలుగాక” యనెను.

ఇంకను సూర్యుడ స్తమించి యాకాశమున చీకటు లల్లుకొనలేదు. రాజ్యమందంతటను ప్రతిగృహమునందును సమస్తవస్తువులును సమృద్ధిగ నుండెను. ప్రజల ముఖముల నానందము మొలకలెత్తెను. జరిగిన కష్టకాలమంతయు నేరికిని జ్ఞప్తియేలేదు. వీడకల వచ్చి కలవరపెట్ట

పోయినట్లయ్యెను. 'ఈ సమ్మతి యెటుల కల్గెను? ఎక్కడనుండి కల్గెను' అని ప్రశ్నయే లేదు. అంతకును కారకురాలైన వాక్కుప్త వనితా మణికే ప్రజలు ధన్యవాదములు సల్పిరి.

చూచితిరా వాక్కుప్త సతీమతల్లియొక్క పతిభక్తి, ప్రజా సేవానురక్తి, క్షమ, సహనము. పతికి తోడునీడయై, కష్టసుఖముల యందు వాని సహధర్మచారిణియై వర్తించి పుణ్యవతీ లలామయై, వాక్కుప్త ఆదర్శప్రాయయై విరాజిల్లుచున్నది. ఆమె పుణ్యనామమే సర్వజనధ్యేయము. ఆమె చరితమే సర్వశుభప్రదాయకము.

1

హైందవ సాహిత్య సింధువునందు స్వప్రకాశితములై భాసిల్లెడి మంచి ముత్యములలో భారత మొకటి. ఆ గ్రంథనామము విననివారు గాని, యా కథాసారాంశమును గ్రోలనివారుగాని హిందువులలో నెవ్వరును నుండరు. భారతమును 'పంచమవేదము' అందురు. కురు పాండవ రాజవంశములకు సంభవించిన కష్టపరంపరలను దెల్పునది మాత్రమే కాదు భారతము. సద్గుణమునకును, దుర్గుణమునకును, సద్భావమునకును, దుర్భావమునకును సంఘటించు వైరము, తుదకెల్లు మరాళామేఘములు తొలగి సత్యభానుడు ప్రకాశించునో, యందు వ్యక్తీకరింపబడినది.

కారవపక్ష దుర్యోధనాదివీరుల మాయోపాయము వలన జూదమునం దోడింపబడుటంజేసి, పాండవవీరు లైదుగురును పతివ్రతా మత్సర్యముగ ద్రౌపదితోగూడ పండ్లొడు వర్షము లరణ్యవాసమున కేగ వలసివచ్చెను. తదనంతర మొక వత్సర మజ్ఞాతవాసము చేయవలసి, పాండవులు విరాట మహారాజు కొలువు కూటమున బ్రవేశించిరి. విరాటరాజు ప్రఖ్యాతివడసిన మత్స్యదేశమునకు ప్రభువు. శమదమూది షట్కర్మ నిరతుడును, దానధర్మ సత్యవాక్య పరిపాలనా నిష్ఠాగరిష్ఠుడును నగు నా విరాటభూపాలుని ప్రతిష్ఠ, దిగంతములకు వ్యాపించి యుండుటచే నట్టివాని సేవయును సౌఖ్యముండునని గ్రహించి వాని చెంతజేరిరి. అందఱును మాయావేషములను, మాయా నామములను మెలగుచుండిరి.

పాండవ మధ్యముడగు అర్జునవీరుడు, బృహన్నల యను పేరట లలితకళలయందు బ్రావీణ్యమును బ్రదర్శించుచుండెను. వాని కౌశలము నకు మెచ్చి, విరాటప్రభువు తన యనుంగు కొమార్తెయగు ఉత్తరకు నృత్యసంగీతాది కళలను గఱపుటకు బృహన్నలను నియమించెను. చెలి కత్తెలతోగూడ ఉత్తరకన్యక గురూత్తమునిచేతఁ గౌతుకముతో శిక్షాక్రమమును నేర్చుకొనుచుండెను. నేర్చుచున్న దంతయు నాతుర తతో దెలిసికొనుచు, దన బుద్ధిసూక్ష్మతను గనబఱచుచున్న శిష్యు గాలిని జూచి, బృహన్నల యపరిమితానందాంతరంగు డగుచుండెను.

2

ఈ విధముగ పాండవాజ్ఞాతవాసము చాలభాగము గడచి పోయిన పిదప, వారి జాడ కారవ ప్రముఖులకు దెలియవచ్చెను. అప్పటి నుండియు వా రెవ్విధముగనైన మత్స్యరాజ్యమును ముట్టడించి, పాండవులను వెలికిలాగి కనుగొని, నియమభంగమును గావింప నిశ్చ యించుకొనిరి. తన్నిమిత్తమై కొంత కారవసేన మత్స్యదేశముయొక్క దక్షిణపరిసరముల దిరుగాడు గోవులను బట్టుకొనెను. ఆ యపాయ నివారణకై విరాటరాజు సైన్యముతో నచ్చటకు బోయెను.

ఆ సమయముననే మఱికొందఱు సైనికులు ఉత్తరగోగ్రహ ణమునకు గడంగిరి. వారి నెదుర్కొనుటకై యెవ్వరును లేరు. రాజాంతః పురమున నా నిస్సహాయత పిడుగువలె జొచ్చెను. సైరంద్రీ నామమున రాణివాసమున మెలగుచున్న ద్రౌపది యంత బృహన్నల యొద్దకు బోయి “నాథా! మనకు నాతిథ్య మొసంగి రక్షించుచున్న ప్రభువుల కాపత్తు సంభవించినది. దక్షిణపునైపు రాజ్యమును రక్షించుట కెవ్వ

రును లేరు. ఈయాపత్కాలమున నడ్డువడి మన సేవాధర్మము నిర్వహింపుడు” అని వేడుకొనెను.

బృహన్నల వీరశిఖామణి. యుద్ధాశ్వము శంఖనినాదము వినుట తోడనే యునికి కదను ద్రొక్క ప్రారంభించును. అట్లనే, యంతకాలము నిద్రాణమైయున్న వీరశక్తి అర్జునుని హృత్సమయంను పల్లవించి, తాండవమాడెను. అంత అర్జునుడు రథసారథ్యము వహింప ఉత్తరుడు రణభూమికి బయలుదేరెను. కొదమసింగములవలె వారిరువురును శాత్రవ హింసకు జను సమయమున ఉత్తరవచ్చి “ఆవైరివీరుల రంగురంగుల పాగాల పేలికలు నాబొమ్మల పెండ్లికి నుపకరించును. తెచ్చిపెట్టెదరుగా!” యనెను. ఆచిన్న కోరికె యీ వీరమణుల కొక లెక్కయా!

భండనభూమిని శత్రుసంహారలీల జరగినది. తిరిగి వారు రాజప్రాసాదము చేరునరికి నటనుండి విరాటరాజు విజయలక్ష్మీసమేతుడై వచ్చెను. అప్పుడాతడు ఉత్తరుని వలన బృహన్నల నిజవృత్తాంత మెఱింగి, వానిని గౌరవపురస్కరముగ గౌరిలించుకొని, వాని యధార్థము దెలియక యిన్నిదినంబులు సేవచేయించుకొనినందులకు మన్నింపుమని వేడుకొనెను. అందులకు అర్జునుడు నవ్వుచు వాని యొక్క గౌరవ మర్యాదలను గొనియాడెను. ఇదంతయు నచ్చటనుండి వినుచున్న ఉత్తర నిరుత్తరయై అర్జునుని సమక్షమున నింతకాలము విద్యాభ్యాసము లభించినందులకు సంతసించి వినయ విధేయతలను, భయభక్తులను వెల్లడించెను.

అప్పుడామె తండ్రి యానందాతీతయము పట్టజాలక “పాండవ వంశతిలకా! వీరాగ్రేసరా! లోకవిఖ్యాతకీర్తిసాంద్రా, మీ రాకచే మా రాజ్యమును మా మందిరమును బునీతమైనవి. మీయొక్క యను

రాగ ప్రాభృతముగా నీ ఉత్తరకన్యను గైకొనుడు” అని విన్నవించెను. అర్జునుడు అమితానందుడై “విరాటరాజా! విస్ఫురిత కీర్తి నిస్తంద్రా! నీకానుక కెంతయును సంతసించితిని. నీకుమార్తె దేవాంశసంభూతురాలు. మహాపుణ్యవతి. నాయెడ శిష్యత్వముచేతగూడ నామె మిన్నయైసది. ఆమెను నా కోడలుగ బరిగ్రహించెదను” అని నుడివెను.

3

అంత శుభముహూర్తమున ఉత్తరాభిమన్యుల కుద్వాహము గావింపబడెను. శౌర్యపరాక్రమోపేతుడును సాహసోదార్యసంపన్నుడును, పాండువంశ సాగరోద్భూతమణియు నైన అభిమన్యుడును, వినయవిధేయతాసంపన్నురాలును ఉత్తమలక్షణ విఖ్యాతురాలును, సకల సద్గుణ యశశ్రీమంతురాలును, నైన ఉత్తరయు భార్యభర్తలుగ జీవితయాత్రకు గడంగిరి.

కాని వారి యాత్రామార్గానుగమన మెంతకాలమో సాగ లేదు. విశ్వపురుషుని లీల లగ్రాహ్యములు. మరి కొలదిమాసములకే యుద్ధమేఘము లాకసమునంతను సలముకొన జొచ్చెను. అధర్మ భుజంగము ఘణాగ్రమునెత్తి ధర్మ దేవతను కబళింప నుంకించుచుండెను. నీలమేఘశ్యాముడు, కృష్ణభగవానుడు, చక్రపాణియై సూత్రమును నిష్పాచుండెను. ఇంకను నిద్రామాంద్య మెక్కడ? పాండవకౌరవాక్షౌహిణులు, బలాబలములను బట్టిచూచుకొను సమయ మేతెంచెను. యథార్థమును స్మరించి, కౌరవులు కుపితులై మాయోపాయములకు గడంగిరి. ఎవ్వరికిని భేద్యముకాని యొక పద్మవ్యూహమును బన్నిరి. చాని భేదసశక్తి అభిమన్యునికడ నుండెను. అతనికి దక్క మఱి యొకరి కది సాధ్యముకాదు. కావున అభిమన్యుడే పోవలసివచ్చెను. వయస్సున

పిన్నవాడు. తల్లియగు సుభద్ర కేకపుత్రుడు. భార్యయగు ఉత్తరకు నూతన లబ్ధుడు. పాండవకులమున కాయువుపట్టు. పినతండ్రు లొక్క రొక్కరే వాని నాశీర్వదించిరి. సమక్షమున తండ్రి లేడు. భార్య వీర వనిత. భర్త ప్రయాణము నడ్డువెట్టలేను. గర్భవతిగ సుండియు, నామె తన జీవితమం దప్పు డొక మహోత్కృష్టనిమేషము ననుభవించె నన్నచో వింతగాదు.

అభిమన్యుడు ఆయుధపాణియై రణమునకుబోయి, వ్యూహమును జొచ్చెను. కాని తిరిగి వెలికి రాజాలడయ్యె. ఆ శూరసింహమునకై గురుడు పన్నిన నుహావ్యూహ మది. ఎట్టి నీచకార్యము! ఎట్టి హేయ వ్యూహము! కాని శత్రువులు చేయదలచినది సానుకూలమైనది. ఆ వ్యూహమధ్యము నందే అభిమన్యుడు వీరస్వర్గసోపానముల నెక్కి యంతర్హతు డయ్యెను.

4

ఆనాటి పాండవ చమూపతుల విచారమునకు మేరలేదు. వారి యభిమానపుత్రు డంతమొందెను. ఉత్తర హతాశురాలు. నోటమాట లేదు. కంటచూపులేదు. ఒక మహాదుష్టభావ మామె ప్రాణములను బిగియబట్టినది. ఆమె జీవితవాహిని యొక్కమాటుగ సంతరించినది. భావమాత్రముననే సహగమనము చేసి, ప్రాణములనుబాసి, భర్తతో గూడ మృత్యుపథముల ననునరింప శక్తిసామర్థ్యములు గల్గిన యువతీ రత్నమామె. కాని గర్భమందున్న శిశువుకై కష్టమంతయు నుగ్గబట్టు కొని, నిశ్చలమనస్సుతో వేచియుండెను.

యుద్ధము చాల భాగము ముగిసినది. ఆ మహాప్రళయ మూలమున భారతభూమి యంతయు శోషిల్లినది. ఆర్వపుత్రరత్నము లెందఱో

మడిసిరి. కారనపక్షపాతి యగు అశ్వత్థామ, పాండవవృక్షమును కూకటివేళ్ళతో బెకల్చి సమకట్టిన వీరుడు. ఉత్తరగర్భమునుండి జనించు శిశువు పాండవవంశ పునరుద్ధారణకు గారణభూత మగునేమో యను సంకోచముతో, అశ్వత్థామ బ్రహ్మశిరోనామమునఁ బరగు సత్ప్రము నామెపై బ్రయోగించెను. ఆ యస్త్రాన్ని కోర్వజాలక ఉత్తర గద్గదికతో కృష్ణపరమాత్ముని మఱుగు జొచ్చెను. ఆ కరుణా సింధువు ఆ యా రత్రాణపరాయణుడు ఆ పాండవశ్రేయోభిలాషి తన మహిమచే నా యస్త్రపటిమ నాపివైచెను. పిదప నవమాసాంతమున శుభలగ్నమున ఉత్తర మగశిశువును గనెను. పరీక్షిత్తు అను నామమున నాబాలుడు దినదినప్రవర్ధమాను డయ్యెను. పుణ్యపూజాఫల మగు నాముద్దుల తనయునిపై దన యాశాలత లన్నింటిని నాధారము జేసికొని వానికి సత్సంగత్యమును, వీరధర్మమును, నత్యనిష్ఠయు, మున్నగు సద్గుణముల నామె గఱపుచుండెను. అప్పు డామె కొమారు నికై పడిన కష్టము, చేసిన నేవ, నేర్పిన విషయములే, పరీక్షిత్తుయొక్క భావిభాగ్యోదయమునకు మూలకందములై హిందూచక్రవర్తులలో వానికి సగ్రగణ్యతను జేకూర్చినవి. అట్టి కొమరుని గన్న వీరమాత, అట్టి భర్తకు భార్యయైన వీరవనిత, ఉత్తర భారతకాలమునాటి పుణ్య స్త్రీలలో నెల్ల ప్రాముఖ్యము గాంచి యలరారుచున్నది.

సంపూర్ణము.

14476